

TOINEN ESPOO

Espoon työväenliikkeen historia 1950-1984

Onni Tapio Kari

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu –tutkielma

Joulukuu 2018

 <div> HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI </div>		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Onni Tapio Kari		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Toinen Espoo – Espoon työväenliikkeen historia 1950-1984		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Joulukuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 122
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkimus käsittelee Espoon työväenliikkeen historiaa vuosina 1950-1984. Tutkimuskohteen ajallinen ja paikallinen raja- korostaa murroksellisuuden teemaa. Ajanjaksolle tyypillistä oli työväen perinteisen elämäntavan ja sosiaalisen kollektiivisuuden murtuminen. Tutkimus on Espoon kasvun, vaihtoehtojen tulevaisuusvisioitten kamppailun ja työväenliikkeen rapautumisen historiaa. Tutkimus käsittelee työväenliikkeen perspektiiviä yhteiskunnalliseen muutokseen ja Espoon kehitykseen – työväenliikettä osana työväen elämäntapaa, työväenliikkeen tulkintoja yhteiskunnallisesta muutoksesta ja työväenliikkeen tendenssien välisiä ristiriitoja.</p> <p>Tutkimus perustuu ennen muuta työväenpuolueiden – SKP, SKDL, SDP – kunnallis- ja paikallisjärjestöjen arkistomateriaaleihin. Kirjallisuus jakautuu työväenliikkeen ja Espoon historiaa käsittelevään kirjallisuuteen, joista ensin mainittu jakautuu yleisesti työväenliikettä ja erityisesti Espoon työväenliikettä käsittelevään kirjallisuuteen. Kirjallisuus vaihtelee akateemisesta historiantutkimuksesta järjestöjen historiikkeihin. Metodologisena haasteena on, että aineisto on järjestöpohjaista, mutta tutkimus käsittelee työväenliikettä holistisena kokonaisuutena.</p> <p>Tutkimuksessa esitetään historiallinen kolmen Espoon malli: ensimmäinen Espoo on traditionaalinen, ruotsinkielinen maalais-Espoo, toinen työläisyhdyskuntien punainen Espoo, kolmas nykyisenlainen keskiluokkainen, poliittisesti porvarillinen Espoo – tuntemamme Espoo. Tutkimuksessa arvioidaan kriittisesti vallitsevia historiakuvia, joissa toinen Espoo unohtuu ja Espoon lähihistoria hahmotetaan esimodernin ja modernin jännitteen kautta.</p> <p>Työväenliike kävi tutkimusajanjakson aikana läpi useita vaiheita. 1950-luku oli tulevaisuusvisioiden aikaa – työväenliike uskoi tulevaisuuden sosialistiseen yhteiskuntaan, toisaalta sosiaalidemokraattien reformistisin siipi osallistui Asuntosäätiön Tapiola-projektiin, jota voidaan pitää kilpailevana tulevaisuusvisiona. 1960-luku oli toiminnan heikkenemisen kautta, mutta samanaikaisesti ilmapiirin vapautuminen herätti työväenliikkeen toiveita. 1970-luvun alussa työväenliike koki aatteellisen nousukauden ja sai uutta verta. Perinteiset toimintamuodot elpyivät. Ilmapiiriä leimasi usko sosialismin voittoon, mutta sitä rasitti työväenliikkeen sisäinen taistelu. Ilmapiirille tyypillisesti Espoon työväenliikkeessäkin uskottiin keskiluokan proletarisoitumiseen.</p> <p>Aatteellista nousukautta seurasi kriisi. 1970-luvun lopussa Espoon työväenliike lamaantui. Aiemmista toiveista poiketen teoria toimihenkilöiden proletarisoitumisesta ei tuntunut toteutuvan, sen sijaan työväenliikkeen perustaa nakersi työväenluokan ”keskiluokkaistuminen”. Lisäksi työväenliikkeen legitimaatiota heikensi sen leimautuminen osaksi valtarakenteita. Tutkimuksen ajallinen päätepiste sijoittuu vuoteen 1984. Noihin aikoihin työväenliike aatteellisesti erityisenä liikkeenä, joka sananmukaisesti oli työväenliike, alkoi muuttua tunnistamattomaksi, mikä havaittiin myös ajankohtaisessa tutkimuksessa.</p> <p>Espoon työväenliike katosi paitsi nykyisyydestä, myös historiasta. Se nousee nykyään esiin lähinnä työläisalueita käsittelevässä kotiseutuhistoriassa, ei Espoon historian yleisesityksissä tai yleisessä historiatietoisuudessa. Espoo on ollut yhteiskunnallisten kehityskulkujen edelläkävijä koko lähihistorian ajan ja kiteyttänyt kulloisetkin muutostendenssit. Espoossa murros tapahtui rajummin ja nopeammin kuin yleensä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords työväenliike Espoo työväenyhdistykset paikallishistoria vasemmistopuolueet		

Sisällys

Kuviot	5
Lyhenteet.....	6
1. JOHDANTO: KADONNUTTA ETSIMÄSSÄ	7
1.1 Tutkimuskysymys ja tiedonintressi.....	8
1.2 Lähdeaineisto ja kirjallisuus	9
2. ESPOON HISTORIAKUVAT	14
2.1 Kolme Espoota	14
2.2 Parempien ihmisten kylä	16
2.3 Tapiola todellisena Espoona	17
2.4 Kuinka historiakuvaa toistetaan.....	20
3. TYÖVÄENLIIKKEESTÄ	23
3.1 Työväenliikkeen olemus.....	24
3.2 Liike-muoto	26
3.3 Työväenliikkeen järjestöllinen rakenne.....	27
4. KLASSISEN TYÖVÄENLIIKKEEN AIKA	29
4.1 Espoon työväenliike ennen 1950-lukua.....	29
4.2 Espoon työväenliike 1950-luvulla.....	33
4.3 Espoolainen työläisyhdyskunta: Harakka	41
4.4 Voimannäytteenä työväentalot	43
4.5 Yleislakko ja työväenliikkeen mentaliteetti	47
4.6 Poliitiikan säätyjako.....	49
4.7 Sukupuoliroolit työväenliikkeessä.....	52
4.8 Työväen juhlaperinne	53
5. MURROS	57
5.1 Työväenliike, keskiluokkaistuminen ja Tapiolan kysymys.....	58
5.2 Työväenliikkeen ristiriitainen 1960-luku.....	64

5.3 Työväenpuolueiden väliset suhteet 1960-luvulla	72
5.4 Järjestötoiminnan elpyminen 1970-luvun alussa.....	75
5.5 SKP:n kahtiajako	80
5.6 Sosiaalidemokratian tienhaara.....	88
5.7 Proletarisoituuko keskiluokka?	90
6. KRIISI.....	93
6.1 Aluerakentaminen ja korruptio	94
6.2 Järjestötoiminnan kriisi.....	101
6.3 Elämäntavan muutos.....	108
6.4 Kokoomuksen uudistuminen ja työväenliike	111
MITÄ ESPOON TYÖVÄENLIIKKEESTÄ JÄI JÄLJELLE?	114
LÄHTEET.....	118

Kuviot

Kuvio 1. Eduskuntavaalitulos Espoossa 1958 34

Kuvio 2. Espoolaiset sosiaaliryhmittäin 1950-luvun alussa 35

Kuvio 3. Vasemmiston vaalikannatus Espoossa 1954-1968 67

Kuvio 4. Vaalitulokset Espoossa 1972-1984 107

Lyhenteet

DFFF	Demokratiska förbundet för Finlands folk (<i>SKDL</i>)
EEC	Euroopan talousyhteisö
NKP	Neuvostoliiton kommunistinen puolue
OSS	Otaniemen sosialistiseura
RKP	Ruotsalainen kansanpuolue
SAK	Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö (vuoteen 1969 <i>Suomen ammattiyhdistysten keskusliitto</i>)
SDNL	Suomen demokraattinen nuorisoliitto
SDP	Suomen sosialidemokraattinen puolue
SKDL	Suomen kansan demokraattinen liitto
SKP	Suomen kommunistinen puolue
SNDL	Suomen naisten demokraattinen liitto
SNK	Sosialidemokraattisen nuorison keskusliitto
SNS	Suomi-Neuvostoliitto -seura
TPSL	Työväen ja pienviljelijäin sosialidemokraattinen liitto
TUL	Työväen urheiluliitto

1. JOHDANTO: KADONNUTTA ETSIMÄSSÄ

Se Espoo, josta tässä kirjassa kerrotaan, on oikeastaan kokonaan toinen kunta kuin tämä nykyinen. Jotain on toki samaakin, ja nykyisyys on aina monin säikein kiinni menneisyydessä.¹

Espoo ja työväenliike? Espoo ja kommunismi? Nuo sanat eivät viihdy keskenään, vaan saattavat jopa huvittaa. Stereotyyppioista huolimatta Espoossa oli voimakas työväenliike, myös voimakas kommunistinen liike. Mikä sitten johti tilanteeseen, jossa *espoolainen työväenliike* kuulostaa paradoksilta, espoolaisesta kommunismista puhumattakaan?

Tämä tutkielma tarkastelee nykyisenlaisen Espoon luoneita vuosikymmeniä 1950-luvulta 1980-luvulle. Näkökulma on työväenliikkeen, historian häviäjien.

Vuosikymmenet, joina tämä Espoo muodostui, olivat samanaikaisesti suomalaisen elämäntavan mullistuksen ja työväenliikkeen rapautumisen vuosikymmenet. Nuo kehityskulut ovat erottamattomia: työväenliike lakkasi olemasta osa työväen elämäntapaa ja työläisyys itsessään koki mullistuksen. Luokkayhteiskunnan luonne muuttui peruuttamattomasti.

Espoo ei ole irrallaan kansallisista kehityskuluista. Sen sijaan Espoo on kansallisen tason muutosten kärjistymä. Näin on myös työväenliikkeen näkökulmasta, Espoossa sen marginalisoituminen korostuu.

Vallitsevassa Espoon historiakuvassa menneisyys on epämääräinen, mutta tunnistettavissa: kartanoita ruotsinkielisine omistajineen, heidän peltonsa ja kaikkea ympäröivä metsä. Kun sanotaan, ettei Espoolla ole historiaa, tarkoitetaan, että sillä on ainoastaan maalaismainen, traditionaalinen historia.

Espoon nykyisyys taas elää stereotyyppioissa ja tunnistetaan niin Espoossa kuin muuallakin: sen muodostavat kokoomuslaiset insinöörit perheineen ja sosiaalisesti yhdenmukaisine asuinalueineen. Espoon historiallinen kertomus on mytologinen, kuin paimentolaisheimon ymmärrys historiastaan.

Tässä historiakuvassa työväenliikkeellä ei ole sijaa. Nykyisyydestä päätellään menneisyys, eikä Espoossa juuri ole nähtävissä työväenliikettä tai merkkejä sen

---

¹ Tuomisto, Tero: *Espoon työväenliikkeen historia 1950-luvulle. Parempaa aikaa rakentamassa*. Espoon kaupunki, Espoo 1984, 12.

aiemmasta olemassaolosta. Kartano-Espoo säilyi tietoisuudessa: sen jäänteet ovat jääneet muistuttamaan sen olemassaolosta. Espoossa on yhä kartanoita ja ratsutiloja, niiden ympärillä on yhä peltoja, ja nimistö muistuttaa kunnan vanhimmasta historiasta.

Mytologista historiakuva purkaakseni olen luonut *kolmen Espoon* mallin. Malli auttaa käsittämään Espoon historiaa ja asettaa työväenliikkeen historialliselle paikalleen.

Ensimmäinen Espoo on jo mainittu ruotsinkielisten kartanoiden Espoo. *Kolmas Espoo* on tuntemamme nykyinen Espoo. *Toinen Espoo* taas on työväenluokkainen, työväenliikkeen muodostanut ja pääosin suomenkielinen Espoo. Se muodostui 1900-luvun alussa ja haastoi ensimmäisen Espoon kamppailussa yhteiskunnallisesta hegemoniasta.

Tutkielmani käsittelee toisen Espoon historiaa aikana, jolloin kolmas Espoo syntyi ja nousi hegemonia-asemaan. Käsittelemäni ajanjakson lopussa, 1980-luvulla, toinen Espoo oli jo jäänyt kolmannen alle. Toinen Espoo katosi nopeasti. Hämmästyttävästä vauhdista on osoituksena tämän kerrostuman katoaminen yleisestä historiatietoisuudesta.

Tutkimuksessani on rinnakkain kaksi linjaa: Espoo-linja ja työväenliike-linja. Linjat ovat yhteyksissä toisiinsa. Tutkielman toinen luku käsittelee Espoon historiakuvia laajemmin, kolmas luku taas työväenliikkeen historiallista merkitystä ja käsitettä. Myöhemmät luvut tuovat näitä kahta linjaa yhteen ja kuvaavat ajallista kehitystä Espoossa 1950-luvulta 1980-luvulle työväenliikkeen näkökulmasta.

1.1 Tutkimuskysymys ja tiedonintressi

Tutkimuksessani yritän selvittää, millainen oli Espoon työväenliikkeen olemus, millä tavalla se muuttui yhteiskunnallisessa murroksessa, mikä oli työväenliikkeen suhtautuminen tähän yhteiskunnalliseen murrokseen ja mikä oli sen suhde kotikuntaansa. Tarkastelen työväenliikkeen maailmankuvaa ja sen muutosta, työväenliikkeen omia näköaloja ja analyysseja yhteiskunnan kehityskuluista.

Käsittelem koko Espoota, mutta myös sen toisistaan poikkeavia osa-alueita. Espoolle olemuksellista on sen alueiden väliset eroavaisuudet. Alueet eroavat toisistaan

historiallisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti. Kerrostumien yleistymisenä toimii kolmen Espoon malli.

Aikarajaus 1950–1984 sisältää poikkeuksellisen murroskauden suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti tämä murros koski työväenliikettä, Espoota ja Espoon työväenliikettä. Niin tutkimusaineiston kuin kirjallisuuden perusteella tämän murroskauden voidaan katsoa tulleen päätökseen 1980-luvun puoliväliin tultaessa.

Kiinnostukseni Espoon työväenliikkeeseen heräsi, kun havahduin omaan tietämättömyyteeni kotipaikkani historiasta. Aiheen tuntemattomuus, melkein pä eksoottisuus, kertovat sen hedelmällisyydestä. Tutkimusintressi ei ole silti vain nostalginen. Espoon muutoksen kautta voidaan tarkastella kansallisen, ehkä ylikansallisenkin tason yhteiskunnallista muutosta ja työväenliikkeen rapautumista.

Menneisyyden ihmiset eivät tunteneet nykyisyyttä. Työväenliike oli tottunut pitämään historiaa liittolaisenaan, siispä työväenliikkeellä oli tapana havaita historian tulkintansa kannalta myönteiset, sen omaa voittoa ennustavat signaalit. Työväenliikkeen tavat tulkita olemassaolonsa kannalta negatiivisia signaaleja vaihtelivat ja murroskaudelle tyypillisesti signaalit olivat usein keskenään ristiriitaisia.

Vaihtoehtoista yhteiskuntajärjestelmää ajanut työväenliike on kadonnut. Ylipäänsä yhteiskunnallisia liikkeitä siinä merkityksessä, kuin työväenliike oli liike, ei enää ole. Mielikuvitus ei riitä pohtimaan sellaisten mahdollisuutta. En usko, että työväenliikkeen katoamisen perinpohjaisuutta todella ymmärretään, mitä kuvaa sekin, kuinka absurdilta ajatus Espoon työväenliikkeestä nykyään kuulostaa. Muutoksen totaalisuutta hälventää se, että työväenliike on terminä jäänyt elämään, vaikka työväenliikettä alkuperäisessä merkityksessään ei enää ole.

1.2 Lähdeaineisto ja kirjallisuus

Tutkimukseni metodologinen haaste on, että tutkimuksen kohteena on holistinen ja osin näkymätön työväenliike, mutta empiirisen havainnoinnin kohteena ja historian konkreettisina toimijoina ovat puolue- ja muut työväenjärjestöt. *Liike* on kuitenkin enemmän kuin järjestötoiminnan summa.

Lähtökohtani on 1980-luvulla tehdyt havainnot työväenliikkeen historiankirjoituksesta: kirjoitettu työväenliikkeen historia on ollut työväenjärjestöjen, puolueiden ja työväen suurmiesten historiaa.² Työväenliike oli kuitenkin orgaaninen ja alhaalta ylös suuntautunut liike, jolla oli takanaan laaja joukkopohja, työväen tuki.

Vaikeus piileekin lähdemateriaalin käytössä – lähdemateriaali kertoo järjestöjen historiasta, mutta tutkimuksen todellinen kohde on työväenliike, joka on järjestöjen takana.³ Haasteena on tehdä liikehistoriaa järjestöihin liittyvän ja niiden toiminnasta kertovan aineiston perusteella. Pyrkimyksenäni on löytää järjestöaineistoista ikkuna syvempään liikehistoriaan.

Lähdeaineistoksi olen valikoinut materiaalia sen mukaan, miten hyvin se on vastannut kysymykseen työväenliikkeestä, työväenliikkeen rapautumisesta ja työväenliikkeen suhteesta muuttuvaan ympäristöön ja Espooseen. Olen painottanut laadullisia analyyseja Espoon yhteiskunnallisesta maantieteestä, työväenliikkeen tilasta ja työväenliikkeen mahdollisuuksista. Parhaat aineistot ovat syntyneet vaikeuksista. Esimerkiksi vaalitappioiden jälkeen on tehty perinpohjaisia kriittisiä itsearviointeja.

Suuret määrät pöytäkirjoja, poliittisia ohjelmia ja muita menneisyyden jälkiä olen pääasiassa suodattanut pois. Tapahtumahistorian kuvauksessa painottuvat joukkokamppailut – mielenosoitukset, lakot, rakennustalkoot ja muut. Vaalitulokset ovat tärkeä indikaattori, mutta vaalikamppailuihin keskittyminen ei riitä. Jokapäiväinen järjestötyö ei itsessään ole erityisen relevanttia tutkimukselleni, sen sijaan järjestötyön suhde muuhun väestöön ja osanoton laajuus ovat tutkimukseni kannalta olennaisia.

Tärkein lähdeaineistoni muodostuu työväenjärjestöjen arkistoaineistosta. Olen käynyt läpi työväenpuolueiden – SKP, SKDL⁴, SDP – kunnallisjärjestöjen runsaat aineistot. Lisäksi olen tutkinut paikallisosastojen aineistoja. Olen käynyt läpi tiettyjen asuinalueiden puoluejärjestöjen ja ammattiosastojen aineistoja muodostaakseni yleiskuvan työväenliikkeestä noilla alueilla. Kattavimmat aikalaisanalyysit tehtiin

---

² Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000, 30.

³ Järjestöjen takana, mutta ei irrallaan järjestöistä: ”Kestämättöminä on pidettävä sellaisia konseptioita, joiden mukaan ’varsinainen työväenliike’ toimisi nimenomaan organisaatioiden alapuolisessa maailmassa. Työväenliike ei ole redusoitavissa työläisten sosiaaliseen kollektiivisuuteen.” Kettunen Pauli: *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1986, 36.

⁴ Määrittelen SKDL:n työväenpuolueeksi sen tosiasiallisen olemuksen mukaisesti.

kunnallisjärjestötasolla. Varsinaisesta kunnallispolitiikasta en kirjoita – poikkeuksena aluerakentamispoliittikka, jota käsittelen työväenpuolueiden näkökulmasta.

Tutkin sekä sosiaalidemokraattista että kansandemokraattista työväenliikettä osana yhtä, kokonaista työväenliikettä. Painotan kuitenkin kansandemokraattien ja kommunistien historiaa, sillä heille työväenliikkeen kriisi oli eksistentiaalisempi. Heidän kohtalonsa oli sidottu toiseen Espooseen. Sosiaalidemokraatit osin integroituivat kolmanteen Espooseen ja ylipäänsä muuttuneeseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Lähdemateriaali on valikoitunut sen mukaan, miten hyvin aineisto on sopinut liike-näkökulmaani.

Puolueiden kunnallisjärjestöjen, paikallisosastojen, ammattiyhdistysten ynnä muiden aineistot koostuvat kokouspöytäkirjoista, toimintakertomuksista ja -suunnitelmista, kirjeistä, vaalianalyyseistä ja muusta sekalaisesta materiaalista. Järjestöjen toiminta on noudattanut vakiintunutta kaavaa, ja esimerkiksi toimintakertomuksen malli on ollut vuodesta toiseen hyvin samankaltainen, riippumatta järjestöstä tai puolueesta.

Toimintakertomukset kertovat paitsi itse toiminnasta ja järjestön suhtautumisesta ympäröivään maailmaan, myös toimintakertomusten kirjoittamisen kulttuurista.

Tutkimukseni kannalta relevantti kirjallisuus jakautuu kategorioihin. Osan siitä muodostaa työväenliikettä käsittelevä kirjallisuus, joka taas jakautuu työväenliikettä yleisesti ja Espoon työväenliikettä erityisesti käsittelevään kirjallisuuteen. Espoon työväenliikettä käsittelevä kirjallisuus taas jakautuu ammattimaiseen historiankirjoitukseen ja työväenjärjestöjen omiin historiikkeihin.

Merkittävin yksittäinen Espoon työväenliikkeen historiaa käsittelevä kirja on Tero Tuomiston kirjoittama Espoon työväenliikkeen historiateos *Parempaa aikaa rakentamassa*, joka käsittelee ajanjaksoa työväenliikkeen synnystä 1950-luvulle.

Tuomisto on kerännyt aineistonsa 1970-luvun lopulla ja itse kirja on julkaistu vuonna 1984. Tuomisto katkaisee käsittelyn niin, ettei joudu käsittelemään Espoon kiihtyvää kasvua, kaupungistumista ja työväenliikkeen rapautumista.⁵

Tuomisto on kirjoittanut myös Leppävaaran sosialidemokraateille satavuotishistoriateoksen 2000-luvulla.⁶ Lisäksi on useita amatöörien kirjoittamia järjestöhistorioita. Erityisesti Niilo Teerimäki, espoolaistunut sosiaalidemokraattinen

---

⁵ Tuomisto 1984.

⁶ Tuomisto, Tero: *Se alkoi Harakassa: sata vuotta sosialidemokratiaa Leppävaarassa*. Leppävaaran sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 2011.

veteraani, kirjoitti niitä ahkerasti 1980-luvulla.⁷ Hänen näkökulmansa on puoluekantainen, vahvasti työväenliikkeeseen sitoutuva ja samalla tiukan antikommunistinen. Historiikit ovat materiaalina rajatapaus, osin lähde- ja osin tutkimuskirjallisuutta.

Järjestöhistoriikit muistuttavat luonteeltaan toimintakertomusta: niissä käydään läpi, mitä on tehty, ketkä ovat tehneet ja ketkä ovat poistuneet keskuudestamme – historiikki on ikään kuin toimintakertomuksien toimintakertomus. Tiedonintressi on ennen kaikkea järjestöjen sisäinen. Toisaalta niihin on panostettu esimerkiksi veteraaneja haastatteleamalla, eikä niiden lähdearvoa pidä vähätellä. Historiikit olivat osa puolueosastojen traditiota: osastot juhlistivat omia merkkipäivänsä ja juhlien yhteydessä oli tapana tehdä katsausta menneeseen. Historiikkien juhlallinen luonne korosti historian kunniakasta sävyä ja ponnistuksia työväenliikkeen ja työtätekevien puolesta.

Se, että historiikkeja tehtiin ahkerasti erityisesti 1980-luvulla, on yhteydessä työväenliikkeen rapautumiseen.⁸ Kun liikettä uhkasi muistinmenetys ja historiallinen katkos, korostui oman historian dokumentoinnin tärkeys. Kiinnostus työväenliikkeen historiaa kohtaan 1980-luvulla heijastelee työväenliikkeen omaa muuttumista osaksi historiaa. Espoolaisten osastohistoriikkien painottuminen sosiaalidemokraattiselle puolelle on monen tekijän summa: yhtenä syynä on se, että kansandemokraattisella puolella osastojen jatkuvuus alkoi jo katketa siinä vaiheessa kun historiikkien kirjoittaminen yleistyi. Ilman tulevaisuudennäkymiä ei kirjoiteta historiikkeja.

Hyödyksi on ollut myös työväenliikettä laajemmin käsittelevä kirjallisuus. *Suomen työväenliikkeen historia* vuodelta 1976 on perusteos, joka auttaa ymmärtämään aikalaisnäkökulmaa: miten työväenliike ymmärsi itsensä, missä vaiheessa se oli ja miltä

---

⁷ Teerimäki, Niilo: *25 vuotta kamppailua Tapiolan puolesta: Tapiolan sos.-dem. kerhon historiikki*. Tapiolan sos.dem. kerho, Espoo 1982; Teerimäki, Niilo: *Espoon kunnantöytätekijäin ammattiosasto ry 615 1951–1991*. Espoo 1991; Teerimäki, Niilo: *Leppävaaran Sosialidemokraattinen Työväenyhdistys r.y. 1911–1986: 75 vuotta järjestötoimintaa Leppävaaran asukkaitten hyväksi*. Leppävaaran sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 1986; Teerimäki, Niilo: *Pitäisi perustaa työväenyhdistys...: Etelä-Espoon sosialidemokraattinen työväenyhdistys 50 vuotta*. Etelä-Espoon sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 1989; Teerimäki, Niilo: *Rakensimme Espoosta kaupungin: Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö 80 vuotta*. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, Espoo 1990.

⁸ ”Työväenhistorian laajenemista edisti se, että työväenliike muuttui historiaksi.” Kettunen, Pauli: *Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vantaa 2015, 42.

sen tulevaisuus näytti.⁹ SKP:n hajaannuksen alkuvaiheesta kertovat Veli-Pekka Leppäsen ja Matti Viialaisen kirjat.¹⁰ Tero Tuomisto taas on kirjoittanut Uudenmaan sosialidemokraattien historian.¹¹

Aihekirjallisuuden rinnalla Jorma Kalelan ja Pauli Kettusen kirjat ovat auttaneet metodologisen selkeyden löytämisessä. Kalelan lukeminen on auttanut hahmottamaan työväenliikkeen paikkaa historiassa, työväenliikettä erottamattomana osana työväen perinteistä elämäntapaa ja tämän suhteen rapautumista.¹² Pauli Kettunen käsittelee kirjassaan *Historia petollisena liittolaisena* työväenliikkeen historiaa, työväenliikkeen historiakäsitystä ja työväenliikkeen maailmankuvaa – osin itsekriittisesti, sillä Kettunen käsittelee myös Suomen työväenliikkeen historian kirjoitusprosessia, jossa oli mukana. Kettusen väitöskirja *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus* auttaa käsittämään työväenliikettä yhtäältä sosiaalisena ja toisaalta poliittisena ilmiönä ja näiden kahden näkökohdan välisiä yhteyksiä.¹³

Toinen aihekirjallisuuden muoto on paikallishistoria: Espoota ja sen osia käsittelevä kirjallisuus. Myös Espoon työväenliikkeen historia on paikallishistoriaa, mutta siinä ensisijainen tutkimuskohde on työväenliike. Samoin Espoota käsittelevä kirjallisuus sivuaa myös työväenliikettä, mutta sen ensisijainen kohde on paikallinen. Espoosta on kirjoitettu sekä ”virallista” historiaa että vapaamuotoisempia teoksia. Seuraavassa luvussa tarkastelen kriittisesti näitä Espoon historiasta esitettyjä kuvauksia ja tulkintoja.

---

⁹ *Suomen työväenliikkeen historia*, toim. Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela & Jussi Turtola. Työväen Sivistysliitto, Helsinki 1976.

¹⁰ Leppänen, Veli-Pekka: *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Edita, Helsinki 1999; Viialainen, Matti: *Neljä järjestyttävää päivää - SKP:n puolinen vallanvaihdos 1966*. Edita, Helsinki 2005.

¹¹ Tuomisto, Tero: *Vuosisata lipunkantajana – Uudenmaan sosialidemokraatit 1906–2006*. Uudenmaan sosialidemokraatit, 2006.

¹² Kalela, Jorma: *Näkökulmia tulevaisuuteen: Paperiliiton historia 1944 -1986*. Paperiliitto, Tampere 1986; Kalela, Jorma: *Työväen perinteisen elämäntavan mureneminen ja joukkoviestintä*. Yleisradio, Helsinki 1988.

¹³ Kettunen 2015; Kettunen 1986.

2. ESPOON HISTORIAKUVAT

Espoon tiedetään nousseen dramaattisesti ”ruotsinkielisestä maatalouspitäjistä teknologiakaupunkien eturiviin”.¹⁴ Tämä voidaan todeta joko ylpeästi tai pilkallisesti, mutta yleistyksen asiasisältöä ei kiisteta. Poliittiset ja historialliset ilmiöt, jotka eivät sovi kuvaan, on unohdettu, jätetty pois historiallisista yleisesityksistä. Tässä luvussa käsittelen Espoon poliittista ja historiallista maantiedettä sekä Espoon historiasta ja olemuksesta esitettyjä kuvauksia. Erityisesti analysoin Espoon historiakuvan Tapiola-keskeisyyttä, jota myös Espoosta tehty historiankirjoitus korostaa.

2.1 Kolme Espoota

Kolmen Espoon mallini on hahmotelma, jonka olen luonut tutkimuskohteeni parempaa ymmärtämistä varten, asettaakseni työväenliikkeen Espoon historiaan. Kolme Espoota ovat sekä maantieteellisiä, poliittisia että ajallisia kerrostumia ja ne esiintyvät osin päällekkäisinä, eivätkä ole täysin erotettavissa toisistaan. Niillä on kuitenkin selkeät ominaispiirteet.

Ensimmäinen Espoo on ruotsinkielinen kartano-Espoo, joka oli hallitseva vielä 1900-luvun alussa. Espoon väestön ylivoimainen enemmistö oli maatalousväestöä ja selvä enemmistö ruotsinkielisiä. Elämä keskittyi kartanoiden ympärille. Taloudellisesti tämä Espoo oli vauras, poliittisesti se oli lojaali ruotsalaiselle puolueelle, myöhemmin ruotsalaiselle kansanpuolueelle. Poliittisia johtohahmoja olivat yläluokkaiset kartanonherrat. Ensimmäisen Espoon tärkein paikka oli kartano, joista kartanonherrat hallitsivat alempiaan. Kartanoa voi ajatella ensimmäisen Espoon symbolisena tilana. Ensimmäinen Espoo on traditionaalinen Espoo.¹⁵

Toinen Espoo on pääosin suomenkielinen ja työväenluokkainen. Poliittisesti tämä Espoo on punainen. Suomenkielistä väestöä asui pohjoisen Espoon syrjäseuduilla jo ennen 1900-lukua, mutta varsinainen toinen Espoo alkoi kasvaa muuttoliikkeen myötä uuden vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä. Kasvun moottorina toimi Helsinki,

---

¹⁴ Luoto, Reima T.A.: *Espoo – kasvun näkijät ja tekijät*. Espoon kaupunginmuseo, Espoo 2004, 302.

¹⁵ Espoon historiasta perusteellisemmin: Lahti, Matti J.: *Espoo maalaispitäjistä suurkauppalaksi*. Espoon kaupunki, Espoo 1975.

jonka kasvu loi kysyntää työvoimalle muun muassa teollisuudessa ja rakennusallalla. Suomenkielinen työväestö kasvoi erityisesti radanvarren yhdyskunnissa, etenkin Leppävaarassa ja Kauklahdessa. Merkittävä osa kävi töissä Helsingissä.

Toisen Espoon symbolisena tilana voidaan ajatella työväentaloa. Työväentalo oli keskeisellä paikalla, sillä oli merkittävä rooli paikallisten ihmisten elämässä, ja toisin kuin kartano, sitä ei ollut rakennettu yksityistä henkilöä tai perhettä varten, vaan työväkeä varten. Se oli omaehtoisesti rakennettu tila, jonka työväki rakensi itselleen.

Suomenkielisen työväestön lisäksi myös suomenkielinen porvaristo kasvoi 1900-luvun alkupuolella, mutta paljon hitaammin. Porvaristo rakensi omia huviloitaan esimerkiksi Leppävaaraan. Erityinen uusi huvilakaupunki oli Kauniainen, joka kuitenkin itsenäistyi jo 1920-luvun alussa. Suomenkielisen porvariston vähäinen rooli näkyy vaalituloksissa.

Ensimmäisen ja toisen Espoon välisen rajapinnan muodosti ruotsinkielinen työväestö, jolla oli sosiaalisia siteitä sekä ruotsinkieliseen poliittisesti porvarilliseen kulttuuriin että sosialistiseen työväenkulttuuriin. Tero Tuomisto kuvaa, kuinka tämän ryhmän äänestyskäyttäytyminen selittää voimasuhteiden vaihtelun kunta- ja eduskuntavaalien välillä: paikallisvaaleissa oli helpompi äänestää paikallista tilanomistajaa, eduskuntavaaleissa taas oman sosiaaliluokan edustajaa.¹⁶

Toisen maailmansodan jälkeen Espoon väkiluku kasvoi vauhdilla, suomenkieliset nousivat enemmistöksi ja työväenpuolueet saavuttivat enemmistön vaaleissa vuonna 1958. Toinen Espoo otti vihdoinkin niskalenkin ensimmäisestä Espoosta.

Espoon kasvu vain kiihtyi 1950- 1960-luvuilla. Syntyi ***kolmas Espoo***: suomenkielisen keskiluokan asuttama porvarillinen Espoo. Tämän Espoon ideologisia voimakeskkuksia ovat puutarhakaupunki-ideologian lippulaiva Tapiola, teekkareiden Otaniemi ja rikkaiden Westend ja Haukilahti, joiden vaikutus levisi muualle Espooseen. Vaikka Espoon kasvu ei rajaudu näihin alueisiin, ne määrittävät kuvaa Espoosta ja sen historiasta. Niillä ei ollut historiallisia rasitteita, ne loivat kaiken tyhjästä. Kolmannen Espoon kasvu peitti alemmat kerrokset.

Erityisesti katosi toinen Espoo, vaikka se oli ajallisesti ensimmäistä lähempänä. Ensimmäisestä Espoosta jäivät muistomerkeiksi kartanot ja kaupunginosien nimet, jotka on käännetty vanhoista tilojen nimistä. Espoon menneisyys ruotsinkielisenä maaseutuna

---

¹⁶ Tuomisto 1984, 109.

on kollektiivisesti tiedostettu. Lisäksi ruotsinkielisen vähemmistön olemassaolo muistuttaa tästä historiallisesta kerrostumasta.

Kolmannen Espoon kaikki tuntevat – se on se ”Espoo”, josta puhutaan, kun puhutaan Espoosta. Kolmannen Espoon symbolinen tila on kauppakeskus, joka on rakennettu massoja varten, mutta jonka tarkoituksena ei ole mahdollistaa ihmisten omaehtoista kanssakäymistä, vaan kaupankäyntiä ja voitontekoa. Kauppakeskus on korostuneen keskiluokkainen tila – aivan kuten kolmas Espoo. Alkujaan kolmatta Espoota rasitti Tapiolan elitistinen yhteiskuntasuunnitelmallinen eetos, mutta se on nyt jo unohdettu – vapaa markkinatalous voitti.

2.2 Parempien ihmisten kylä

Tapiolan huonona puolena ovat puliukot ja ahtaat kadut. Jos nämä saataisiin poistetuksi, olisi Tapiola melkein unelmapaikka.¹⁷

Ossi Hiisiön kirja *Tapiola – parempien ihmisten kylä* on yhteiskuntapoliittinen reportaasi Tapiolasta vuodelta 1970. Teoksen perussävy on yhteiskuntakriittinen. Kirjaan viitataan useaan otteeseen myöhemmässä Espoo-kirjallisuudessa, se on eräänlainen pioneerityö.

Hiisiö tuo esiin ristiriidan Tapiola-hankkeen tavoitteiden ja todellisuuden välillä: Tapiolasta piti tulla kaikkien yhteinen asuinalue, mutta käytännössä siitä tuli lähinnä ylempien sosiaaliryhmien alue. Arava-järjestelmän alkupääomavaatimus käytännössä rajasi järjestelmän suhteellisen vakaassa asemassa oleville. Tämä Arava-järjestelmän perusongelma kulminoitui Tapiolassa. Myös Tapiolaan muuttanut työväki oli ammattitaitoista ja vakaissa työsuhteissa.

Hiisiö käyttää paljon perhehaastatteluita. Mielenkiintoisia ovat työväenliikkeen edustajien, kommunistien ja sosiaalidemokraattien, haastattelut. SKP:n paikallisosaston jäsen Eino piti perhettään Tapiolan vähempiosaisina. Sekä Eino että hänen vaimonsa kävivät töissä ja olivat onnistuneet säästämään arava-asuntoon tarvittavan oman pääoman. Tapiolasta tuli heille asuinpaikka vahingossa, sillä asuntohakemuksia veti

---

¹⁷ *Millaista on asua ja kasvaa Tapiolassa*, kirjoittanut Laura, Tapiolan Yhteiskoulu. Teoksessa Hiisiö, Ossi: *Tapiola – parempien ihmisten kylä*. Tammi, Helsinki 1970, 13.

usealla suunnalla, mutta juuri Tapiolassa sattui tärppäämään. Tässäkin tapauksessa työläisperhe tarvitsi säännöllisiä tuloja ja ripauksen onnea päätyäkseen Tapiolan kaltaiselle alueelle.¹⁸

Kansandemokraattien kannatus oli Tapiolassa pientä, sen sijaan sosiaalidemokraatit saavuttivat kohtalaista kannatusta. Sosiaalidemokraattinen Kurrin perhe muutti työväenluokkaisesta Leppävaarasta heidän aiemman vuokratalonsa palettua traagisesti poroksi omistajaperhe mukanaan. Isä Erkin ammatti oli mönjämaalari, äiti Vappu työskenteli tarjoilijana. Perheen arvomaailma vaikuttaa sängen konservatiiviselta ja elämä vaatimattomalta: ruumiillinen kuritus kasvatusmuotona oli arvossaan ja Vapun haaveillessa erillisestä makuuhuoneesta lapsille totesi Erkki: ”On älytöntä käydä enää turhista neliöistä maksamaan.”¹⁹

Hiisiön kirja tarjoaa näköalan 1970-luvun vaihteen Tapiolaan. Tuolloin Tapiola ei enää ollut aivan uusi alue, vaan ihmiset olivat jo vakiintuneet sinne. Siellä oli paljon keski-ikäisten vanhempien ja lasten muodostamia perheitä. Ajankohta näkyy: Tapiolassa toimi epävirallinen ”Tapiolan yhteiskuntakriittinen ryhmä”, jonka jäseniä Hiisiö siteeraa.²⁰ Tämän ryhmän jäsenet olivat, toisin kuin kommunisti Eino ja sosiaalidemokraattiset Kurrit, ”ensimmäisen polven sosialisteja”, siis porvariperheiden nuoria. Vasemmistolaiset vaikuttavatkin olleet joko vakaatuloisia työläisiä, jotka aravaohjelman kautta olivat saaneet asunnon Tapiolasta, tai yhteiskuntakriittistä nuorisoa.

Kirja on kirjoitettu ennen nuorten ryntäystä työväenpuolueisiin 1970-luvun alussa, mutta yhteiskuntakriittisen ryhmän jäsenten puheenvuoroissa vasemmistosuuntaus näkyy. Tosin tätä suuntausta ei pidä liioitella: yhteiskuntakriittisen ryhmän jäsen itse toteaa edustavansa pientä vähemmistöä. Valtaosa tapiolalaisnuorista oli myös 1970-luvun alussa porvarillisesti ajattelevia, vaikkakin pinnallisesti epäpoliittisia.

2.3 Tapiola todellisena Espoona

Tapiola hallitsee Espoosta muodostettuja mielikuvia. Se syntyi tyhjän päälle, irrallleen paikkakunnan, sekä Espoon että Hagalundin, historiasta. Alun perin Tapiola oli ikään

---

¹⁸ Hiisiö, 99–104.

¹⁹ Sama, 54–62.

²⁰ Sama, 29–32, 39, 98, 161–162.

kuin se ei olisi ollutkaan osa Espoota ja esimerkiksi kunnallispolitiikassa Tapiolaa edustavat valtuutetut käyttäytyivät nurkkakuntaisesti. Vasemmiston näkökulmasta Tapiola siirsi kunnan poliittista painopistettä oikealle. Työväenalueilta katsoen tapiolalaiset olivat parempaa väkeä ja myös tapiolalaiset tuntuivat ajattelevan näin.

Tapiolan irrallisuutta historiallisesta ja maantieteellisestä Espoosta kuvaa, että nimi Tapiola valittiin nimikilpailussa, se ei siis ollut suomennos aiemmasta paikannimestä kuten yleensä oli tapana. Lisäksi Tapiolaa edeltävässä Hagalundissa ei ollut espoolaisittainkaan mainittavaa asutusta. Irrallisuuteen vaikutti sekin, että Asuntosäätiön ei tarvinnut kysyä Espoolta lupia rakentaakseen Tapiolan, sillä Espoo oli 1950-luvulla vielä maalaiskunta, eikä maalaiskunnilla ollut kaavoitusvaltaa.

Tapiolan rakennuttaneen Asuntosäätiön viestinnässä Tapiola oli dialektinen päätepiiste, joka korjaisi kaikki aiemmat ristiriidat – ristiriidan kaupungin ja maaseudun välillä, ristiriidan luokkien välillä. Käytännössä Tapiolan sosiaalinen harmonisuus oli seurausta siitä, että alueella oli hyvin keskiluokkainen asujaimisto. Asuntosäätiön karismaattinen johtaja Heikki von Hertzen onnistui kuitenkin vakuuttamaan kuulijansa Tapiolan ainutlaatuisuudesta ja ”alkuperäisen” Tapiolan sosiaalista ja arkkitehtonista eheyttä ja suunnitelmallisuutta on muisteltu kaihoten.²¹

Tapiola rakennettiin Espooseen erilleen olemassa olevasta Espoosta, jonka identiteetti oli sille vastakkainen. Olemassa ollut Espoo edusti yhtäältä ruotsinkielistä viljelijäväestöstä, toisaalta suomenkielistä teollisuustyöväkeä. Tapiolan angloamerikkalainen, modernistinen pikkuporvarillisuus oli identiteettinä vastakkainen niin ruotsinkieliselle konservatismille kuin työväenliikkeellekin. Jonkinlaisia esi-Tapioloita olivat muodostaneet suomenkieliset huvilayhteisöt esimerkiksi Leppävaarassa, mutta lukumääräisesti ne olivat kahden vallitsevan kerroksen – ruotsinkielisen väestön ja suomenkielisen työväestön – välisessä marginaalissa.²²

---

²¹ Tapiolan suuresta kertomuksesta kertovat omakohtaisesti: Von Hertzen, Heikki: *Raportti kaupungin rakentamisesta*. Länsiväylä, Espoo 1985; Itkonen, Uolevi: *Tapiolan arkea ja juhlaa*. Länsiväylä, Espoo 1985. Kriittisesti Tapiola-kertomusta käsittelevät: Hiisiö; Kervanto Nevanlinna, Anja: *Kauas Tapiolat karkaavat*. Teoksessa *Espoo – Totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000, 139–168.

²² Eräänlainen esi-Tapiola oli myös Kauniainen, jonka suomenkielinen nimi on keksitty aivan kuten Tapiolallakin. Kauniiaisilla on kuitenkin vankempi suhde historiaan, mistä kertoo jo paikkakunnan voimakas ruotsinkielisyys ja suomenkielistenkin käyttämä lempinimi Grani. Kauniainen irtautui Espoosta jo 1920-luvulla, jos se olisi jäänyt osaksi maalaiskuntaa, olisi siitä saattanut kasvaa kunnalle keskuspaikka.

Espoo – Totuus Suomesta -kirja vuodelta 2000 on kunnianhimoinen yritys hahmottaa Espoota. Kirja koostuu artikkeleista, joissa kirjoittajat käsittelevät omaa suhdettaan Espooseen ja pyrkivät löytämään totuuden Espoosta ja sitä kautta myös Suomesta. Kirjoittajat ovat tunnettuja henkilöitä kuten kirjan toimittaneet Tuomas Nevanlinna ja Jukka Relander sekä Ruben Stiller, Laura Kolbe ja Heikki Aittokoski. Artikkelien tyyli vaihtelee filosofisesta esseestä novelliin.

Totuus Suomesta suhtautuu ikään kuin neutraalisti Espoon eri osa-alueisiin, mutta käytännössä kirja on Tapiola-keskeinen. Kirjoittajat toistavat mantraa, että Espoossa ei ole keskusta, mutta samanaikaisesti lähes kaikkien kirjoittajien fokus on Tapiolassa. Tiina Arppe sanoo ääneen sen, mitä kaikki kirjoittajat tuntuvat ajattelevan: ”mielestäni Espoolla on – vastoin yleistä käsitystä – aina ollut kiistaton keskus, nimittäin Tapiola.”²³ Arppen huomio on osuva, vaikka samaan aikaan historiaton: jos sanoo Tapiolan aina olleen Espoon keskus, vieläpä kiistaton, tulee samalla sanoneeksi, että *Espoota ei ollut ennen Tapiolaa*. Jukka Relander muotoilee saman ajatuksen kirjoittamalla, että espoolaistumisprosessi alkoi vasta sen jälkeen kun Tapiola oli rakennettu.²⁴

Tapiolalaisuus oli alun perin espoolaisuudesta erillinen identiteetti, mutta asetelma muuttui. Tapiola kolonisoi espoolaisuuden, kuten Espoota käsittelevästä historiankirjoituksesta voidaan havaita. *Totuus Suomesta* on monen ajattelijan työn tulosta, mutta siitä on löydettävissä ydinkertomus: tapiolalaisuus espoolaisuuden todellisenä olemuksena. Johdannossa Relander ja Nevanlinna toteavat, että kirjan rakenne on ”hajanainen, verkostoitunut”, siis aivan kuten Espoo, joka koostuu ”lukuisista keskuksista”²⁵, mutta kirjan sisältö on ristiriidassa tämän kanssa.

Muita kirjassa käsiteltäviä alueita ovat Westend, Haukilahti ja Otaniemi. Tämä ei vähennä Tapiola-keskeisyyttä, vaan korostaa sitä. Westend ja Haukilahti ovat alueina Tapiolan kärjistymiä – vielä vauraampia kuin Tapiola itse, vielä enemmän irrallaan maantieteellisestä ja historiallisesta Espoosta kuin Tapiola. Otaniemi taas on paikka, jossa espoolaiset opiskelevat insinööreiksi – stereotyyppisin espoolaisen (=tapiolalaisen) ammatti mitä on.

---

²³ Arppe, Tiina: *Espoo modernin yhteisöllisyyden paradigmana*. Teoksessa *Espoo – Totuus Suomesta*, 60.

²⁴ Relander, Jukka: *Espoo – totuus Suomesta*. Teoksessa *Espoo – totuus Suomesta*, 41.

²⁵ Nevanlinna, Tuomas & Jukka Relander: Johdanto. Teoksessa *Espoo – Totuus Suomesta*, 9.

Tietynlaisena vastakuvana kirjassa välähtelee demarien ja huonosti rakennettujen elementtilähiöiden Espoo, mutta ainoastaan Ruben Stiller käsittelee tällaista Espoota omana Espoonaan tekstissään *Matinkylä rules!* Yksikään kirjoittaja ei käsittele Leppävaaraa, Espoon keskusta tai Kauklahtea, puhumattakaan Pohjois-Espoosta.

Reima T.A. Luodon kirja *Espoo – Kasvun näkijät ja tekijät* taas käsittelee Espoon kehitystä 1950-luvun alusta 2000-luvun alkuun. Kirja perustuu ennen kaikkea virkamiesten ja poliitikkojen haastatteluihin. Virkamiestaustainen Luoto²⁶ toimi Espoon kaupungin tiedotus- ja viestintäpäällikkönä vuodet 1976–2004. Hänen taustansa näkyy sekä korkeana asiantuntemuksena että viranomaiskeskeisenä lähestymistapana. Näkökulma suuntautuu ylhäältä alas, mitä kuvaa jo kirjan nimi.

Kirja edustaa espooalaista patriotismia: siinä korostuu ylpeys Espoon rakentamisesta ja kehityksestä, vaikka Luoto myöntääkin lieveilmiöt, joita ovat korruptio, hajanainen kaupunkirakenne ja yhteisöllisyyden puute. Patrioottisuus on yhtäältä espooalaista patriotismia eli ylpeyttä Espoosta, toisaalta taas kansallista patriotismia. Kansallinen taso liittyy selitykseen, jonka mukaan Espoo pelasti Suomen paljon nähtyä suuremmalta maastamuutolta.

2.4 Kuinka historiakuva toistetaan

Luodon kuva Espoosta on historiallisempi kuin *Espoo – Totuus Suomesta* -kirjan kirjoittajilla. Kuitenkin myös Luodon fokus on tapiolalaisessa Espoossa. Kuvaavaa on, että kansikuva on yläilmoista otettu kuva Keilaniemestä ja Länsiväylästä. Se kertoo, missä Espoon todellinen keskus sijaitsee.

Intertekstuaalisuuttakin on, sillä Luoto kommentoi loukkaantuneena ”kirjavantasoisista artikkeleista” koostuvaa *Espoo – Totuus Suomesta* -kirjaa oman kirjansa lopussa. ”Kirjoittajiin ei siis ole tehnyt mitään vaikutusta Espoon alueen yhdeksän vuosituhatta pitkä asuinkulttuuri, ei sen keskeinen rooli monissa historiamme käännteissä eikä tietenkään sen dramaattinen nousu ruotsinkielisestä maatalouspitäjästä pohjolan

---

²⁶ Lisäksi Luoto tunnetaan liberaalina poliitikkona.

teknologiakaupunkien eturiviin.”²⁷ Luodon kommentti edustaa juuri sellaista edistysylpeyttä, jolle *Totuus Suomesta* vinoilee.

Toisaalta myös *Totuus Suomesta* on nostalgisoiva teos, mutta kuten Ruben Stiller tekstissään havaitsee, on kirjoittajien sosiaalisen statuksensa varjelemiseksi kiedottava nostalgia ironian kaapuun. Viime kädessä tämäkin kamppailu tekstien välillä käydään samojen perusoletusten alla – todellisen Espoon muodostaa Tapiola etäpesäkkeineen. Kuvaavaa on, että juuri Stiller, jonka teksti on ainoa vastakuva Tapiola-keskeisyydelle, tekee kirjan terävimmät havainnot. Tosin Stillerinkään kuvaama lähiö-Espoo ei onnistu olemaan poliittinen vastavoima kokoomuslaiselle Tapiola-Espoolle. Silläkään ei ole suhdetta menneeseen toiseen Espooseen, senkin ilmapiiriä hallitsevat ostoskeskukset ja työväenluokkaisesta rososta vapaa epäpoliittisuus. Stillerin Matinkylä on pieleen mennyt kolmas Espoo.²⁸

Siinä missä nykyinen rosoisempi lähiö-Espoo välkkyi siellä täällä, varsinainen toinen Espoo tuntuu unohtuneen näistä historiakuvista. Historiantutkija Laura Kolbe kirjoittaa artikkelissaan Espoon nykyhistoriasta:

Espoon maalaiskunnan ja (vuodesta 1963) kauppalan väkiluku alkoi todellisen nousunsa 1960-luvun lopulta lähtien. Kauppalassa hierottiin Suomen suurimpia aluerakennussopimuksia, jotka toivat alueelle miljoonia uusia kerrosneliömetrejä. Alta pyyhkiytyivät vanhat uusmaalaiset, pääosin ruotsinkieliset kyläkokonaisuudet ja perinteinen talonpoikainen elämänmuoto.²⁹

Kuva Espoon historiasta on niin ilmiselvä, että jopa ammattihistorioitsija toistaa kliseitä, joilla on vähän tekemistä tosiseikkojen kanssa. Lyhyessä sitaatissa on monta virhettä ja ongelmakohtaa: Espoo oli 1960-luvun lopulla sadantuhannen asukkaan rajaa hamuillut, pääosin suomenkielinen kunta, jossa maatalous ei vuosiin ollut määrittänyt valtaenemmistön elämänmuotoa. Siitä huolimatta kuva 1960-luvun ruotsinkielisten kyläkokonaisuuksien talonpoikaisesta elämänmuodosta kestää.

Myös Jukka Relanderin Espoo-historiakuva jakautuu moderniin ja esimoderniin:

---

²⁷ Luoto Reima T.A.: *Espoo – kasvun näkijät ja tekijät*. Espoon kaupunginmuseo, Espoo 2004, 302.

²⁸ Stiller, Ruben: *Matinkylä rules!* Teoksessa *Espoo – totuus Suomesta*, 207-214.

²⁹ Kolbe, Laura: Myyttinen menneisyys, jota ei ole - ”suo, kuokka ja Espoo”. Teoksessa *Espoo - Totuus Suomesta*, 171-172.

Prosessina espoolaistuminen tarkoittaa modernin ulkokuoren ulottumista yhä syvemmälle esimoderniin sisukseen, kunnes tietoisuus kahden tason rinnakkaisesta olemassaolosta lakkaa ja kulttuuri palautuu luonnoksi.³⁰

Toinen Espoo – esimodernin luonnon ja modernin välinen – jää taas näkymättömiin.

Luoto on tarkemmin perehtynyt Espoon historiaan, mutta silti hänkin kirjoittaa ruotsinkielisen maatalouspitäjän dramaattisesta noususta teknologiakaupunkien eturiviin ja unohtaa mahdolliset välivaiheet. Esipuheessa hän toistaa väitteen Espoon kasvusta ”puolen vuosisadan aikana ruotsinkielisestä maatalouspitäjästä nykyaikaiseksi teknologiakaupungiksi”.³¹ Ensimmäisessä pääluvussa Luoto kuitenkin toteaa, että ”toisin kuin usein on kuvattu, Espoo ei uuden vuosikymmenen [1950-luvun] käynnistyessä suinkaan enää ollut yksiselitteisesti vain ruotsinkielinen maatalouspitäjä, joka eli elämäänsä kuin se oli tehnyt viimeiset viisisataa vuotta”³² ja esittää tilastoja tukemaan väitettään. Luoto siis kumoo itse esittämänsä väitteen ruotsinkielisestä maatalouspitäjästä, jonka sitten kirjansa lopussa esittää vielä uudelleen. Populaari historiakuva on niin tiukassa, että edes aiheeseen perehtynyt kirjoittaja ei jaksakaan kamppailla sitä vastaan.

Täysin unohdettu toinen Espoo ei ole. Esimerkiksi Leppävaara-seuran vuonna 2015 julkaisema laaja ja monipuolinen kotiseutukirja *Valtatien varrelta* kuvaa Harakan (nykyisen Lintuvaaran) alueen elämää 1960-luvulle asti. Se kuvaa sellaista Leppävaaraa – ja Espoota – joka on unohdettu Espoon historian kuvauksista. Tämä Espoo on vastakuva nyky-Espoolle: työväenluokkainen, elävä, yhteisöllinen ja avoin. *Valtatien varrelta* -kirjassa on nostalginen sävy ja sen kirjoittajakaartikin koostuu monista työväenliikkeen paikallisista veteraaneista. Vastaavanlaisia työläisalueita oli Espoossa muitakin ja esimerkiksi Esa Lahtisen palkittu³³ teos *Sata lasissa: Kaukalahden Pyrinnön historia 1914–2015* kertoo Kaukalahden työläisalueen historiasta, tosin paikallisen työväen urheiluseuran perspektiivistä.³⁴ Paikallishistoriaa käsittelevien kirjojen yleistymisen heijasteleekin tarvetta monipuolisemmalle historiankirjoitukselle.

---

³⁰ Relander, 41.

³¹ Luoto, 6.

³² Sama, 15.

³³ *Työväentutkimus-palkinto Esa Lahtisen kirjalle*. Länsiväylän verkkosivut 19.4.2017.

<<https://www.lansivayla.fi/artikkeli/509788-tyovaentutkimus-palkinto-esa-lahtisen-kirjalle>>

³⁴ Lahtinen, Esa: *Sata lasissa: Kaukalahden Pyrinnön historia 1914 - 2015*. Omakustanne, 2016.

3. TYÖVÄENLIIKKEESTÄ

Työväenluokan järjestäytyminen on osoitus kapitalistisen yhteiskunnan luokkaristiriidasta tai oikeastaan luokkaristiriidan sovittamattomuudesta, antagonistisuudesta. (– –) Työväenliike jo sinänsä on osoitus luokkaristiriidan olemassaolosta ja työväenluokan taistelusta sen poistamiseksi.³⁵

Työväenliikettä yhteiskunnallisena vaikuttajana ei näy – työväenliike-käsitteen sisältö on hämärtynyt. (– –) Aatteellisuus todettiin kuolleeksi.³⁶

Työväenliike on historiallisesti edellyttänyt sentyyppistä *sosiaalista kollektiivisuutta* ja sentyyppistä *poliittisuutta*, joiden murentumisen tendenssit ovat osa itse kapitalismin ja porvarillisen valtion historiaa.³⁷

Aiemmin työväenliike oli intuitiivisesti tunnistettavissa. Vielä vuonna 1976 kirjoitetussa Suomen työväenliikkeen historiassa kirjoittajat eivät katsoneet tarpeelliseksi määritellä työväenliikettä tai analysoida käsitteen sisältöä. Tuolloin oli mahdollista päättää Suomen työväenliikkeen historiaa käsittelevä yleisteos lukuun työväenliikkeen historiallisesta väistämättömyydestä. Työväenliike oli itsestäänselvyys, käsitteen kuvaama ilmiö oli todellinen ja sitä pidettiin todellisena. Myös poliittisesti työväenliike oli itsestäänselvyys: luokkakamppailu määritteli politiikkaa. Työväenliikkeen historiakäsityksessä työväenliikkeellä oli oltava ratkaiseva rooli.³⁸

Kuitenkin jo 1980-luvun puolivälissä oli ilmeistä, että työväenliikkeen käsitteen itsestäänselvyys ja työväenliikkeen olemassaolon välttämättömyys olivat tulleet kyseenalaisiksi. Työväenliikkeen rapautuminen liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen, jota Jorma Kalela kuvasi myöhäiskapitalismiin siirtymiseksi. Hän kuvaa 1960-70 –lukujen murroksen syvyyttä: ”Suomalainen yhteiskunta koki niin perusteellisen mullistuksen, että se muistettaisiin vallankumouksena, jos se olisi ollut suunnitelmallisen toiminnan tulosta.”³⁹ Tässä yhteydessä – työväenliikkeen hävittäneen murroksen jälkeen – on perusteltua tehdä lyhyt katsaus siihen, mitä työväenliike oli.

---

³⁵ Suomen työväenliikkeen historia, 419-421.

³⁶ Kalela 1986, 8.

³⁷ Kettunen 1986, 23.

³⁸ Itsekritiikkiä Suomen työväenliikkeen historiasta: Kettunen 2015, 21-50.

³⁹ Kalela 1986, 76.

3.1 Työväenliikkeen olemus

Työväenliike oli⁴⁰ työläisten poliittinen liike, johon kuuluivat suuntauksellisista eroista riippumatta työväenpuolueet, ammattiyhdistysliike ja muu työväen kollektiivinen toiminta. Poliittisuus ilmeni kahdella tapaa: erityisenä puoluepoliittisena toimintakenttänä ja kaikkea toimintaa läpäisevänä, työväenliikettä määrittävänä piirteenä.⁴¹

Mukana olivat ihmiset sukupuoleen ja ikään katsomatta – oli naistoimintaa, nuorisotoimintaa ja varhaisnuorisotoimintaa. Perinteisesti Suomen työväenliike ulottui liki kaikille elämän osa-alueille – vahvinta tämä oli niin sanotun leiri-ideologian aikaan. Oli kulttuuri-, urheilu- ja osuusliiketoimintaa, vain tärkeimpiä mainitakseni. Leiri-ideologiat olivat kokonaisvaltaisia, kaikille elämän osa-alueille yltäviä ideologioita, jotka värjäisivät kaiken sosiaalisen elämän kulkua, eivät vain kapeasti määriteltä poliittista elämää.⁴²

Suomen työväenliike syntyi 1900-luvun vaihteessa. Tilattoman ja säädyttömän köyhälistön määrä oli kasvanut suuresti 1800-luvun jälkipuoliskolla. Työväenliike yhdisti kaupunkien ja maaseudun työläiset, teollisuus- ja maatyöväen. Työväenliike oli osa työväen perinteistä elämäntapaa⁴³, joka Suomeen syntyi. Työväenkulttuuri, työväen elämäntapa ja työväenliike olivat erottamattomia. Kulttuuri ei ollut elämäntavan tai työväenliikkeen ulkopuolella, vaan työväenliike määrittä työväenkulttuuria ja elämäntapaa.

Työväenliikettä määrittävä piirre oli sen holistinen luonne – työväenliike oli yksi ja jakamaton. Työväenliike oli nimensä mukaisesti liike, jonka muodosti työväki. Työväenliikettä kokonaisuutena ei asettanut kyseenalaiseksi sekään, että liikkeeseen kuuluva puolue- ja järjestökenttä oli jakaantunut ja riitainen. Riitojen implisiittinen

---

⁴⁰ Aikamuodon valinta sisältää oletuksen, että työväenliikettä ei enää ole. Tämä ei tarkoita, että työväenliike olisi lakannut olemasta käsitteenä tai ilmiönäkään, vaan että sen alkuperäinen, ideaalinen ja konkreettinen muoto on muuttunut historiaksi.

⁴¹ Kettunen 1986, 41-43.

⁴² Leiri-ideologiasta: Kettunen 1986, 485-490. Leiri-Suomesta: Mickelsson, Rauli: Suomen puolueet. Vastapaino, Tampere 1998, 91-102.

⁴³ ”Työväen perinteinen elämäntapa” on Jorma Kalelan hahmottelema käsite. Kalela 1988.

elementti oli se, että työväenliike käsitettiin kokonaisuutena. Kilpailevaan puolueeseen kuuluvat eivät olleet ulkopuolisia, vaan yhteisen liikkeen pettureita.⁴⁴

Työväenliikkeen osapuolia yhdisti tietoisuus yhdestä työväenliikkeestä. Kaiken riitelyn takana eli ihanne yhtenäisestä työväenliikkeestä. Työväenliike oli symbolisessa arvojärjestyksessä ensimmäisenä, puolueen yläpuolella. Edesmenneitä puoluetovereita muistettiin ennen kaikkea ”työväenliikkeen taistelijoina”⁴⁵. Vaalimainonnassa nostettiin ehdokkaita ”periaatteellisina työväenliikkeen miehinä”⁴⁶ ja viitattiin työväenliikkeen historiallisiin saavutuksiin. Puolue oli työväenliikkeen järjestöllinen ilmentymä ja sai legitimaationsa asemastaan työväenliikkeen edustajana.

Työväenliikkeen ideologia on sosialismi. Työväenliikkeen sosialismi on ollut Suomessa taustaltaan marxilaista.⁴⁷ Aatteellinen tausta näkyy edelleen työväenliikkeen perillisten fraaseissa ja symboliikassa, esimerkiksi punaisessa tunnusvärissä. Symboliikka ylläpitää yhteyttä menneeseen ja työväenliike elää käsitteenä, vaikka käsitteen kuvaamaa alkuperäistä ilmiötä ei enää ole.⁴⁸

Sosialismin tavoite yhdisti työväenliikettä. Se oli pitkän aikavälin tavoite, jonka rinnalla toteutettiin lyhyen aikavälin tavoitteita. Käsitys sosialismista vaihteli suuntausten välillä ja aikojen muuttuessa, mutta sosialismi ymmärrettiin joka tapauksessa laadullisesti uudenlaiseksi yhteiskuntamuodoksi. Sosialismi ja työväenliike kietoutuvat toisiinsa, määrittelevät toisiaan. Sosialismi on työväenliikkeen ideologia, työväenliike sosialismin toteuttaja ja lipunkantaja. Sosialismi on aatteellinen käsite ja poliittinen tavoite, työväenliike taas liike, mutta ne ovat erottamattomia: työväenliikkeen käsitteessä on sosialistinen, aatteellinen lataus. Työväenliikkeen käsite sisältää aatteellisia määreitä: joukkotyön ihanteen, työn ja taistelun eetoksen.

Työväenliikkeen ja sosialismin käsitteiden rinnalla kulkee vasemmiston käsite. Vasemmisto on historiallisesti toissijainen käsite, apukäsite, jonka avulla eri ideologioiden, puolueiden ja puolueyhymien suhdetta toisiinsa on käsitteellistetty.

---

⁴⁴ Petosdiskurssista: Kettunen 2015, 24-25.

⁴⁵ SKP:n Leppävaaran osasto pani merkille ”työväenliikkeen vanhan taistelijan ja osastomme jäsenen toveri Maria Lundvallin muistotilaisuuden”. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

⁴⁶ Näillä sanoilla kuvattiin SKDL:n Taisto Terävää 1975 eduskuntavaalien alla, Kuntamme Tänään 3/1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K29, Kansan Arkisto.

⁴⁷ Myös ei-marxilaista sosialismia on, kuten anarkismi, mutta se on historiallisesti ollut marginaalissa Suomessa.

⁴⁸ Toisaalta symboliikkaa myös rikotaan tarkoituksellisesti, esimerkiksi uuden Teollisuusliiton nimestä ja symboliikasta on selkeän tietoisesti poistettu viittaukset työväenliikkeen historiaan.

Vasemmisto on perinteisesti ollut synonyymi työväenliikkeelle, mutta vasemmisto-oikeisto –janan avulla on myös käsitteellistetty työväenliikkeen ja toki myös porvariston sisäisiä poliittisia eroja.

3.2 Liike-muoto

Työväenliike ei ollut vain kokoelma järjestöjä, vaan *liike*. Liike ei synny vain vaaliorganisaatioiden tai ammattiyhdistyksen jäsenmaksun kautta, vaan vaatii joukkojen osallistumista. Ideaalinen työväenliike ei yhdistä työläisiä vain materiaalisilta eduiltaan vaan myös maailmankuvaltaan. Perinteinen työväenliike todella oli liike: se tavoitti joukot elämän eri alueilla. Joukot eivät vain osallistuneet liikkeen toimintaan vaan muodostivat sen. Pauli Kettunen on määritellyt työväenliikkeen konstitutiivisiksi ehdoiksi työläisten sosiaalisen kollektiivisuuden ja poliittisuuden.⁴⁹ *Työväenliikkeen* käsitteessä nämä ehdot yhdistyvät. Työväenliikkeen käsitettä onkin tarkasteltava sen sananmukaisesta sisällöstä käsin.

Porvarillinen politiikka hylkii liikemuotoa. Porvarillinen politiikan malli on rajattu: politiikka kuuluu vaaleihin, vaalien ulkopuolella edustuksellisiin laitoksiin valitut luottamushenkilöt hoitavat politiikkaa. Aktivismi ei ole tavoiteltavaa, äänestäminen on riittävä poliittisen osallistumisen muoto ja ulkoparlamentaariset toimintamuodot ovat pikemminkin demokratian häiriöitä kuin osoitus sen toiminnasta.⁵⁰

Porvarillinenkin politiikka voi tosin hyödyntää liike-retoriikkaa. Esimerkiksi Hjallis Harkimon ja Mikael Jungnerin poliittinen hanke on nimeltään ”Liike Nyt”. Myös Sauli Niinistön vuoden 2018 presidenttikampanjan tukiryhmä puhuu ”kansanliikkeestä”⁵¹. Niinistö on aiemminkin hyödyntänyt vasemmiston käsitteistöä, mainostettiinhan häntä ”työväen presidenttinä” vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Harkimon ja Niinistön kuva ”liikkeestä” on kuitenkin kovin erilainen kuin työväenliikkeen sisällä tai liikkeiden tutkimuksessa. Kyseessä on osoitus politiikan luovasta kielenkäytöstä.

---

⁴⁹ Kettunen 1986, 36.

⁵⁰ Tosin historiassa on myös oikeistolaisia – ja äärioikeistolaisia – liikkeitä, Suomessa etenkin Lapuanliike. Ei-poliittisia liikkeitä taas ovat olleet esimerkiksi herätysliikkeet.

⁵¹ Sauli Niinistön kampanjasivut: <<https://www.niinisto.fi>> (30.11.2017)

Esimerkki historiallisista työväenliikkeen ja porvarillisen politiikan toimintamuotojen eroista löytyy Espoosta. Espoossa 1950-luvulla porvareiden ja työväenpuolueiden vaalikannatus oli suurin piirtein samalla tasolla. Esimerkiksi vuoden 1956 kunnallisvaaleissa vasemmisto voitti porvarit valtuustopaikoissa mitaten 21–20. Toimintamuodot kuitenkin erosivat. Kansandemokraateilla ja sosiaalidemokraateilla oli yhteensä 59 järjestöä, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 1650. Samaan aikaan kommunistinen tarkkailija, joka kirjoitti arviota Espoon poliittisesta tilanteesta, totesi porvareista, että ”ei edes tiedetä onko heillä varsinaisia poliittisia järjestöjä”.⁵² Näkymättömyys osoittaa, ettei porvarillista poliittista liikettä ollut olemassa samassa mielessä kuin työväenliike oli liike.

3.3 Työväenliikkeen järjestöllinen rakenne

SKDL:n jäsenperhettä voi rinnastaa eliön solukkaan. Jos jokin solu vioittuu, saattaa kokonainen elin tai elimen osa olla toimintakyvytön. Kun liikkeen solu (osasto) vioittuu, jää suuri joukko ihmisiä vaikutuksen ulkopuolelle.⁵³

Edellä oleva sitaatti on Etelä-Matinkylän kansandemokraattien toimintasuunnitelmasta vuodelta 1974 ja kuvaa työväenliikkeen ymmärrystä perusjärjestöjen merkityksestä. Kuten toimintasuunnitelmassa huomautettiin, ”vallankumouksellinen liike ei synny itsestään”, vaan niin sanottujen objektiivisten tekijöiden (kapitalismi ja sen kaataja työväenluokka) lisäksi tarvitaan myös subjektiivinen tekijä: vallankumouksellinen työväenliike. Vallankumouksellinen työväenliike taas oli perusjärjestöjensä varassa.⁵⁴

Työväenpuolueiden komentoketju kulki ylhäältä alas: ylimpänä puolue, sitten piiri, sitten kunnallisjärjestö, sitten perusjärjestö. Perusjärjestöjä olivat paikallisosastot, nuorisjärjestöt ja naisjärjestöt: osastoja, joihin kukin ensi sijassa kuului. Ylempi taho oli auktoriteettiasemassa alemmaan nähden. Ylemmän tehtävänä oli ohjata, neuvoa, valvoa, informoida ja tarvittaessa rangaista.

Vaikka perusjärjestötaso oli hierarkiassa alimpana, se oli silti tärkein taso. Vain alimmalla tasolla muodostui työväenliikkeen ja työväen välinen suhde. Kuvaavaa on

---

⁵² Muistio vuodelta 1956, SKP:n Espoon ja Kauniaisten kaupunkijärjestö, K5, Kansan Arkisto.

⁵³ Etelä-Matinkylän kansandemokraattien toimintasuunnitelma vuodelle 1974–75. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K33, Kansan Arkisto.

⁵⁴ Sama.

Etelä-Matinkylän kansandemokraattien vertaus eliön solukkaan: työväenliike ymmärrettiin orgaaniseksi kokonaisuudeksi ja tässä kokonaisuudessa perusjärjestö oli verrattavissa soluun. Työväenliikettä ei ymmärretty byrokraattisena koneistona, vaan elävänä organismina.

Alimman tason – perustason – korostus on yhteensopiva marxilaisen materialismin kanssa. Marx korostaa materiaalsen perustan ensisijaisuutta. Perusjärjestöt ovat työväenliikkeen materiaalsen perusta. Käsitteenä *perusjärjestö* kuvaa konkreettisuutta, materiaalsuutta, orgaanisuutta. Muut järjestöhierarkian tasot ovat perusjärjestöjen tukikehikko.

Lisäksi myös puolueen ylempi hierarkia valittiin alhaalta: kunnallisjärjestöt, piirijärjestöt ja kansalliset puoluejärjestöt operoivat *viime kädessä* perusjärjestöjen mandaatilla. Työväenpuolueiden järjestödemokratiassa perusjärjestöllä oli sama asema kuin äänestäjällä edustuksellisissa vaaleissa. Käytännössä valtaa keskittyi kunnallis-, piiri- ja valtakunnalliselle tasolle, mutta periaatteessa valta oli perusjärjestöillä.

Työväenliike edellytti jäsenistöltään ja järjestöiltään erityistä raadantaa, sillä niiden piti kaataa vallitseva hegemonia. Hegemonian ylläpitäminen vaatii vähemmän vaivaa kuin sen kumoaminen. Käsitys perusjärjestöjen ja joukkotyön ensisijaisesta merkityksestä yhdisti työväenliikettä. Perusjärjestöt olivat ensimmäisenä ja viimeisenä vastuussa työväenliikkeen menestyksestä – tämä lähtökohta korostuu kaikissa Espoon työväenpuolueiden analyysissä. Ajatus kiteytyy Etelä-Matinkylän kansandemokraattien toimintasuunnitelmassa.

Espoon työväenliikkeen näkökulmasta ammattiyhdistysliike oli puolueisiin nähden toissijainen, sillä Espoossa ei ollut suuria työpaikkoja eikä suuria ammattiosastoja. Tosin työläisille ammattiyhdistystoiminta oli tärkeä osa työväenliikettä, vaikka osasto olisi ollut Helsingissä. Espoossa oli jonkin verran tehtaita, mutta niiden merkitys oli pieni. Rakennusala oli tärkein teollisuudenala, ja järjestäytyminen tapahtui asuinpaikan perusteella, joten Espoossa oli useita Rakennustyöväen liiton osastoja. Espoon kasvaessa syntyi toimistotyöpaikkoja, mutta ne eivät olleet hedelmällisiä ympäristöjä vasemmistolaiselle ammattiyhdistystoiminnalle. Ajan kuluessa Espoon työpaikkaomavaraisuus kasvoi.

4. KLASSISEN TYÖVÄENLIIKKEEN AIKA

Kerron tässä luvussa sitä, miltä Espoo ja Espoon ja työväenliike näytti ”klassisen työväenliikkeen” aikana ennen 1950-lukua ja ennen kaikkea 1950-luvulla. Esitän konkreettisten esimerkkien – juhlien, talojen, vaalien, lakkojen ja järjestötoiminnan – kautta, mitä tarkoittaa, että työväenliike oli osa työväen elämäntapaa.

Klassisella työväenliikkeellä viitataan työväenliikkeeseen sellaisena, kuin se oli 1950-luvulle asti. Sen peruspiirteenä oli sen erottamattomuus työväen elämäntavasta ja työväenkulttuurista, sen kaiken kattavuus. Tosin täytyy muistaa, että klassisessakin työväenliikkeessä oli kehää aktiivisuuden mukaan.

Poliittisesti työväenliike oli jakautunut ja riitainen. Sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien suhde oli riitaisa, lisäksi sosiaalidemokraatit hajosivat 1950-luvulla kahtia. Sisäisistä ristiriidoista huolimatta työväenliike hahmotettiin kokonaisuutena.

Klassisen työväenliikkeen aika Espoossa oli järjestövoiman ja talkootyön aikaa. Sotienjälkeisinä vuosina työväenliike osoitti voimaansa ja toinen Espoo alkoi ottaa johtavan aseman yhteiskunnan kehityksessä. Mullistus haisi ilmassa: Espooseen oli tullut runsaasti siirtoväkeä Karjalasta ja lisäksi Helsingin vetovoima alkoi entistä voimakkaammin kasvattaa myös pääkaupungin kehyskuntia.

4.1 Espoon työväenliike ennen 1950-lukua

Espoon työväenliikkeellä oli 1950-luvulla takanaan jo pitkä historia. Tero Tuomiston kirja Espoon työväenliikkeen historiasta kertoo tästä taipaleesta. Ensimmäiset merkit järjestäytyneen työväenliikkeen synnystä Espoossa ovat vuodelta 1899. Merkittävä tapaus alkuvaiheessa oli suurlakko vuonna 1905, jonka jälkeen järjestökenttä vakiintui ympäri kuntaa. Työväentaloista, vappukulkueista, urheiluseuroista ja työväenteattereista tuli keskeisiä instituutioita, joiden ympärillä työläisyhdyskuntien elämä pyöri.

Espoon tärkeimmät työläisalueet muodostuivat rantaradan varrelle Leppävaaraan lähelle Helsinkiä ja kauemmas länteen Kauklahteen. Etenkin Leppävaarassa suomenkieli hallitsi. Leppävaaran työläisvaltainen pohjoisosa Harakka oli palstoitettu ja asutettu

1900-luvun alussa. Aloitteellisena oli tilanomistaja ja pankinjohtaja Lauri af Heurlin, joka oli omaksunut sosialistisen aatteen. Leppävaaran ja koko Espoon työväenliikkeen alkutaipaleella af Heurlinin rooli eräänlaisena kummisetänä korostuu.⁵⁵

Valtaosa Espoon työläisistä oli suomenkielisiä, tosin myös ruotsinkielisiä työläisiä oli huomattava määrä. Suomenkieliset työläiset kannattivat johdonmukaisesti työväenpuolueita, kun taas ruotsinkielisen työväestön lojaalisuus oli horjuvampaa. Eräinä aikoina oli nähtävissä, että ruotsinkielinen työväestö äänesti valtakunnallisissa vaaleissa sosialisteja ja kunnallisvaaleissa ruotsinkielisiä porvareita.⁵⁶ Työväenjärjestöjä oli sekä suomen- että ruotsinkielisiä, mutta suomenkielisiä alusta asti enemmän.

Vuoden 1918 vallankumousyritys sai käyttövoimansa paikallistasolta. Aloite siirtyi työväenliikkeen johdolta radikalisoituneille joukoille. Väkivallan puhkeamisen paikallista luonnetta ja tapahtumien karkaamista työväenliikkeen johdon käsistä kuvaa tapaus suurlakon ajalta marraskuusta 1917, jolloin Leppävaaran punakaartin ”lentävä osasto” ampui kolme vangiksi saamaansa miestä, nimismiehen ja kaksi poliisia.⁵⁷

Työväenyhdistyksissä oltiin vakuuttuneita, että varakkailla tilanomistajilla oli salaisia viljakätköjä samaan aikaan, kun köyhiä uhkasi nälkä. Pula antoi syyn tyytymättömyyteen, poliittinen valtatyhjiö loi mahdollisuuden asekaartien perustamiseen – ja lopulta kapinaan.⁵⁸

Punakaartien alkuperäinen nimitys, työväen järjestyskaartit, kuvaa hyvin niiden alkuperäistä luonnetta. Vanha järjestysvalta oli lakannut ja miliiseille koettiin tarvetta yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi. Samankaltainen merkitys on porvariston perustamien suojeluskuntien nimellä. Espoossa työväenliike oli porvareita organisoituneempi, joten se otti helposti vallan. Kun punakaartien sotilaallinen organisaatio oli luotu, ei tarvittu kuin päätös vallan ottamisesta Espoossa.

---

⁵⁵ Lauri af Heurlinista: Tuomisto 1984, 42–44; *Valtatien varrelta*, 58–59. Lauri af Heurlin kuuluu henkilögalleriaan myös teoksissa Teerimäki 1986; Teerimäki 1990; Tuomisto 2011. Lauri af Heurlinin poika Kaarlo af Heurlin oli sosiaalidemokraattien voimahahmoja Espoossa ja Leppävaarassa 1940-luvulta kuolemaansa eli vuoteen 1985 saakka.

⁵⁶ Tuomisto 1984, 109.

⁵⁷ Kuvaus vallankumoukseen johtaneesta kehityksestä, vallankumouksen kulusta ja kukistamisesta Espoossa: Tuomisto 1984, 58–80.

⁵⁸ Risto Alapuro korostaa valtatyhjiön syntymisen merkitystä vallankumouksen puhkeamiselle – tosin Pauli Kettunen katsoo Alapuron liiaksi korostavan vanhan työväenliikkeen reformistisuutta. Alapuro, Risto: *State and Revolution in Finland*. University of California Press, 1988; Kettunen 1986, 25–26.

Suojeluskunnat tai kunnanvaltuusto eivät voineet estää sitä. Espoossa käytiin vain yksi taistelu, jonka jälkeen kunta oli kauttaaltaan punainen.

Niilo Teerimäki on kuvannut tannerilaisesta näkökulmastaan, kuinka osa vanhemmista työväenjärjestöjen aktiiveista järkyttyi joukkojen radikalisoitumisesta; monilla radikaaleilla ei tämän kertomuksen mukaan ollut juuri taustaa työväenjärjestöissä toimimisesta.⁵⁹ Tämä nivoutuu suurempaan sosiaalidemokraattiseen kertomukseen, jossa sosiaalidemokraatit edustavat työväenliikkeen todellista järkevää ja maltillista luonnetta. Kommunismi ja vallankumouksellisuus ovat tämän tilan häiriö.

Lyhyen vallankumouksen kukisti lopulta saksalainen divisioona, joka vyöryi punaisten linnoitusketjun yli Leppävaarassa. Punaisen Espoon näkökulmasta kyseessä oli paikallinen ja kansallinen vallankumous, jonka kukistajat tulivat muualta. Espoolaisille valkoisille jäi rooliksi teloitettavien nimeäminen. Valkoisia kaatui muutamia, punaisia kuoli jopa satoja.⁶⁰

Sisällissodan kokemukset vaikuttivat pysyvästi työväenliikkeen historiatietoisuuteen. Punainen totuus⁶¹ yhdisti työväenliikettä ja erotti sen porvarillisesta leiristä. Sisällissota myös jakoi työväenliikkeen pysyvästi kahtia. Sodalla oli siis kaksi pääseurausta: työväenliikkeen kollektiivisen identiteetin vahvistuminen ja työväenliikkeen sisäinen kahtiajako eli sosiaalidemokraattisen ja kommunistisen alaidentiteetin syntyminen. Kumpikin suuntaus katsoi olevansa oikeutettu työväenliikkeen perintöön ja edustavansa vanhan työväenliikkeen perintöä aidoimmillaan.

Heti sisällissodan jälkeen työväenjärjestöt olivat lamaannuksessa. Sittemmin hallitseva teema oli työväenliikkeen jakautuminen. Erot suuntausten välillä eivät olleet alun perin aivan selviä. Sosiaalidemokraatit saivat useimmiten johtoaseman, mutta jäsenjoukoille suuntausten erot olivat osin epäselviä ainakin pari vuotta sodan päättymisen jälkeen.⁶²

Työväenliikkeen kehitys noudatti Espoossa kansallisia suuntaviivoja tasavallan vakiinnuttua 1920- ja 30-luvuilla. Sisällissodan tappion jälkeen Moskovassa perustettu kommunistinen puolue oli alusta saakka laitton ja maanalainen organisaatio.

Sosiaalidemokraattinen liike taas omaksui parlamentaarisen tien ja muodostui Espoossa

---

⁵⁹ Teerimäki 1986, 20-22.

⁶⁰ Tuomisto 1984, 75-80.

⁶¹ Termi otettu Jorma Kalelalta. Kalela 1986, 114-115.

⁶² Tuomisto 1984, 91-94.

ruotsinkielisten porvarien isoimmaksi vastavoimaksi kunnallispolitiikassa. 1920-luvun vaaleissa sosiaalidemokraatit menestyivät selvästi peitejärjestön takana toimineita kommunisteja paremmin, vaikka järjestöjen jäsenvahvuudet olivat suurin piirtein samalla tasolla.⁶³

Kommunistinen liike ja sen laillinen julkisivu olivat sosiaalidemokraatteja heikommassa asemassa ja 1930-luvun alusta vain työväenliikkeen sosiaalidemokraattinen siipi sai toimia vapaasti. Kommunisteilla oli pieniä soluja, mutta otteiden koventuminen lamautti tämänkin toiminnan. Työväenliikkeen vaikeuksista huolimatta Espoon väestönkasvu ja väestörakenteen muutos työläisvaltaisemmaksi kasvattivat työväenliikkeen kannatusta.⁶⁴

Kommunistit saivat toimintaoikeutensa jatkosodan päätyttyä syksyllä 1944. Suomen kansan demokraattinen liitto perustettiin heti syksyllä 1944 kommunistijohtoiseksi yhteistyöjärjestöksi. Kommunistit olivat tehokkaita luomaan uutta järjestökenttää ja osallistuminen oli innokasta. SKP:llä olikin pian maanlaajuinen piiri-, kunta- ja paikallisosastojen verkko. Espoossa ensimmäiset lailliset SKP:n paikallisosastot perustettiin 1944 marraskuussa Kauniaisiin ja Leppävaaraan. Kauklahti sai oman osastonsa tammikuussa 1945.

Osastojen liepeille perustettiin myös SKDL:n, Suomen naisten demokraattisen liiton (SNDL) ja vuonna 1945 perustetun Suomen demokraattisen nuorisoliiton (SDNL) osastoja, eikä sovi unohtaa myöskään Suomi-Neuvostoliitto-seuran (SNS) osastoja, joihin Tero Tuomiston mukaan oli ”tavatonta tungosta” Espoossa. SKDL:n osastojen toiminta jäi Espoossa toiveista huolimatta SKP:n osastojen toimintaa vähemmän vilkkaaksi. SKDL:n kommunistijohtoisuus ilmeni siis selvästi paikallistasollakin. Sodan jälkeen perustettiin myös ruotsinkielisiä SKDL:n (DFFF:n) osastoja, mutta ne kuihtuivat pois.⁶⁵

Organisoitumisen nopeus oli hämmästyttävä ottaen huomioon, että kommunisteilla ei ollut laillista toimintaa omalla nimellään ennen vuotta 1944 ja vähän laitontakaan. Myös sosiaalidemokraattinen liike sai uutta tuulta alleen. Työväenpuolueet saavuttivat Espoossa enemmistön vuoden 1953 kunnallisvaaleissa. Kiihtynyt väestönkasvu ja

---

⁶³ Sama.

⁶⁴ Sama, 91–145.

⁶⁵ Sama, 162–166.

Espoon yhä jatkuva suomenkielistyminen näyttivät vääjäämättömästi kasvattavan vasemmiston voimaa. Suomenkielisen siirtoväen asuttaminen Espooseen muutti omalta osaltaan väestörakennetta.⁶⁶ Siirtoväki integroitui uusiin yhdyskuntiinsa, eikä asuttaminen näkynyt esimerkiksi poliittisten suhteiden muutoksessa muuten kuin työväenliikkeen eduksi – esimerkiksi maalaisliitolla ei ollut toimintaa Espoossa vielä vuosikymmeniin.

4.2 Espoon työväenliike 1950-luvulla

Vuonna 1950 kansandemokraattisia perusjärjestöjä oli Espoossa yhteensä 22, niistä 11 SKDL:n osastoja, joista kolme oli ruotsinkielisiä. SKP:n osastoja oli seitsemän, naisosastoja neljä ja nuoriso-osastoja kolme.⁶⁷ Kuusi vuotta myöhemmin kommunistisia ja kansandemokraattisia puolueosastoja, naisosastoja ja nuoriso-osastoja oli jo 45 ja niiden jäsenmäärä oli yhteensä 1200. Järjestökenttä kasvoi siis sitä mukaa kuin kuntakin. Sosiaalidemokraattisia perusjärjestöjä oli vuonna 1956 yhteensä 14 ja niillä oli yhteensä 450 jäsentä. Kommunistien toiminta oli vireää ja sosiaalidemokraatitkin olivat väkevästi läsnä Espoon eri kylien elämässä.⁶⁸

Espoo oli 1950-luvulla nopeasti kasvava, asukasluvultaan Suomen suurin maalaiskunta. Espoo koostui useista pienemmistä paikallisyhteisöistä. Yhteisöt olivat irrallaan toisistaan sosiaalisesti, vaikka kanssakäyntiä esimerkiksi järjestöelämässä oli. Työväenliikkeen järjestöelämällä oli tärkeä paikka työväen sosiaalisessa maailmassa. Tärkein järjestäytymisen taso oli paikallistaso.⁶⁹ Kunnallisen tason järjestöelämä loi jonkinlaista espoolaista identiteettiä myös työväen keskuuteen. Tosin monet osallistuivat sekä helsinkiläisten ammattiosastojen että espoolaisten puolueosastojen toimintaan, ja side Helsinkiin pysyi vankkana.

Paikallisyhteisöt olivat sosiaalisesti tiiviitä. Työväenliike oli vahvasti juurtunut tietyille alueille, jollaisia olivat erityisesti Leppävaaran alueen Harakka/Lintuvaara ja Mäkkylä, lännempänä radanvarressa sijaitseva Kauklahti sekä harvaan asutun Pohjois-Espoon

---

⁶⁶ Sama, 157–187.

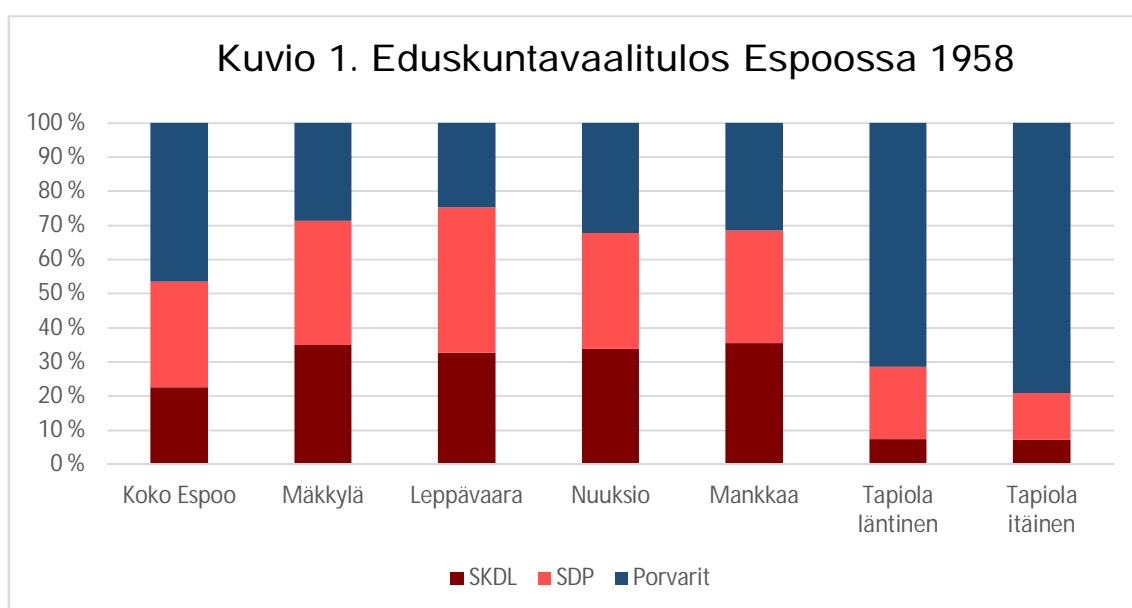
⁶⁷ Toimintakertomus 1949. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K23, Kansan Arkisto.

⁶⁸ Muistio vuodelta 1956, SKP:n Espoon ja Kauniaisten kaupunkijärjestö, K5, Kansan Arkisto.

⁶⁹ Paikallistaso tarkoittaa tässä kunnallista alempaa tasoa, jota järjestöllisesti edustivat perusjärjestöt.

kylät. Nämä asuinalueet olivat työläisvaltaisia ja valtaosa niiden asukkaista kävi töissä Helsingissä. Työväestöstä valtaosa oli suomenkielisiä, Espoon koko väkiluvusta noin puolet. Suomenkieliset nousivat enemmistöksi 1950-luvulla.

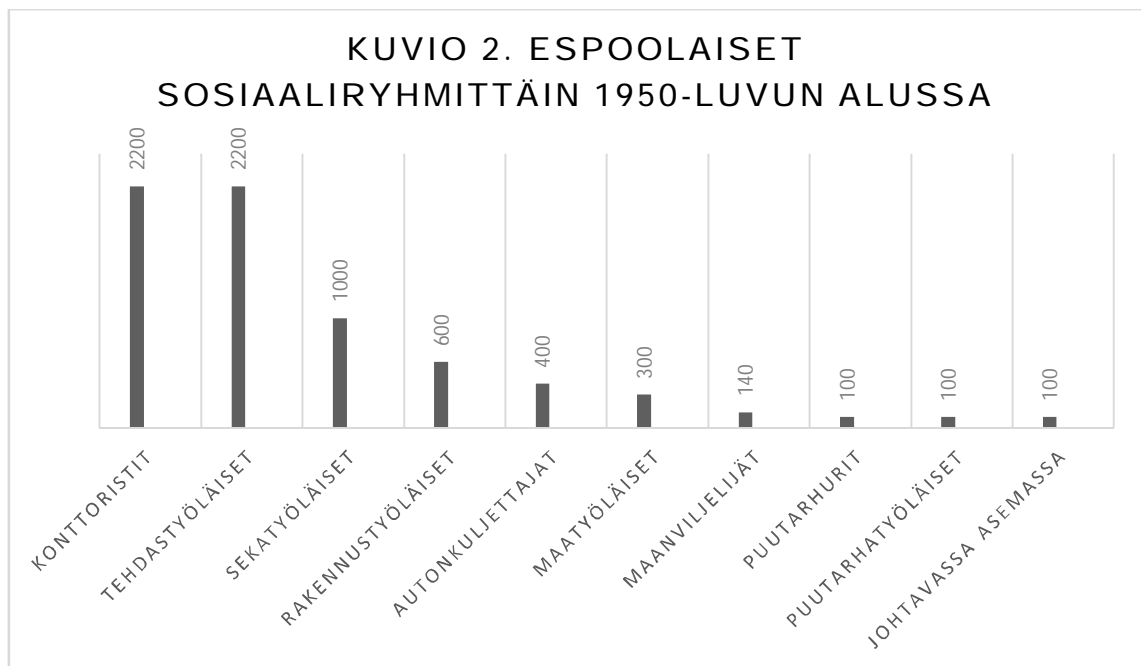
Vuoden 1958 eduskuntavaaleissa työväenpuolueiden yhteiskannatus oli parhailla äänestysalueilla (Mäkkylä, Leppävaara) yli 70 %. Seuraavassa kaaviossa esitetään työväenpuolueiden ja porvarien ääniosuudet työväenpuolueiden vahvimmilta ja heikoimmilta äänestysalueilta. Koko Espoossa työväenpuolueiden yhteiskannatus oli 53,5 %. Kontrasti vanhojen ja uusien asuinalueiden välillä oli jyrkkä.

Lähde: Eduskuntavaalitulokset 1958 Espoosta äänestysalueittain. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

SKDL:n kunnallistoimikunnan työvaliokunnan 1950-luvun alkupuolella laatimassa raportissa ”Espoo – monen uusi kotikunta” analysoitiin Espoon sosiaalisen ja poliittisen rakenteen muutosta. Jo tuolloin Espoo oli maan suurin maalaiskunta 28 000 asukkaallaan. Raportti jaotteli espoolaiset ammattikunnittain: eniten työskenteli konttoreissa ja teollisuudessa.⁷⁰

⁷⁰ *Espoo – monen uusi kotikunta*. SKDL:n kunnallistoimikunnan työvaliokunnan raportti 1950-luvun alkupuolelta. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K15, Kansan Arkisto.

Lähde: *Espoo – monen uusi kotikunta*. SKDL:n kunnallistoimikunnan työvaliokunnan raportti 1950-luvun alkupuolelta. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisyhteistyö, K15, Kansan Arkisto.

Kuten kuvista nähdään, kuva 1950-luvun talonpoikaisesta maalais-Espoosta on myöhemmin syntynyt myytti. Sen syntymiseen on osittain vaikuttanut se, että valtaosa sekä toimisto- että tehdas- ja rakennustyöstä on sijainnut Helsingissä, kun taas maanviljelys on tapahtunut Espoon rajojen sisäpuolella.

Kielipolitiikka esitettiin raportissa porvarien hämäyksenä. Raportin mukaan ruotsinkieliset työläiset äänestivät SDP:tä viisi kertaa enemmän kuin SKDL:ää (1500–300), mutta SKDL:llä oli enemmän suomenkielisiä äänestäjiä. Jäsenistön ja työläisjoukkojen välisiä suhteita puitiin raportissa: esitettiin kysymys, oliko äänimäärään nähden korkea jäsenmäärä osoitus hyvästä järjestäytymisestä vai koteloitumisesta. Sisäänpäin kääntymistä pidettiin uhkana liikkeelle.⁷¹

Raskaan työn raatajat olivat SKDL:n kannatuksen perusta. Espoon väestö oli työläisenemmistöistä, vieläpä raskaissa ruumiillisissa töissä. Tosin toimistotyöntekijöiden määrä oli noussut korkeaksi, mitä pidettiin uhkana. SKDL:ssä ajateltiin, että aputoissa rakennustyömaalla oleva työläisperheen tyttö oli turvassa, kun taas Helsingissä toimistotöissä käyvä saman perheen tyttö oli vaaravyöhykkeellä.

⁷¹ Sama.

Kansandemokraatit pelkäsivät porvarillisen ajatusmaailman leviävän konttoreista myös työläisväestöön.⁷²

Työväenpuolueiden keskinäiset suhteet eivät olleet koskaan veljelliset. SKDL:n perinteisenä strategiana oli silti hakea yhteistyötä vasemmiston kesken – poikkeuksena Fagerholmin ensimmäisen hallituksen aika vuosina 1948–50, jolloin Espoon SKDL:n toimintakertomuksessa puhuttiin ”verisestä sostem terrorista”⁷³. Toimintakertomuksen kieli oli muutenkin kärkeästä kontrastina myöhemmälle, asiallisemmalle tyyliille. SKDL:n jättäminen ulos hallituksesta vuonna rikkonut kansandemokraattien ja sosiaalidemokraattien välejä, jotka heikkenivät edelleen Arabian lakon ja Kemin veritorstain takia vuosina 1948 ja 1949.

Vuonna 1954 kansandemokraatit hahmottelivat valtuustotaktiikkaansa. Tuolloin arvioitiin, että SDP:n piirissä oli aiempaa enemmän yhteistyöhalua, ja yhteistyötä olikin haettava. Yhteistyön ei tullut jäädä valtuustoon, vaan se tuli ulottaa perusjärjestötasolle. Kansandemokraattien kuva SDP:n perusjärjestötoiminnasta ei tosin ollut mairitteleva: ”sosdem järjestöt ovat melko nukkuvia”. Vaikka yhteistyöhön työväenpuolueiden kesken kannustettiin, pyrittiin SKDL:ssä välttämään vasemmiston ja suomenkielisten porvareiden rintamaa, joka syventäisi kieliriitaa. Kieliriidan välttäminen oli strateginen tavoite. Suomenkielisten kylien asiaa tuli parantaa, ”mutta ei kielellisellä perusteella”.⁷⁴

Sama toive työväenliikkeen yhtenäisyydestä toistui kirjeenvaihdossa puolueiden välillä. Aloitteellisena oli yleensä kansandemokraattinen puoli, sosiaalidemokraatit olivat epäileväisiä. Kirjeenvaihdossa ja neuvotteluissa kansandemokraatit vetosivat yhteiseen työväenliikkeeseen ja vasemmistoenemmistön merkitykseen. ”Työväenluokan yhteiseen etuun viitaten” esitettiin yhteistyötoivomuksia. Vastakkain oli kaksi tekijää: toisaalta liikkeen eri siipien välinen syvä epäluulo, toisaalta kaiho yhtenäistä työväenliikettä ja työväenluokkaa kohtaan; yhteisen aatteellisen taustan ja tavoitteen tunnistaminen.⁷⁵

Sosiaalidemokraatit esimerkiksi kieltäytyivät osallistumasta kansandemokraattien juhliin. Syksyllä 1955 kansandemokraattinen Työväenyhdistys Rannikko kutsui

---

⁷² Sama.

⁷³ SKDL:n Espoon ja Kauniaisten kunnallisjärjestön toimintakertomus, 1949. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K28, Kansan Arkisto.

⁷⁴ *Suhtautuminen sosiaalidemokraatteihin ja porvareihin Espoon valtuustossa 1954*, kirjoittajana Urho Väre. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K40, Kansan Arkisto.

⁷⁵ Kirjeenvaihtoa SKDL:n ja SDP:n kunnallisjärjestöjen välillä 1950-luvulla. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K40, Kansan Arkisto.

naapurinsa eli Kaukalahden sosiaalidemokraatit omaan 50-vuotisjuhlaansa, mutta sosiaalidemokraatit kieltäytyivät kutsusta. He viisastellen ihmettelivät, miten Rannikko voi viettää 50-vuotisjuhlaan, kun sen emojärjestöt SKDL ja SKP olivat paljon sitä nuorempia. Rannikko oli ainoa espoolainen työväenyhdistys, jonka kommunistit olivat onnistuneet valtaamaan ja tapauksen muisto ylläpiti katkeruutta sosiaalidemokraattien parissa.⁷⁶

Sosiaalidemokraateilla oli myös sisäisiä erimielisyyksiä, jotka eskaloituivat puolueen kansallisena hajaannuksena 1950-luvun lopulla. Merkittävintä hajaannuksessa oli se, että vähemmistö oli saanut ison osan sosiaalidemokraattisen liikkeen organisaatiosta puolelleen. Vähemmistöosapuoli kuitenkin marginalisoitui pian ja myöhemmin vuosina valtaosa kapinallisista sulautui takaisin emopuolueeseen. Sosialidemokraattien hajaannuksessa ei valistuneempien tulkintojen mukaan ollut kyse fundamentaalisista poliittisista eroista, mikä näkyy myös Espoon tapauksessa. Tero Tuomisto kuvaa hajaannuksen epämääräisyyttä: ”hahmottumaton”, ”käsittämätön” ja ”vastustajille (– –) herkullinen”.⁷⁷

Espoossa hajaannus tapahtui dramaattisesti, mutta aivan kuten valtakunnan tasolla kävi, myös täällä vähemmistöosapuoli jäi vaille joukkojen luottamusta. Siinä määrin, kuin ”sos. dem. liittona” tunnettu TPSL sai kannatusta, perustui se ennen kaikkea eräiden tunnettujen sosiaalidemokraattien vetovoimaan. Myös Niilo Teerimäki kiinnittää huomiota siihen, että puolueriidalle annettu vasemmisto-oikeisto –sisältö ei todellisuudessa ollut järin merkityksellinen: ”oikeistolaiseksi tunnettu Veikko Rantala tuli TPSL:n mukana leimautumaan vasemmistolaiseksi ja vasemmistolaisuudella keikaroinut Kaarlo af Heurlin oikeistolaiseksi”.⁷⁸

Kansandemokraatit olivat jo 1950-luvulla tietoisia ajan haasteista, ja paikkakunnan sosiaalista, taloudellista ja poliittista rakennetta tutkittiin aktiivisesti. Tilastoja kerättiin eri ammatti- ja sosiaaliryhmistä, kielioloja ja Espoon muutosta tutkittiin. Espoon poliittinen kartta piirrettiin tarkasti. Nämä kartoitukset ovat paitsi dokumentti kansandemokraattisen liikkeen aktiivisuudesta ja suunnitelmallisuudesta, myös oiva lähde Espoon työväenliikkeen myöhemmälle tutkijalle.

---

⁷⁶ Kuukausikokous 2.9.1955. Kaukalahden Sos. Dem. yhdistys, C2, Työväen Arkisto.

⁷⁷ *Suomen työväenliikkeen historia*, 306-314; Teerimäki 1986, 58-59; Tuomisto 2006, 207-208.

⁷⁸ Teerimäki 1986, 59.

Kansandemokraatit kävivät vaalituloksia läpi äänestysalueittain. Analyysin taustaksi he olivat keränneet listan kunkin äänestysalueen asukkaista luokka-aseman ja äidinkielen mukaan. Näin tarkka äänestysaluekohtainen analyysi oli mahdollinen, koska jokaiselta alueelta oli toimitettu tarkka arvio suomenkielisten ja ruotsinkielisten työläisten ja porvari- en määrästä. Aluekohtaiset tarkkailijat toimittivat tietonsa kunnallisjärjestölle, jossa sitten vedettiin alueiden tiedot yhteen ja tehtiin kattava analyysi. Näin pääteltiin, oliko luokkapohjainen äänestäminen horjunut suomen- tai ruotsinkielisten työläisten keskuudessa, oliko työväkeä jättänyt äänestämättä ja niin edespäin. Statistiikka lienee ollut tarkempaa kuin viranomaisillakaan, mikä kuvaa kansandemokraattien kunnianhimoa.

Vuoden 1951 uusintakunnallisvaalien vaalityö- kertomus oli 31-sivuinen nivaska. Heikko ruotsinkielinen kannatus oli SKDL:n pääongelma ja kertomuksessa moitittiinkin ”säännöllisen jokapäiväisen ruotsalaistyön” heikkoutta. Porvarit, sekä ruotsin- että suomenkieliset, ”kalastelivat kielipolitiikalla”. Tuloksena oli, että

kansandemokraatit, joiden keskuudessa ei ole kieliriitoja, vaan korostetaan vähemmistökansallisuuksien oikeuksien puoltamista, jäävät toisarvoiseen asemaan niiden takapajuisten henkilöiden mielessä, jotka ovat nielleet kielipolitiikkakoukun. (— —) Kielipoliittisten riitojen teennäinen paisuttaminen hämää luokkataistelua ja pitää takapajuisempia ihmisiä taantumuksen kannattajina.⁷⁹

SKDL:n näkökulmasta tilanne oli ristiriitainen, sillä vaikka liitolla oli oikeaoppinen kielellisiä oikeuksia korostava kanta, ei sillä ollut juuri ruotsinkielistä kannatusta. Selittelyt eivät auttaneet: ainoa resepti ruotsinkielisen työväestön luokkatietoisuuden kasvattamiseen olisi kansandemokraattien vahva ruotsalaistyö. Vaikka työväenpuolueiden väliset suhteet olivat kireät, oli sosiaalidemokraattien kasvanut ruotsinkielinen kannatus silti seikka, joka pantiin ilolla merkille kansandemokraattien parissa. Työväenliikkeen kannatusta arvioitiin kokonaisuutena ja sosiaalidemokraattienkin korkea kannatus indikoi luokkatietoisuutta.

---

⁷⁹ Vaalityö- kertomus, uusintakunnallisvaalit 1951. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K39, Kansan Arkisto.

Vuoden 1953 kunnallisvaalien perusteella SKDL:n kunnallisjärjestön Urho Väre kirjasi seuraavia havaintoja. Suomenkieliset⁸⁰ työläiset eivät äänestäneet porvareita, sen sijaan heidän keskuudessaan esiintyi ”vaalilorvailua”, etenkin uusilla asuinalueilla.

Ruotsinkieliset työläiset sen sijaan äänestivät usein ruotsinkielisiä porvareita. Finnån alueella lähes puolet työläisistä oli jättänyt äänestämättä. Kilon suomenkielisistä työläisistä osa oli poikkeuksellisesti äänestänyt porvareita. Väreellä oli kaksi selitystä tälle: kielipoliittinen harhautus ja luokkatietoisimman työläisryhmän, rakennustyöläisten, vähäinen määrä alueella.⁸¹

Mielenkiintoinen on arvio Kaunialan hoitajista, jotka ”on katsottu suomalaisten työläisten lukuun, sillä eiväthän he porvareita ole, vaikka suuressa määrässä niitä äänestäisivätkin”, kuten myös arvio Westendin palvelijattarista, ”jotka tuskin ovat uskaltaneet käydä vaaleissa”. Naisvaltainen palvelu- ja hoivatyö, vaikka tietysti oli *työtä* Väreinkin marxilaisessa analyysissä, oli valitettavasti eriytetty työläisidentiteetistä ja siten myös työväenliikkeestä. Luokkatietoisuus oli vahvasti ammattiperustaista ja siten myös sukupuolittunutta. Janan yhdessä päässä olivat rakennusmiehet ja toisessa sairaanhoitajattaret. Luokkaidentiteetiltään heikompien hoiva- ja palvelualojen naisvaltaisuus korosti työväenliikkeen miehisyttä. Ennen hyvinvointivaltion syntyä hoiva-ala työllisti vähän, joten ongelma ei ollut vielä suuri, vain särö työväenliikkeen luokkakannatuksessa. Luokkatietoisuuden puute hoiva-alalla, samoin kuin luokkatietoisuuden heikkous ruotsinkielisten työläisten keskuudessa, olivat häiriöitä, joihin puututtaisiin tehokkaalla valistustyöllä.

Vuonna 1954 SKDL:n kunnallisjärjestö teki taas oman vaaliarvionsa, jossa toistettiin huomio työläisten äänestämättömyydestä. Lisäksi tuotiin esiin liian matala järjestäytyneisyys äänimäärään nähden tietyillä alueilla. Johtopäätöksenä oli, että paikallisosastoja tuli vahvistaa. SKDL:n osuuden kasvu suhteessa vasemmiston koko osuuteen katsottiin osoitukseksi valistuksen onnistumisesta.⁸²

Mielenkiintoista arvioissa on se, miten keskeistä oli työväenpuolueiden äänimäärän vertaaminen äänioikeutettujen työläisten joukkoon. Luokkatietoinen äänestäminen ja

---

⁸⁰ Tuohon aikaan oli tavallista kirjoittaa ”suomalaisista” ja ”ruotsalaisista” yhteyksissä, joissa nykyään puhuttaisiin suomenkielisinä ja ruotsinkielisinä. Värekin kirjoittaa suomalaisista ja ruotsalaisista.

⁸¹ Vaalianalyysi, kunnallisvaalit 1953, kirjoittajana Urho Väre. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K27, Kansan Arkisto.

⁸² *Espoon ja Kauniaisten vaalitulosten arviointia 1954 vertailevien laskelmien valossa*, kirjoittajana Urho Väre. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K29, Kansan Arkisto.

työväenpuolueiden korkea äänisosuus olivat tärkeä seikka silloinkin, kun nuo äänet menivät sosiaalidemokraateille. Työväenliikkeen eri siipien kireät välit eivät siis estäneet kansandemokraatteja arvioimasta työväenliikkeen menestystä kokonaisuutena.

Kansandemokraattien arvion mukaan Espoossa oli 1950-luvun alkupuolella erilaisia järjestöjä noin sata ja niistä 30 kuului kansandemokraattiseen liikkeeseen. Kyse ei ollut poliittisista järjestöistä, vaan *kaikista* espoolaisista järjestöistä. Määrä kasvoi.

Kansandemokraattisen liikkeen osuus espoolaisesta ”kansalaisyhteiskunnasta” oli siis huomattava. Sosiaalidemokraateillakin oli aktiivista toimintaa, tosin vähemmän kuin kansandemokraateilla. Vaalikannatuksessa ero oli toisinpäin, SDP voitti SKDL:n äänimäärissä toistuvasti.⁸³

Kansandemokraattiset arvioijat tosin huomauttivat, että porvareilla ja sosiaalidemokraateilla oli kansandemokraatteja voimakkaampi asema urheiluseuroissa, nuorisoseuroissa, palokunnissa ja muissa poliittisesti puolueettomissa (jos ei epäpoliittisissa) yhdistyksissä. Tosin se, että tähän kiinnitettiin huomiota osoittaa, miten korkealla kansandemokraattisen liikkeen kunnianhimo 1950-luvun Espoossa oli.

Miksi SKDL ei järjestövoimastaan huolimatta ollut 1950-luvun Espoon suurin puolue? Yksi osasy syy oli ruotsinkielisten vähäinen luottamus. Ruotsinkielinen työväestö ei kokenut ”DFFF:ää” omakseen. SKDL:n arvion mukaan vikaa oli toisaalta ”takapajuisissa” ihmisissä, jotka ”nielivät kielipolitiikkakoukun”⁸⁴, toisaalta taas SKDL:ssä itsessään, joka oli laiminlyönyt ruotsalaistyön. Tekosyitä ei ollut, vaan viime kädessä oli liikkeen vika, jos ihmiset eivät tulleet sen luokse.

Ongelma oli syvällä, ihmisten vakiintuneita tapoja oli vaikea muuttaa. SKDL oli muodostunut suomenkielisten työläisten puolueeksi, SDP taas kaksikieliseksi. SKDL:n suomenkieliset pyrkivät voittamaan ruotsinkieliset puolelleen, mutta tämän tavoitteen saavuttamiseen olisi tarvittu ruotsinkielisiä kaadereita, joita taas ei ollut, kun kannatus oli niin heikko. SKDL:n kunnallisjärjestöllä oli ruotsalaisjaosto ja kansandemokraattien ruotsinkielisen *Ny Tid* -lehden levikkiä pyrittiin kasvattamaan, mutta tulokset eivät vakuuttaneet.

---

⁸³ *Espoo – monen uusi kotikunta*. SKDL:n kunnallistoimikunnan työvaliokunnan raportti 1950-luvun alkupuolelta. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K15, Kansan Arkisto.

⁸⁴ Vaalityökertomus, uusintakunnallisvaalit 1951. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K39, Kansan Arkisto.

4.3 Espoolainen työläisyhdyskunta: Harakka

Espoossa oli siis asuinalueita, joilla valtaosa väestöstä oli työväkeä ja työväenliike vahva. Esittelen esimerkinomaisesti Espoon suurimman työläisyhdyskunnan, Harakan. Sen luonteesta oli varmasti paljon sellaista, mikä pätee myös muihin työläisalueisiin.⁸⁵

Nykyinen Leppävaara syntyi 1900-luvun alussa, jolloin maanomistajat alkoivat palstoittaa tienoota asuintonteiksi, joita sitten myytiin ihmisille. Erikoisuutena palstoittajat Lauri af Heurlin ja Kyösti Koskinen olivat sosialisteja, tosin Koskinen sittemmin oikeistolaistui. Asemanseutu ja Etelä-Leppävaara olivat porvarillisempia alueita, kun taas pohjoiseen mentäessä tien kunto heikkeni, tontit ja talot pienenivät ja kurjistuivat ja sitä myöten myös asukaskunta köyhtyi.⁸⁶

Leppävaaran pohjoisosan nimi oli Harakka vanhan torpan mukaan. Sen pohjoisin perukka tunnettiin Perä-Harakkana ja se oli asuinalueista proletarisiin, maineeltaan punainen työläisalue. Leppävaaran naapureita olivat Mäkkylä ja Pitäjänmäki radanvartta itään kuljettaessa. Nämäkin asuinalueet olivat työväenluokkaisia ja työväenliike hallitsi niiden yhteiskunnallista ilmapiiriä. Harakan itäpuolella oli Uusmäki, sekin punainen. Harakasta tuli virallisesti Lintuvaara vuonna 1960, mutta alueen luonne säilyi vielä sen jälkeenkin.

Harakka on mäkistä seutua. Lintuvaarantie, entinen Valtatie, kulkee suoraan etelästä pohjoiseen maanmuodoista välittämättä, sillä sellaiseksi kaavoittajat olivat sen piirtäneet. Mitä köyhempi ja syrjäisempi asuinpaikka, sitä vaikeampi sinne oli kulkea. Muistelusten mukaan matkustajat saattoivat vielä 1950-luvulla joutua työntämään linja-autoa pahimmassa ylämäessä. Päällystämätön tie, huono keli ja tehottomat bussit ja jyrkkä mäki olivat vaikea yhdistelmä. Julkisen liikenteen kotikutoisuutta ja köyhyyttä kuvaa se, että eräs sodasta palannut bussi oli menettänyt metallikorinsa, joten sille tehtiin uusi kori puusta. Heti sodan jälkeen bussit olivat häkäpönttökäyttöisiä, mikä ei nopeuttanut matkantekoa.

Harakalla oli karu maine, mutta sitä on kuvailtu myös ”lämpimäksi naapurustoksi, jossa ihmisestä välitettiin”.⁸⁷ Sittemmin vanhaa Harakkaa on muisteltu Leppävaara-seurassa

---

⁸⁵ Harakan historiasta enemmän: *Valtatien varrelta*.

⁸⁶ Koskisesta: *Valtatien varrelta*, 50-51.

⁸⁷ *Valtatien varrelta*, 18.

ja siitä on kirjoitettu kirjojakin. Sävy on ylpeä ja nostalginen. Ahkera muistelijä on ollut Sinikka Luja-Penttilä, joka oli pitkään sosiaalidemokraattisen liikkeen voimahahmoja ja nousi myöhemmin jopa ministeriksi.⁸⁸ Luja-Penttilän elämäntarina kuvaa tapaa, jolla työväenliike oli kiinni työväen elämässä: työväenliikkeen aktiivit olivat paikkakunnan johtohahmoja, joita kunnioitettiin ja joilla oli elävä suhde kotipaikkaansa. Työväenliikkeen johtopaikoille ei noustu nopeana henkilökohtaisena projektina, vaan nousu vaati vuosien ellei vuosikymmenten järjestötyötä ja luottamusta puolueen ja laajemmin työväen keskuudessa.

Luja-Penttilä on osoitus myös sukujen merkityksestä: usein työväen poliitikot olivat jo toisen polven aktiiveja, joiden vanhemmat olivat tunnettuja ja luotettuja ihmisiä. Sinikka Luja-Penttilän vanhemmat olivat jo sotia edeltävänä aikana sosiaalidemokraattien johtohahmoja sekä Leppävaarassa että Espoossa. Voimasukujen muodostuminen kuvaa myös sitä, miten voimakas historiallinen jatkuvuus Lintuvaaran kaltaisella työläisalueella oli.

Vielä 1970-luvulla oli mahdollista asua Lintuvaarassa ilman juoksevaa vettä. Kunnallistekniikan leviäminen kesti pitkään. Köyhyyttä lievitti talkooapu ja työväen omatoimisuus ja ammattitaito. Pääelinkeino oli teollisuus, jonka työpaikkoja sijaitsi muun muassa Helsingin kantakaupungissa, Pitäjänmäellä (Strömbergin tehdas) ja Leppävaarassakin. Leppävaaralainen teollisuus oli pienteollisuutta, isot teollisuuslaitokset olivat muualla.

Lisäksi seudulla oli kuljetusalan oheisyrityksiä, kuten bussihalleja, jotka palvelivat liikennealaa. Teollisuustyöstä ja kaupungin läheisyydestä huolimatta elämäntavassa oli myös maalaismaisuutta: talot olivat osittain omavaraisia, sillä niiden piholla pidettiin kotieläimiä ja kasvatettiin hyötykasveja. Isommat asunnot ja mahdollisuus viljellä kotitarpeisiin toimivatkin houkuttimena muuttaa Espooseen Helsingin kantakaupungin työläisalueiden sijasta.

Työväenliike ei ollut vain kapeasti määritellyn politiikan ilmiö, vaan läsnä työläisten elämäntavassa. Leppävaaran historiaa 1960-luvulle saakka käsittelevä *Valtatien varrelta* rakentuu pääosin näennäisesti epäpoliittisista muisteluista, mutta silti politiikka ja työväenliike ovat läsnä. Keskuspaikkana 1950-60 -lukujen Leppävaarassa näyttäytyy

---

⁸⁸ Sinikka Luja-Penttilä eduskunnan sivuilla:
<<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910091.aspx>>

kansandemokraattien kansantalo, jossa vietettiin iltamia ja juhlia. Ei ole sattumaa, että kirjan käsittelemä ajanjakso päättyy juuri 1960-luvulle – kirjan kohteena on ennen muuta työväen perinteinen elämänmuoto, joka tuon jälkeen alkoi kadota. Harakkaan sopivat hyvin sellaiset käsitteet kuin Kalelan *työväen perinteinen elämäntapa* ja Kettusen *työläisten sosiaalinen kollektiivisuus*.

4.4 Voimannäytteenä työväentalot

Työväenliikkeen keskuksia olivat työväentalot, joita oli useita eri puolilla Espoota, kansandemokraateilla ja sosiaalidemokraateilla omansa. Työväentalot olivat paitsi työväenjärjestöjen kotipaikkoja, myös työväenvaltaisten asuinalueiden sosiaalisen elämän keskuksia. Seuraavaksi esittelen tarkemmin Leppävaaran työväentalojen historiaa.

Leppävaarassa sijaitsi 1950-luvun alussa sosiaalidemokraattien työväentalo ja kansandemokraattien kansantalo, kumpikin Harakassa. Kaksi työväentaloa noinkin pienellä alueella kuvaa työväenliikkeen sosiaalista merkitystä. Sosiaalidemokraattien työväentaloa kuvailtiin maan komeimpiin kuuluviksi.⁸⁹

Kansantalo oli Leppävaaran kansandemokraattisen liikkeen kotipaikka ja Leppävaaran johtava kulttuurin keskus. Talo rakennettiin talkoovoimin vuosien 1948 ja 1954 välisenä aikana. Ensimmäinen osa valmistui niin, että talo saatettiin avata uudenvuodenpäivänä 1950. Myöhemmin tästä vanhasta osasta tuli talon ravintolasiipi.

Pian sodan jälkeen kansandemokraatit olivat toivoneet voivansa käyttää työväentaloa omiin tarkoituksiinsa. Sinne kutsuttiinkin joukkokokous, mutta sosiaalidemokraatit eivät antaneet taloa käyttöön. Kansandemokraatit ihmettelivät: miten voidaan työväeltä riistää oikeus käyttää omaa taloaan? Myöhemmin kansandemokraatit nöyryivät ja maksoivat kiltisti tilanvuokrat.⁹⁰ Oma talohanke sai kuitenkin alkunsa jo 1946, kun perustettiin kansantalotoimikunta ja vuokrattiin tontti kaupungilta. Kansantalosta tuli paikkakunnan tärkein sosiaalisen elämän keskus, esimerkiksi tanssien on sanottu olleen 1950- ja 60-luvuilla huippusuosittuja.

---

⁸⁹ Teerimäki 1986, 49-50, 56-57. Tuomisto 2011, 155-159.

⁹⁰ Pöytäkirjat 3.12.1944, 8.12.1944, 31.12.1944. SKP:n Leppävaaran osasto, K2, Kansan Arkisto.

Leppävaaran sosiaalidemokraateilla oli oma Leppävaaran Työväen Näyttämö, kansandemokraateilla puolestaan Leppävaaran Kansan Näyttämö. Työväen Näyttämö oli perustettu 1930-luvun alussa ja sillä oli toimintaa vuoteen 1963 asti, minkä jälkeen toimintaa ei enää saatu käyntiin yrityksistä huolimatta. Työväen Näyttämöä haittasi pahasti oman näyttämötilan, työväentalon, palo. Kansan Näyttämöllä puolestaan oli hyvät tilat ja näytelmät olivat suosittuja. Esimerkiksi vuonna 1955 kansantalolla esitettiin peräti 30 koko illan näytelmää.⁹¹

Oman talon rakentaminen ei ollut vaivaton hanke, vaan vaati suunnattomasti talkootyötä. Pelkästään kansantalons ensimmäisen, uudeksivuodeksi 1950 valmistuneen osan rakentaminen vaati 3785 tuntia talkootyötä ja sen lisäksi vielä laskemattomat pioneerien tekemät tunnit. Yli 50 tuntia tehneitä talkoolaisia oli 23, yli sata tuntia tehneitä 12 ja kaikkiaan talkoissa oli yhteensä 104 henkilöä. Materiaalit hankittiin mistä saatiin, paikkakunnan kansandemokraattisten järjestöjen talous oli valjastettu taloponnistuksen eteenpäin viemiseen ja sen lisäksi sisärjestykset naapurikylistä ja kauempaakin antoivat tukensa hankkeelle, joko lahjoituksin tai lainoin. Työ oli suuri mutta lopputuloskin oli komea.⁹²

Kansantaloa rakennettiin poliittisesti vaikeana aikana, sillä kansandemokraatit oli työnnetty sivuun maan hallituksesta vuonna 1948. Perustuksiin muurattiin elokuussa 1949 viesti, jonka jälkipolvien toivottiin sadan vuoden päästä löytävän. Viestissä korostettiin rakentajien työtä: osa vanhemmista rakentajista ei tulisi siellä paljon aikaansa enää viettämään, mutta sen sijaan tulevat polvet voisivat nauttia talosta vielä pitkään. Ajankohdan kriittisyyttä korostettiin: samat tahot, jotka itse puhuivat yksilönvapaudesta, sananvapaudesta ynnä muusta, olivat nyt hyökänneet kansandemokraattien vapauden kimppuun. Samat teemat toistuivat Ellen Johanssonin juhlapuheessa uutenavuotena, tuolloin tosin sävy oli iloisempi talons ensimmäisen vaiheen tultua valmiiksi. Tuolloin lausuttiin kiitokset talkoolaisille: ”näiden seinien sisällä tullaan jatkamaan heidän työtään joka todella tarkoittaa rauhaa ja tasa-arvoisuutta ihmisten kesken”. Ilmassa oli iloa ja ylpeyttä.⁹³

---

⁹¹ Kansantalons näytelmistä: *Valtatien varrelta*, 250–253. Leppävaaran Työväen Näyttämöstä: Teerimäki 1986, 93-98; Tuomisto 2011.

⁹² Toimintakertomus vuodelta 1949. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, Kansan Arkisto.

⁹³ Vihkijäispuhe 1.1.1950; Jäljennös viestistä, joka muurattiin Kansantaloons 12.8.1949. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, K1, Kansan Arkisto.

Kansantalo oli enemmän kuin talo: se oli ”valistusahjo, jonka tarkoituksena on edesauttaa ja kehittää paikkakunnan ja lähiympäristön työtätekevän väestön ja siten koko kansamme laajojen kerrostien henkistä ja aineellista kulttuuria”, kuten eräässä kansantalotoimikunnan laatimassa rahankeruukirjeessä juhlallisesti ilmoitettiin. ”Kansantaloilla, joissa pääasiassa tapahtuu suurten joukkojen omatehoinen valistustyö, on (– –) suuri merkitys, sillä niiden olemassaolo tekee mahdolliseksi niin suurisuuntaisen valistustyön, että se ei ole edes valtiovallan harjoittamalla kulttuurityöllä korvattavissa.” Toki kyseessä oli mainospuhe, mutta silti sanat kuvaavat vakavuutta, jolla talohankkeeseen suhtauduttiin.⁹⁴

Vihkiäisjuhlassa vuoden 1950 ensimmäisenä päivänä esitetyn ”työväenluokan taistelulle” omistetun juhlarunon sanamuodot kuvaavat kansantalon rakentamiselle asetettua merkitystä: ”nousee muistomerkit taistelun (– –) ei aika mittaa – vain työ on arvon luoja (– –) ja ihminen on itse onnen tuoja (– –) on kunniakas yhteisen taiston tie”.⁹⁵

Tilojen hankkiminen ei ollut vain tekninen ja taloudellinen kysymys, vaan sillä oli suuri symbolinen merkitys. Kansantalo oli kansandemokraattisen liikkeen voimainponnistus, joka osoitti liikkeen voimaa ja johtavaa asemaa työväen keskellä. Kansantalo oli liikkeen koti. Ylpeyttä koettiin siitä, että hanke saatiin toteutettua pelkin talkoovoimin, mikä muistettiin mainita juhlapuheissa. ”Olemme elinvoimaista joukkoa, jota ei käy aliarvioiminen ja jolle vastustajakin on pakoitettu antamaan tunnustuksen kuten tämän rakennusvaiheen aikana on tapahtunutkin.”⁹⁶

Kansandemokraattinen lehdistö kirjoitti kansantalon rakennusvaiheiden valmistumisesta ja niihin liittyneistä juhlallisuuksista. Vapaa Sana raportoi harjannostajaisjuhlista, jotka järjestettiin 30. marraskuuta 1953. Vielä juhlallisempi tapaus oli vihkiäiset, joista Työkansan Sanomat kirjoitti etusivullaan 2. marraskuuta 1954, kun talon uusi osa oli saatu lopultakin valmiiksi. Vihkiäisissä oli yli 400 ihmistä, eli täysi tupa. Ohjelma oli

---

⁹⁴ Rahankeruukirje, jota lähetettiin eri järjestöille ainakin 1952 ja 1954. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, K1, Kansan Arkisto.

⁹⁵ Kansantalon vihkiäisjuhlan selostus. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, K1, Kansan Arkisto.

⁹⁶ Leppävaaran demokraattisen yhdistyksen toimintakertomus, 1949. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, Kansan Arkisto.

lehden mukaan ”vaihteleva ja korkeatasoinen”. Se sisälsi Armas Äikiän puheen työväentalojen historiasta ja päättyi kansainväliseen. Sitten tanssittiin.⁹⁷

Kansantalolla oli monia eri merkityksiä: liikkeen aktiiveille se oli ylpeydenaihe ja kulttuuriahjo. Paikkakuntalaisille se oli myös tanssipaikka ja yhteisöelämän keskus. Tanssit olivat suosittuja ja niiden avulla rahoitettiin talon ylläpito, vaikka toiminnan keskittyminen niihin kirvoittikin kritiikkiä 1960-luvulla.⁹⁸

Leppävaaran työväentalo oli vihitty käyttöön joulukuussa 1917 sisällissodan alla. Talo oli jäänyt kommunistien haltuun sodan jälkeen, mutta päätynyt erinäisten vaiheiden jälkeen takaisin sosiaalidemokraateille vuonna 1934.⁹⁹ Vuosina 1948–49 täyskorjattu, sosiaalidemokraattisen lehdistön kovasti kehuma talo oli ahkerassa käytössä aina sen hävittäneeseen tulipaloon asti. Tulipalo oli massiivinen isku työväenyhdistyksen taloudelle ja kulttuuritoiminnalle. Paloa edeltäneen päivän kalenteri kuvaa toiminnan aktiivisuutta: työväenyhdistyksen johtokunta kokoontui 18:30, ja tuntia myöhemmin pidettiin yhdistyksen kuukausikokous, paikalla 20 henkilöä. Työväen Näyttämö piti harjoituksiaan toisen kerroksen kokoushuoneessa. Urheiluseura Sisun harjoitushuoneessa pelattiin pöytätennistä. Jokapäiväisen toiminnan ohella talolla järjestettiin vaali-, vappu- ja joulujuhlia ynnä muita sellaisia. Talossa myös asui kaksi perhettä ja siellä toimi paikkakunnan ainoa elokuvateatteri.¹⁰⁰

Palo aiheutti suuren surun, ”oli kuin olisi kotinsa menettänyt”.¹⁰¹ Kodin menetys oli konkreettinen talossa asuneille perheille, joita varten yhdistys järjesti keräyksen. Yhdistys vastaanotti surunvalitteluja espoolaisilta ja helsinkiläisiltä järjestöiltä. Katastrofi tuntui totaaliselta: talon mukana katosivat niin taloudellinen pohja kuin historiallinen jatkuvuuskin. Lienee kuvaavaa, että yhdistys päättyi evakkoon palokunta- ja nuorisoseurantalolle eikä suinkaan kansandemokraattien kansantalolle.

Sosiaalidemokraatit ratkaisivat toimitilaongelmansa rakentamalla kerhotalon, joka valmistui vuonna 1957. Nimitys viittaa siihen, ettei talo täyttänyt täysimittaisen

---

⁹⁷ Vapaa Sana 30.11.1953; Työkansan Sanomat 2.11.1954. Lehtileikkeet. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, K1, Kansan Arkisto.

⁹⁸ Kansantalojen tanssikeskeisyyttä kritisoi Kansantalojen liiton edustaja SKP:n Leppävaaran osaston johtokunnan kokouksessa 8.3.1965. Kritiikki toistui osaston toimintakertomuksessa vuodelta 1966. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

⁹⁹ Tuomisto 1984, 102.

¹⁰⁰ Tuomisto 2011, 154–156.

¹⁰¹ Sinikka-Luja Penttilän kommentti. Tuomisto 2011, 156.

työväentalon kriteerejä. Nimivalintaan liittyi myös ajatus talosta väliaikaisratkaisuna, sillä alkuperäisenä tarkoituksena oli rakennuttaa uusi työväentalo, kunhan siihen saataisiin kerättyä resurssit. Rakentaminen ei ollut helppo urakka ja kerhotalokin nousi pystyyn talkoovoimin. Talkoolaisia oli 92 ja talkootyötunteja kertyi yhteensä 4552.¹⁰² Talon valmistuminen merkitsi paljon työväelle, vaikka ei sykehdyttänyt kuten aiemmin.

Talo oli sekä koti että työmaa. Se vaati jatkuvaa kunnostusta ja huolenpitoa. Tero Tuomisto kuvaa, kuinka kerhotalo ei enää aivan entisellä tavalla koonnut työväestöä tiiviisti yhteen. Hiipuminen selittää osin miksi uutta työväentaloa ei saatu rakennettua – tosin samanaikaisesti kansantalolla oli kyllä käyttöä. Kyse oli kuitenkin laajemmasta ilmiöstä: talot olivat pienimuotoisempia eikä yhtenäisiä juhlasaleja enää rakennettu. Nuuksion rapistunut työväentalo myytiin, Kauklahdessa Rannikon työväentalo oli talviaikaan käyttökelvoton kylmyyden takia. Tapiolassa ei Niilo Teerimäen mukaan edes yritetty hankkia omaa taloa, mitä vanha työväenliikkeen veteraani kummasteli.¹⁰³

4.5 Yleislakko ja työväenliikkeen mentaliteetti

Vuonna 1956 SAK julisti yleislakon, ensimmäisen Suomen itsenäisyyden aikana. Yleislakko alkoi 1.3. ja päättyi 20.3. Lakon välittömänä syynä oli työnantajien kieltäytyminen korvaamasta elinkustannusten nousua, mikä taas oli seurausta hintasääntelyn purkamisesta. Lakko tuli myös Espoon työläisten elämään. Ammattiosastot muodostivat paikallisten lakkotoimikuntien rungon. Seuraavaksi käsittelen Leppävaaran lakkotoimikuntaa, joka toimi myös Espoon keskuslakkotoimikuntana.¹⁰⁴

Espoossa oli yhteensä yhdeksän lakkotoimikuntaa. Leppävaarassa nimenomaan Rakennustyöväen liiton osaston toimikunta muodosti paikallisen lakkotoimikunnan ytimen. Leppävaaran lakkotoimikunta oli tiiviisti yhteydessä Helsingin keskuslakkotoimikuntaan ja välitti tietoa lakkolaisille Helsingistä. Se myös järjesti ainoan julkaistavan lehden, SAK:n *Palkkatyöläisen* kuljetuksen Leppävaaraan. Yleisiä lakkokokouksia oli päivittäin. Niihin osallistui noin 200 henkeä, jonain päivinä vähän

---

¹⁰² Teerimäki 1986, 60-67.

¹⁰³ Tuomisto 2011, 170, 200–201; Teerimäki 1982; Rannikon kylmyydestä: Lahtinen 2016, 197-198.

¹⁰⁴ Leppävaaran lakkotoimikunnan pöytäkirjat 1956. Rakennustyöväen liiton osasto 96 Leppävaara, K3, Kansan Arkisto.

vähemmän, mutta monina vielä enemmän. Kansantalo oli viikkojen ajan täynnä ihmisiä. Lakkokokouksissa selostettiin lakon etenemistä ja luettiin Palkkatyöläistä. Lakko innosti sekä järjestöaktiiveja että tavallisia työläisiä.

Myös 15-henkinen toimikunta kokoontui päivittäin. Se käsitteli asioita seikkaperäisemmin. Toimikunnan vastuulla oli järjestää lakkovartiot. Paikalliset huoltoasemat olivat vartioituna päivin ja myöhemmin myös öin, kun oli paljastunut öistä salatankausta. Lakkovartiot valvoivat autoliikenteen ja tankkauksen lupia. Lisäksi toiminnassa olevia työmaita kartoitettiin ja niillä käytiin vierailemassa. Rikkureista tehdyt listat vietiin Helsingin keskuslakkotoimikunnalle, ja toisaalta oioitiin vääriä rikkurisyttöksiä. Lakkolaisten hengen nostattamiseksi järjestettiin myös huvitoimintaa. Kansantalon viihdeilloissa orkesteri soitti ilmaiseksi. 16. maaliskuuta Helsinkiin tehdyn mielenosoitusmarssin vaikutusta kuvailtiin lakkotoimikunnan pöytäkirjassa valtavaksi. Helsingin marssiin osallistui lähes 40 000 ja joukkokokoukseen Senaatintorilla jopa 50 000 ihmistä.¹⁰⁵

Ihmisten into osallistua lakkoon kertoo työväenliikkeen tuolloisesta voimasta. Lakkointo oli rikkomaton. Lakon katsottiin lähentäneen työläisiä poliittisesta suuntautumisesta riippumatta ja lakon jälkitunnelmissa lakkotoimikunta esitti vielä SAK:lle toiveen, että SAK julistaisi työläisten yhteisvapun.

Kommunistit pitivät yleislakkoa voittona – ei markkamääräisen tavoitteen täyttymisen takia, vaan siksi, että se oli yhdistänyt työläisiä ja korottanut paikalliset kommunistit, rakennustyöläiset, paikallisyhteisön johtoasemaan. Taloudellisten tavoitteiden täyttymiseen keskittyminen lakon tuloksia arvioitaessa on harhaanjohtavaa, sillä kommunisteille lakon merkitys oli syvempi. Olennaista oli lakon kyky yhdistää työläiset ja kohottaa luokkataisteluhenkeä. Lakko ei ollut olennainen vain lähitavoitteen, vaan myös kaukotavoitteen kannalta.

Viimeisessä lakkokokouksessa 13.4. oli paikalla 50 entistä lakkolaista. Tämän joukon voimin hyväksyttiin lakkotoimikunnan toimintakertomus ja käytiin keskustelua lakon vaikutuksesta. Hinnankorotuksien jatkumista päiviteltiin, mutta siitä huolimatta lakkoa pidettiin voitollisena. Järjestäytymisen eteneminen ja luottamuksen kasvu eri mielipidesuuntien välillä olivat pysyvän tuntuksia vaikutuksia.

---

¹⁰⁵ *Suomen työväenliikkeen historia*, 322.

Yleislakon hengessä heräsi toive yhteisvapusta, johon sosiaalidemokraatit kuitenkin vastasivat tapansa mukaan kieltävästi. Kokous päättikin osallistua Leppävaaran vappujuhlaan, mutta yhteistoimintaperiaatteen mukaisesti ilman Rakennustyöväen liiton osaston tunnuksia – osasto vältti leimautumista kansandemokraattiseksi järjestöksi. Henkilöt osaston luottamustoimissa olivat pitkälti samoja kuin henkilöt SKP:n Leppävaaran osaston luottamustoimissa. Rakennusosasto myös nimesi jäsenensä Leppävaaran järjestöyhdistyksen johtokuntaan, joka koordinoi kansantalon käyttöä ja kansandemokraattisen liikkeen yhteistoimintaa Leppävaaran alueella.

Yleislakko oli hetkellisesti tuonut kommunistien toivoman tilanteen, jossa työläiset yhteistoimin kävivät luokkakamppailuun. Rakennustyöläisten jokavuotiset yhteisvapputoiveet jäivät täyttymättä, sillä sosiaalidemokraatit tulkitsivat liiton osastojen olevan käytännössä kommunistijohtoisia.

Lakkoinstituution kautta voidaan tarkastella työväenliikkeen mentaliteettia. Leppävaaralainen Taisto Terävä, pitkän linjan kommunisti, muistelee *Valtatien varrelta* –kirjassa lapsuuttaan Harakassa.

Leppävaaran kartanon mailla järjestimme ensimmäisen lakkomme 40-luvun lopulla. Aiheena oli erimielisyys pehtorin kanssa palkanmaksusta. (– –) Ilmoitimme, että ellei palkkaa perjantaina makseta, aloitamme lakon, eikä kukaan tule enää kesän aikana kartanon pelloille töihin.

Pehtoria nauratti pienten uhoaminen ja hän ilmoitti, että palkat saa hakea kartanolta maanantaina. Lakko alkoi. Sinä kesänä pellot kasvoivat horsmaa ja ties mitä rikkaruohoja.¹⁰⁶

Tapaus on hyvä esimerkki siitä, miten jo lapset oppivat työväenliikkeen mentaliteetin. Monet lapsista ovat varmasti kuuluneet työväenpuolueiden lapsijärjestöihin, ainakin Terävä itse oli pioneeri, ja oppineet myös paljon vanhemmiltaan.

4.6 Poliitiikan säätöjako

Konkretisoidakseni klassisen työväenliikkeen ja ylipäänsä politiikan luokkapohjaisuutta, olen käynyt läpi puolueiden vaalilistoja 1960-luvun alun vaaleissa

---

¹⁰⁶ Terävä, Taisto: *Työläiskodin arkea*. Teoksessa *Valtatien varrelta*, 269.

ja analysoinut niitä ilmoitetun ammatin, koulutuksen ja sukupuolen mukaan. Katsaus ehdokaslistoihin tarjoaa näköalan yhteiskuntaan, jossa käsitteet työväenpuolue, työväenliike ja porvaripuolue olivat konkreettisia, eivät vain viittauksia puolueitten poliittiseen linjaan tai ideologiseen taustaan.

Vuoden 1964 kunnallisvaaleissa Espoon suomenkielisten porvarien (kokoomus, kansanpuolue, vapaamieliset) yhteislistalla oli 93 ehdokasta, joista kaksi oli työntekijöitä ja hekin olivat sairaanhoitajia – asennemaailmaltaan porvarillinen ryhmä.¹⁰⁷ Pankinjohtajiakin oli enemmän, jokaisella listan puolueella oli oma pankinjohtajaehdokkaansa. Listoilla olivat edustettuina elinkeinoelämä, koululaitos, papisto, poliisilaitos sekä armeija. Puolueiden välillä ei ollut tässä suhteessa eroja. Ne mahtuivat yhteiseen vaaliliittoon, nimeltään proosallisesti *Yhtynyt vaaliliitto*, ja muodostivat yhteisen valtuustoryhmän.¹⁰⁸

SKDL:llä sen sijaan oli vuoden 1960 kunnallisvaaleissa 82 ehdokasta, joista 59 oli työläisammateissa; pelkästään kirvesmiehiä oli kolmetoista. Kotirouvia oli yhdeksän – useimmat naisehdokkaista eivät olleet palkkatöissä. Yhteensä kaksitoista listan jäsentä oli jonkinlaisissa ”valkokaulustöissä”, ja hekin joko politiikkaan kytkeytyvissä töissä toimittajina tai toimitsijoina, tai melko proletaarisessa asemassa – kassanhoitajana, konttoristina, toimistoapulaisena. Lisäksi listalla oli esimerkiksi yksi rakennusinsinööri, opettaja ja nimismies.¹⁰⁹

Ehdokaslista paljastaa, että vaikka opin mukaan SKDL:n tuli olla laaja liitto, ei siis puolue eikä varsinkaan työväenpuolue, käytäntö oli toinen. SKDL:llä ei ollut merkittävää työväen ulkopuolista kannattajajoukkoa, eikä myöskään merkittävää ei-kommunistista kannattajajoukkoa.

Politiikan luokkajako oli liki täydellinen. Ainoa ammattinimike, jota oli ajoittain sekä porvarien että työväenpuolueiden listoilta, oli rakennusmestari. Yleensä ammattikunnat ryhmittyivät tiukasti jompaankumpaan leiriin. Vaikka säätyjärjestelmä oli Suomessa lakkautettu jo vuosisadan alussa, vaikutti se vielä sotien jälkeenkin. Leppävaaran af

---

¹⁰⁷ Hoitajien porvarillisuutta oli käsitelty SKDL:n vaaliarvioissa 1950-luvulla. Vaalianalyysi, kunnallisvaalit 1953, kirjoittajana Urho Väre. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K27, Kansan Arkisto.

¹⁰⁸ Yhtyneen vaaliliiton mainoslehtinen ja ehdokaslista vuoden 1964 kunnallisvaaleista. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

¹⁰⁹ SKDL:n ehdokaslista Espoossa, kunnallisvaalit 1960. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

Heurlinien kaltaiset sosialistiset kartanonherrat olivat äärimmäisiä poikkeuksia. Jorma Kalela on kirjoittanut, että työläisyyden varsinainen merkitys oli työn ulkopuolella: työläisen oli pakko olla työläinen.¹¹⁰ Työväenliikkeen tavoitteena oli säädynomaisesta luokkaidentiteetistä irtautuminen, mutta samaan aikaan se oli ylpeästi omaksunut työväenidentiteetin. Vielä 1960-luvun alussa identiteetissä ei ollut näkyviä säröjä.

Porvareilla kieliraja oli ylittämätön, suomenkielisten porvaripuolueiden listat olivat 1960-luvulla kokonaisuudessaan suomenkielisiä ja ruotsinkielisten ruotsinkielisiä. Työväenpuolueet olivat virallisesti kaksikielisiä. SKDL:ssä ruotsinkieliset olivat pieni vähemmistö. Sekä työväenpuolueiden että suomenkielisten porvareiden listoilla maanviljelijät olivat marginaaliryhmä. Kansandemokraatit pitivät ruotsinkielisiä porvareita kokoomustakin taantumuksellisempina.¹¹¹

Nykyään käytetään termiä prekariaatti kuvaamaan työelämän epävarmuutta, työsuhteiden lyhyyttä, epämääräisyyttä ja niin edelleen. Prekariaatti-termi korvaa proletariaatti-termin. Termien vastakkainasettelu tuntuu kuitenkin historiattomalta, sillä perinteisesti juuri proletariaatti eli ”prekaarissa” asemassa. Työsuhteet olivat lyhyitä ja turvattomia, toistuvat lamat johtivat supistuksiin ja työttömyyteen, työ oli vaarallista ja työsuojelu heikkoa, ammattiyhdistystoiminta saattoi johtaa vaikeuksiin. Prekaarisuus oli proletariaatin kuuluva, jopa sitä määrittävä seikka. Esimerkiksi Heikki Waris, kuvaillessaan Pitkäsillan pohjoispuolisia sosiaaliryhmiä 1900-luvun taitteessa esittää juuri työsuhteiden epävarmuuden erottavaksi tekijäksi varsinaisten työläisten ja toisaalta pikkuvirkailijoiden ja vastaavien ”pikkuporvarillisten” ryhmien välillä.¹¹² Wariksen kuvaama jakolinja varsinaisten työläisten ja pikkuporvarillista työtä tekevien välillä näkyy myös Espoon ehdokaslistoilla. Pauli Kettusen mukaan kommunistit olivat vahvoja kausityöaloilla sekä teollisuudessa, missä työläisillä oli vastassa vahva työnantaja, mutta kuitenkin mahdollisuus aktioihin: ”vasemmistosuunta realisoi ammattiyhdistysliikkeen edellytyksiin sisältynyttä aktionistista tendenssiä”.¹¹³ Tästä voidaan hakea selitystä siihen, miksi juuri rakennustyöläisillä oli niin merkittävä rooli kansandemokraattisessa liikkeessä.

---

¹¹⁰ Kalela 1988, 39.

¹¹¹ Vuoden 1964 kunnallisvaalien yhteenveto. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

¹¹² Waris, Heikki: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle I*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1932, 152–158

¹¹³ Kettunen 1986, 486-487.

4.7 Sukupuoliroolit työväenliikkeessä

Periaatteessa sukupuolten tasa-arvo oli keskeinen osa työväenliikkeen poliittisia tavoitteita ja toimintaa, mutta käytännössä sukupuoliroolit heijastelivat muuta yhteiskuntaa. Naisia ei suljettu politiikasta, mutta naisille oli erillinen politiikan sfääri. Käytännössä tämä näkyi naisosastoissa ja -jaostoissa, joissa naiset ennen kaikkea toimivat ja joiden merkitys oli pitkälti tukea varsinaisten puolueosastojen toimintaa. Toisaalta tämän tuen merkitystä ei tule vähätellä ja usein naisosastot olivatkin aktiivisia toimijoita, jopa paikallisista perusjärjestöistä vahvimpia. Tuki oli usein taloudellista.

Naisia toimi kuitenkin myös itse puolueosastoissa, usein sihteereinä, joskus puheenjohtajinakin. Sille oli edellytyksenä pitkä kokemus järjestötyöstä ja paikallisen väen luottamus. Lisäksi naisia oli jo 1950-luvulla kunnanvaltuustossa edustamassa työväenpuolueita. Naiset olivat usein myös työväenjärjestöjen kulttuuritoiminnassa aktiivisesti mukana, esimerkiksi teattereissa.

Niilo Teerimäki kuvaa Leppävaaran sosiaalidemokraattien historiikissa myös osaston naisjaoston toimintaa. Esimerkiksi vuonna 1954 naisjaosto järjesti vaatekeräyksen vammaisten Rinne-kodille. Tapaus osoittaa sekä naisjaostolle tyypillistä toimenkuvaa että ylipäänsä työväenliikkeen sosiaalista merkitystä aikana, jolloin hyvinvointivaltiota ei vielä ollut. Työväenliike teki sosiaalihuoltoa ja tässä korostui naisten rooli. Myös teatteritoiminnalla oli sosiaalinen ulottuvuus: Leppävaaran Työväen Näyttämö järjesti naisjaoston kanssa retken kunnalliskotiin. Tässä tulevat esiin nais- ja teatteritoiminnan monet merkitykset – varainkeruu, sosiaalihuolto, kulttuuri.¹¹⁴

Niilo Teerimäki kirjoittaa kunnioituksella naisjaoston toiminnasta, joten suhtautuminen naisiin ei ole ollut täysin vähättelevää. Tosin Leppävaarassa oli poikkeuksellisen vahvoja naispuolisia sosiaalidemokraatteja, etenkin Sinikka Luja-Penttilä ja hänen äitinsä Venla Luja. Toisaalta Teerimäkikään ei näe ongelmallisena jakoa miesten ja naisten toimintaan, joka oli läsnä työväenjärjestöjenkin toiminnassa.

Naiset eivät olleet kummallisuuksia politiikassa 1950–60 -luvuilla. Naisten osuus 1960-luvun alun ehdokaslistoilla oli neljäs tai viides, työväenpuolueilla vähän porvareita korkeampi. Myös naisten asemassa näkyy selkeä luokkakajo.

---

¹¹⁴ Teerimäki 1986, 88-98.

Työväenpuolueiden ehdokkaana olleet naiset olivat ennen kaikkea *rouvia*, eivät palkkatöissä.¹¹⁵

Yhtäältä tätä voidaan pitää osoituksena konservatiivisemmista sukupuolirooleista: jako miesten ja naisten töihin oli selkeä tuolloisessa yhteiskunnassa. Toisaalta tämä kulttuurinen ilmiö oli yhteydessä työväen materiaaliseen todellisuuteen: aikana ennen hyvinvointivaltiota ja kaikkialle ulottuvaa kunnallistekniikkaa lasten- ja kodinhoito olivat paljon työläämpiä kuin nykyään. Työväenliikkeen sukupuoliroolit olivat siis yhtäältä heijastumaa porvarillisen kulttuurin arvostuksista, toisaalta kytköksissä materiaalisiin elinehtoihin.

Porvaripuolueiden ehdokaslistoilla naisillakin oli titteleitä – he olivat ekonomeja, merkonomeja, rehtoreita, lastentarhanjohtajia ja opettajia.¹¹⁶ Vaikka yhteiskunnallisessa työnjaossa oli voimakas sukupuolijako, oli luokkajako koulutuksessa vielä voimakkaampi.

4.8 Työväen juhlaperinne

Juhlat olivat tärkeässä asemassa työväenliikkeen elämässä. Etenkin jokakeväiseen vappujuhlaan panostettiin. Juhlat loivat yhteenkuuluvuutta työläisten keskuuteen. Lisäksi ne vahvistivat työväenliikkeen historiallista jatkuvuutta, sen sidettä menneisiin taisteluihin.

Vielä 1950-luvulla oli itsestäänselvyys, että espoolaiset kansandemokraatit järjestivät oman vappujuhlaansa – sosiaalidemokraatit sen sijaan marssivat ja juhlivat vappua Helsingissä. Juhlapaikkana kansandemokraateilla oli yleensä Leppävaara, josta saatettiin päivän aikana siirtyä Kauklahteen. Vapun viettoa rytmittivät marssi, päiväjuhla ja iltajuhla, joka yleensä järjestettiin Leppävaaran kansantalolla. 1950-luvulla vappujuhlien osanotto laskettiin sadoissa, esimerkiksi vuonna 1957 oli räntäsateesta huolimatta 400 kulkijaa ja kansantalon päiväjuhlaan osallistui 500 ihmistä. Juhlan

---

¹¹⁵ SKDL:n ehdokaslista Espoossa, kunnallisvaalit 1960. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

¹¹⁶ Yhtyneen vaaliliiton mainoslehtinen ja ehdokaslista vuoden 1964 kunnallisvaaleista. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

katsottiin onnistuneen sääolot huomioon ottaen hyvin, vaikka sitä jälkeenpäin kuvailtiin ”enemmän järjestöväen juhlaiksi”.¹¹⁷

Työväen vapunvietto ei osoittanut 1960-luvun alkuvuosina suuria muutoksia. Ohjelma oli perinteistä. Esimerkiksi vuoden 1963 vapputoimikunnassa ohjelmaan kaavailtiin puheita, kuulutuksia, yhteislauluja, kansantanhuja, kisällejä, joukkolausuntaa, orkestereja ja torvisoittokuntaa. Itse vappumarssin kokoonpano mietittiin etukäteen: ensin tunnus, sitten pioneereja, tunnus, nuorisoliittolaisia, tunnus, ammattiosastojen väkeä, tunnus, kansandemokraattisten järjestöjen väkeä, tunnus, marssijoita, tunnus, marssijoita, ja niin edelleen. Tunnukset oli mietitty temaattisesti: niissä piti olla esillä teemoja kansainvälisistä kysymyksistä toimeentuloon, naisten asioista nuoriin ja vanhuksiin.¹¹⁸

Odotustasoa kuvaa, että vuonna 1962 kuuttasataa marssijaa pidettiin Espoon väkilukuun nähden liian vähäisenä. Osanoton suhteellista heikkoutta selitettiin Helsingin suuren vappujuhlan houkutuksella. Joinain vuosina espoolaiset rakennusosastot päättivätkin osallistua Helsingin vappuun. Juhlan sijainti herätti keskustelua 1960-luvun alussa: Leppävaaralla oli hegemonia, mutta myös Tapiola sai kannatusta eteläisiltä perusjärjestöiltä.¹¹⁹

Vappujuhlaa pidettiin liikkeen tilan ilmapuntarina, sen onnistumista seurattiin kuin vaalituloksia. Kun vuonna 1958 SKDL:n vappujuhlan osanotto oli jäänyt toivottua pienemmäksi – Leppävaaran marssille osallistui 550 ja juhlaan 600 ihmistä – vaadittiin perusjärjestöihin keskustelua vapun periaatteellisesta merkityksestä.¹²⁰

SDP:n valtakunnallinen linja kielsi yhteiset vappuesiintymiset kansandemokraattien kanssa. Kansandemokraatit katsoivat paikallistason olevan ympäristö, jossa oli parhaat mahdollisuudet rakentaa työväenpuolueiden yhteisrintamaa ja horjuttaa SDP:n linjaa. Piirijärjestö opasti kansandemokraattien johtamia ammattiosastoja aloitteellisuuteen vapputoimikunnan koolle kutumisessa. Ohjetta noudatettiin: 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa nimenomaan espoolaiset Rakennustyöväen liiton osastot kutsuivat kunnan

---

¹¹⁷ Kunnallistoimikunnan pöytäkirja, 9.5.1957. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹¹⁸ Vapputoimikunnan pöytäkirjat 1960-luvun alusta, Vapputoimintakertomukset 1960-luvun alusta. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K26, Kansan Arkisto.

¹¹⁹ Sama.

¹²⁰ SKDL:n kunnallistoimikunnan pöytäkirja, 13.5.1958. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

eri työväenjärjestöt koolle suunnittelemaan yhteistä vapunviettoa. Sosiaalidemokraatit kieltäytyivät johdonmukaisesti kutsuista, mutta siitä huolimatta niitä lähetettiin.¹²¹

SKDL:ssä arvioitiin, että SDP:ssä oli perusjärjestöjen tasolla aitoa mielenkiintoa yhteistoimintaan kansandemokraattien kanssa.¹²² Siitä huolimatta sosiaalidemokraatit seurasivat uskollisesti puolueensa valtakunnallista linjaa, aivan kuten kansandemokraatitkin seurasivat puolueensa linjaa pyytäessään vuodesta toiseen sosiaalidemokraatteja yhteisiin vappuvalmisteluihin.

Osa vappuperinnettä oli vappujulkaisujen ja vappumerkkien myynti. Toiminta voi kuulostaa vähäpätöiseltä, mutta sitä se ei ollut. Esimerkiksi vuonna 1963 Espoon kansandemokraattiset järjestöt myivät yhteensä 3887 vappumerkkiä ja 1540 vappulehteä.¹²³ Tämän kaltainen työ toi rahaa järjestöjen kassaa ja piti yllä suhdetta joukkoihin.

Vappu ei ollut ainoa työväenliikkeen juhla, vaikkakin tärkein. Puolueilla oli omia traditioita. Sekä SKDL:llä että SDP:llä oli Uudellamaalla jokavuotiset maakuntajuhlat, joiden järjestämisvastuu siirtyi aina kunnallisjärjestöltä toiselle. Maakuntajuhliin osallistui tuhansia ihmisiä, ne olivat maakunnan järjestöväen yhteinen tilaisuus. Espoon SKDL järjesti perinteisesti elokuun purjehduksen omalle järjestöväelleen. Nämä tilaisuudet olivat ennen muuta järjestöjen jäsenille, kun taas vapun tarkoituksena oli saada mahdollisimman paljon ihmisiä liikkeelle.

Kalenteriin löysivät tiensä muutkin juhlat, esimerkiksi lokakuun vallankumouksen vuosijuhlat, Suomen itsenäisyyspäivän juhla ja joulujuhlat. SKDL:n joulujuhlissa vuonna 1960 tehtiin pilkkaa kapitalistisen ja kristillisen joulun yhtymisestä. Aatteellisesta sisällöstä huolimatta joulujuhlan muoto oli konventionaalinen lahjoineen ja joulupukkeineen.¹²⁴ Isoimpia juhlia olivat, kun kansandemokraattinen liike tai SKP täyttivät tasavuosikymmeniä – tällöin Olympiastadionin pääjuhlaan saatiin kymmeniä tuhansia osallistujia. Kansandemokraateille ei ollut ongelma juhlistaa sekä Leninin syntymää että Suomen itsenäisyyttä.

---

¹²¹ *Valmistautuminen vuoden 1964 Vappujuhlien viettoon Uudenmaan piirin alueella.* Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K26, Kansan Arkisto.

¹²² Sama.

¹²³ *Myyntiluvut, 1963.* Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K26, Kansan Arkisto.

¹²⁴ *Joulujuhlan ohjelma, 1960.* Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K15, Kansan Arkisto.

Vielä 1950-luvulla juhlat ja iltamat ja oma kulttuuritoiminta olivat keskeisellä paikalla työväen elämäntavassa. Jorma Kalelan mukaan työväenkulttuuri oli työväen todellisen elämäntavan idealisoitu muoto. Työväenkulttuuri oli ”visio alistuksesta vapaan yhteiskunnan elämästä” eli sosialistisesta tulevaisuudesta.¹²⁵

---

¹²⁵ Kalela 1988, 50–53.

5. MURROS

Edellisen luvun tarkastelujakso päättyi 1950-luvun loppuun. Nyt siirryn tarkastelemaan murrosta, jonka Espoo ja sen työväenliike kokivat 1960- ja 1970-lukujen aikana. Käyn läpi murroksen ilmenemismuotoja ja etenkin työväenliikkeen omia tulkintoja siitä.

Eräänlaisena alkupisteenä murrokselle Espoossa näyttäytyy Tapiola-projekti, joka alkoi 1950-luvulla. Tapiola muutti kuvaa Espoosta ja pakotti myös työväenliikkeen tulkitsemaan uusia yhteiskunnallisia ilmiöitä. Espoossa yhteiskunnallinen murros näyttäytyi ennen kaikkea alueellisena ilmiönä: se oli voimakkaimmillaan uusilla alueilla, jotka muodostivat uuden kolmannen Espoon rungon. Vanhoilla toisen Espoon työläisalueilla muutos tapahtui hitaammin, mutta sielläkin se tuli selväksi 1960-luvun mittaan.

Luokkayhteiskunnan rakenne muuttui – elinkeinorakenne muuttui – poliittinen ja historiallinen kulttuuri muuttuivat. Pinnalta katsoen murrosvaihe näyttää yhtenäiseltä ja johdonmukaiselta. Kuitenkin pintarakenteen muutokset, yhteiskunnalliset muotivirtaukset ja niin kutsuttu ajan henki heittelivät suuntaan ja toiseen useaan otteeseen 1960- ja 1970-lukujen aikana. 1960-luvun ilmapiiri oli erilainen kuin 1970-luvun vaihteen ilmapiiri. 1970-luvun lopulla tunnuttiin taas elävän aivan uudenlaista aikaa.

Tulkinnat käynnissä olevasta murrosprosessista vaihtelivat. Oliko yhteiskunta vasemmistolaistumassa vai porvarillistumassa? Proletarisoituiko keskiluokka vai keskiluokkaistuiko proletariaatti? Palkkatyön laajeneminen antoi tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille. Ajan henki heilui puolelta toiselle.

Taustalla oleva materiaallinen yhteiskunnallinen muutos tapahtui hitaammin (joskin Espoon tapauksessa poikkeuksellisen nopeasti), sen sijaan siihen kytkeytyvät subjektiiviset lyhytaikaiset muutokset heilahtelivat nopeasti eri suuntiin. Talouspuheen käsitteillä voidaan puhua rakennemuutoksesta ja suhdannevaihtelusta.

Murros ei vielä tarkoita kriisiä – murros edelsi kriisiä. Espoon työväenliikkeen rapautuminen eteni kriisiksi vasta myöhemmin. Murrosvaiheessa oli epäselvää, mihin suuntaan historia kulki. Työväenliike oli tottunut luottamaan historiaan liittolaisenaan, ja myös optimistisille tulkinnoille oli tilaa tässä vaiheessa.

5.1 Työväenliike, keskiluokkaistuminen ja Tapiolan kysymys

Millaista on olla kommunisti Tapiolassa?

– Pari kertaa on sattunut että on haukuttu kun olen jakanut lentolehtisiä vaalien edellä. Sanottu, että saatanan kommunisti, meidän kirjeluukusta ei pudotella noita, painukaa helvettiin.¹²⁶

Vielä 1950-luvulle asti Espoon työväenliikkeen ja etenkin SKDL:n suurin demografinen ongelma oli ollut ruotsinkielisen työväestön huojunta. Paljon suurempi ongelma oli kuitenkin syntymässä. Sen ytimessä oli uusi kaupunkimainen Tapiola, jonka rakennutti Asuntosäätiö päämiehenään Heikki von Hertzen. Säätiö oli perustettu vuonna 1951, Tapiolan suunnittelukilpailu pidettiin vuonna 1953 ja ”alkuperäinen” Tapiola rakennettiin myöhemmin 1950-luvulla. Von Hertzen oli edistysellinen porvari ja säätiön takana oli SAK sekä yleishyödyllisiä, osin sosiaalidemokraattijohtoisia yhdistyksiä.¹²⁷ Osa työväenliikkeestä oli siis alusta lähtien mukana projektissa.

Tapiolan kysymys paljastaa työväenliikkeen sisäisiä ristiriitoja. Tapiolan taustalla ollut yhteiskuntasuunnittelun ajatus viehätti osaa sosiaalidemokraattisesta työväenliikkeestä. Von Hertzenin ajattelussa niin kaupungin kuin yhteiskunnankin tuli olla rationaalisen suunnittelun tulosta. Suunnittelun tuli tähdätä ihmisten, luokkien ja ympäristön väliseen harmoniaan. Tapiolan tuli olla kaupunki ilman kaupunkiin liittyviä sosiaalisia ongelmia. Sen tuli ratkaista myös luonnon ja kaupungin välinen ristiriita.¹²⁸

Tapiolan taustaideologia oli luonteeltaan porvarillinen. Sen hengessä oli kuitenkin jotain, joka muistutti utopiasosialismista. Juuri tämä utooppisuus lumosi sen osan sosiaalidemokraateista, jotka ottivat Tapiolan omakseen. SAK:n puheenjohtaja Aku Sumu ja SAK:n pääsihteeri, kansanedustaja Olavi Lindblom olivat aktiivisesti mukana projektissa ja olivat itsekin varhaisia tapiolalaisia. Lindblom toimi myöhemmin pääjohtajana Aravassa ja Asuntohallituksessa ja kuului suomalaisen aluerakentamisen ydinpiiriin. Kolmas tunnettu tapiolalainen sosiaalidemokraatti oli Veikko Kaljunen, jolla oli vuosien varrella lukuisia luottamustehtäviä ja työpaikkoja politiikan ja aluerakentamisen parissa. Myös Kaljunen kuului aluerakentajien lähimiehiin. 1950-

---

¹²⁶ Tapiolalaisen kommunistin, rakennusmies Einon, vastaus Ossi Hiisiön kysymykseen. Hiisiö, 103.

¹²⁷ SAK:n lisäksi Asuntosäätiön taustalla olivat Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Väestöliitto, Virkamiesliitto, Vuokralaisten keskusliitto ja nykyinen Invalidiliitto.

¹²⁸ Heikki von Hertzen selittää niin Tapiolan taustaideologiaa kuin käytännön prosessiakin teoksessaan: Von Hertzen, Heikki: *Raportti kaupungin rakentamisesta*. Länsiväylä, Espoo 1985.

luvulla puolet Asuntosäätiön hallituksesta oli sosiaalidemokraatteja. Myös säätiön *Tapiola Tänään* –lehden, myöhemmän Länsiväylän päätoimittaja ja säätiön tiedotuspäällikkö Uolevi Itkonen oli sosiaalidemokraatti. Ensimmäinen Tapiolassa perustettu yhdistys oli työväen urheiluseura Tapiolan Otso.¹²⁹

Tapiola-projekti on malliesimerkki sosiaalidemokraattien ja edistyksellisen porvariston yhteistyöstä yhteiskuntasuunnittelun saralla.¹³⁰ Niilo Teerimäen esipuhe Tapiolan Sosialidemokraattisen kerhon historiikissa vuodelta 1982 kuvaa (oikeistolaisen) sosiaalidemokratian suhdetta Tapiolaan. Esipuheen mukaan historiikki ”kertoo kokonaan uuden, elinvoimaisen, eteenpäin pyrkivän yhdyskunnan synnystä menneisyyden jähmetyksessä elävään kuntaan”. Sosialistinen historiakäsitys rakentui kertomukselle edistyksestä. Tähän edistyskertomukseen sovitettiin myös Tapiola.

Tapiola-projektin ilmentämää yhteiskuntasuunnittelun ihannetta on syytä tarkastella työväenliikkeen perinnettä vasten. Työväenliikkeen perinteisessä toiminnassa oli korostunut työväen omaehtoisen työn ja kamppailun merkitys. Näin oli muun muassa työväentalokulttuurissa. Työväentalot olivat työväen itse itselleen rakentamia paikkoja, eivät hierarkkisen yhteiskuntasuunnittelun tulosta.

Tässä onkin ristiriita työväenliikkeen kahden eri painotuksen välillä: yhtäällä alhaalta-ylös –tyyppinen demokratiakäsitys, toisaalla usko yhteiskunnan tieteelliseen edistämiseen ja suunnitteluun. Jälkimmäinen ihanne vei Tapiolan kohdalla hierarkkiseen teknokratiaan. Tämä näkyy muun muassa ”alkuperäisen” Tapiolan nostalgisoinnissa: nostalgian kohteena on yhteiskuntasuunnittelija von Hertzenin ja hänen arkkitehtiensa kauaskantoinen visio, ei Tapiolan varsinainen elämänmeno. Työväenliikkeen nostalgia taas kohdistuu nimenomaan sosiaaliseen elämään, lakkojen, talkoiden ja juhlien toverihenkeen ja yhteisöllisyyteen.

Teerimäki, työväenliikkeen perinteen tuntenut mies, panee historiikissaan merkille, että Tapiolassa ei koskaan ratkaistu tai edes yritetty ratkaista toimitilakysymystä.

Työväentalo jäi rakentamatta. Hän kirjoittaa: ”ilmeisesti työväentalokulttuuri, joka niin voimakkaana leimasi työväenliikkeen varhaisvaiheita Suomessa, tyrehtyi toisen

---

¹²⁹ Teerimäki 1982; Olavi Lindblom eduskunnan sivuilla:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910972.aspx>>

¹³⁰ Von Hertzenin kirjasta käy ilmi, kuinka tietoisesti hän tovereineen haki hankkeelleen laajapohjaista tukea: ”SAK vasemmalla (– –) Virkamiesliitto oikealla”; ”Asuntosäätiö oli alusta alkaen ankkuroitunut laajapohjaisesti suomalaiseen yhteiskuntaan”. Von Hertzen, 32, 34.

maailmansodan vuosiin.”¹³¹ Teerimäki on puoliksi oikeassa – työväentalokulttuuri alkoi kyllä hiipua, mutta vielä 1950-luvulla rakennettiin omia taloja, kuten Leppävaaran esimerkki osoittaa. Kyse oli osittain Tapiolan työväenliikkeen erityispiirteestä.

Asuntosäätiön – von Hertzenin – visiossa Tapiola oli eri yhteiskuntaryhmien yhteinen, harmoninen asuinpaikka. Käytännössä sosiaalinen harmonia syntyi sulkemalla alemmat ryhmät pois. Kuten Ossi Hiisiö kritisoi vuonna 1970, Tapiolassa kyllä oli työväkeä, mutta vähän ja hekin olivat vakaassa, turvatussa taloudellisessa asemassa.

Toisin kuin sosiaalidemokraatit, kansandemokraatit tarkastelivat Tapiola-projektia ulkopuolisina. He eivät toimineet taustavaikuttajina, eikä luokkasopuun perustunut malli yhteiskunnan kehittämistä muutenkaan ollut heidän oppiensa mukaista. SDP sentään sai Tapiolan äänestysalueilta viidenneksen tai kuudenneksen kannatuksen, mutta SKDL jäi esimerkiksi vuonna 1958 vain seitsemään prosenttiin.¹³² Tapiolan työväki oli pääosin sosiaalidemokraattista ja lisäksi sosiaalidemokraatit saattoivat saada ääniä toimihenkilöiltä.

Vapaa Sana kritisoi Aravaa ja Hagalund-projektia syksyllä 1953. Lehden mukaan oli kyse siitä, että yhteiskunnan varoilla rakennettiin varakkaille asuntoja. Erityisesti Vapaa Sana kritisoi sosiaalidemokraattien innokkuutta hanketta kohtaan ja pani merkille, kuinka SAK:n johtoherrat rakennuttivat Tapiolaan itselleen omakotitaloja. Uolevi Itkonen hahmottaa projektin kunnalliset vastustajat: yhtäällä ruotsinkielinen porvaristo, joka pelkäsi oman kielensä ja asemansa puolesta, toisaalla ”äärivasemmisto”, joka pelkäsi oikeiston valtaavan Espoon – siis ensimmäinen ja toinen Espoo.¹³³

Kansandemokraateille Tapiola ei ollut utopia. Kansandemokraattien näkökulma oli: kuinka saamme tapiolalaiset tukemaan meitä? Kuinka saada toimihenkilöt tukemaan SKDL:ää? Nämä tavoitteet piti saavuttaa, samalla kuitenkin tukien Espoon syrjäseutujen ja vanhojen kylien – SKDL:n tukialueiden – kehittämistä. ”Tasapainoinen kehittäminen” muotoutuikin kansandemokraattien kunnallispolitiikan pääperiaatteeksi. Myös sosiaalidemokraattien retoriikka oli samansuuntaista.

---

¹³¹ Teerimäki 1982.

¹³² Eduskuntavaalitulokset 1958 Espoosta äänestysalueittain. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹³³ Vapaa Sana 6.9.1953; Itkonen, Uolevi: *Tapiolan arkea ja juhlaa*. Länsiväylä, Espoo 1985, 259-262, 270.

Alueellinen eriarvoisuus oli jatkuva huolenaihe kansandemokraattien sisäisessä keskustelussa. Aihe puhutti SKDL:n kunnallisjärjestön edustajiston ylimääräisessä kokouksessa tammikuussa 1963: ”Uimahalleja rakennetaan Tapiolaan, meillä ei ole mitään. Mieluummin sellainen olisi pitänyt rakentaa Leppävaaraan. Meillä ei ole edes pallokenttää. Nuorilla ei ole muuta kuin maantie oleilupaikkana.” Puheenvuoro sai kannatusta, ”syrjäkylä” asemasta kannettiin huolta. Syrjäkylä ei erikseen määritelty. Keskusteluissa oltiin huolissaan Espoon tulevaisuudesta ja kaivattiin SKDL:n omaa visiota. Syrjäkylä asia huomioitiin myös maaliskuun vuosikokouksessa ja kunnallisjärjestön toimintasuunnitelmassa.¹³⁴

Kun Espoo kasvoi, oli myös kansandemokraattien määriteltävä suhteensa kasvuun. Kansallisen tason tavoitteena tuli olla, että ihmisten ei tarvitsisi muuttaa kotiseudultaan, elleivät halua. Toisaalta Espoon katsottiin väistämättä kasvavan. Reseptinä suotuisalle kehitykselle SKDL esitti teollistamista ja kunnallista rakentamista vastakohtana toteutuneelle, grynderien, kartanonomistajien ja ”rahamiespiirien” ehdoilla tapahtuneelle kasvulle.¹³⁵

Tapiolalaisten sielujen voittamista pohdittiin SKDL:n vaalityösuunnitelmassa vuosille 1963-64. Edellisissä vaaleissa vasemmisto oli saanut aiempaa paremman tuloksen Tapiolassa, joten ”kokoomuslinnakkeenkin” katsottiin olevan avoin vasemmistolle. Ongelmana oli kuitenkin liian heikko järjestövoima. Vaalityön tuli olla pitkäaikaista ja perustua sekä henkilökohtaiseen vaikuttamiseen että suuriin joukkokokouksiin. Kerrostaloalueilla oli tosin vaikeaa tavoittaa ihmisiä henkilökohtaisella keskustelulla. Tästäkin huolimatta kansandemokraatit olivat toiveikkaita: ”Espooseen muuttaneet uudet asukit ovat arvoituksia, mutta me tulemme tekemään tehokasta valistustyötä ja voittamaan heidän luottamuksensa samalla tavalla kuin olemme jo onnistuneet saavuttamaan vanhojen espooalaisten luottamuksen.”¹³⁶

Vastuu uuden asujaimiston luottamuksen voittamisesta oli siis kansandemokraateilla itsellään. Aivan kuten ruotsinkielisen työväestön, myös toimihenkilöiden tuen saavuttaminen edellytti työtä. SKDL:n oli yhdistettävä ruumiillista ja henkistä työtä

---

¹³⁴ Pöytäkirjat: ylimääräinen edustajiston kokous 6.1.1963; vuosikokous 10.3.1963; toimintasuunnitelma vuodelle 1963. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹³⁵ Tontti- ja asuntopolitiikka Espoossa. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K5, Kansan Arkisto.

¹³⁶ SKDL:n vaalityösuunnitelma Espoossa 1963-64. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K3, Kansan Arkisto.

tekevät. Puhe henkisen työn tekijöistä on paljastava, koska termissä korostuu, että kyseessä on työ siinä missä ruumiillinenkin.¹³⁷ Kansandemokraatit halusivat eroon tilanteesta, jossa työläisidentiteetti oli sidoksissa ruumiilliseen työhön. Tämä oli jatkumoa SKDL:n perustamiseen johtaneesta taktiikasta, jossa korostettiin liiton yleisdemokraattista, luokkia yhdistävää luonnetta, mutta siinä oli myös syvempi, marxilainen vire, jossa korostui työtä tekevien yhteinen etu.

Marxilaisen teorian mukaan kapitalismi johtaa pääoman jatkuvaan keskittymiseen. Valtaosa väestöstä proletarisoituu, ja tämä enemmistö-proletariaatti kaataa lopulta kapitalismin ja synnyttää sosialismin. Tätä Marx ja Engels tarkoittavat kirjoittaessaan Kommunistisessa manifestissa kapitalismin synnyttävän oman hautansa kaivajat.¹³⁸ Kapitalismin logiikka työntää kaikenlaiset taloudelliset keskiryhmät kohti työväenluokkaa. Tätä teoreettista taustaa vasten oli loogista olettaa työväenliikkeen voittavan myös tapiolalaiset puolelleen.

Toiveikkuudesta huolimatta keskiluokan sielujen voittaminen osoittautui vaikeaksi. Vaikeudet kirvoittivat analyysija luokkarakenteen muutoksesta ja SKDL:n mahdollisuuksista muuttuvassa Espoossa. Vuoden 1964 kunnallisvaalituloksen arvioissa esitettiinkin kauaskantoisia ajatuksia. Vaalisuunnitelmassa oli korostettu kasvavien ammattiryhmien ja uusien asuinalueiden saavuttamista. SKDL:n ääniosuus kuitenkin laski, vaikka äänimäärä kasvoikin. Keskiluokkaisia ryhmiä ei tavoitettu, vaan voittajia olivat suomenkieliset porvarit ja sosiaalidemokraatit.¹³⁹

Vaaliarviossa todettiin, että yhteiskunnan keskiluokkaistuminen oli tosiasia. 1960-luvun alussa keskiluokkaistuminen oli vielä tuore ilmiö, mutta sen ymmärrettiin tulleen jäädäkseen. Yhteiskunnan arvioitiin ”teknistyvän” jatkossakin. Tulevaisuudessa yhteiskunnan enemmistöä eivät muodostaisi kirvesmiehet ja viilarit perheineen – perinteisen työväenliikkeen sielu – vaan koulutetut insinöörit. Työväenliike ei voinut harata muutosta vastaan, vaan sen tuli olla mukana yhteiskunnan kehityksessä.

---

¹³⁷ Henkisen työn käsitteen historiasta: Kettunen 2015, 84-88.

¹³⁸ Marx, Karl & Friedrich Engels: *Kommunistisen puolueen manifesti*. Kansankulttuuri, Helsinki 1972 (1848), 34.

¹³⁹ Vuoden 1964 kunnallisvaalien yhteenveto. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

Espoossa ilmiö korostui, mikä pakotti Espoon kansandemokraatit pohtimaan tulevaisuuttaan erityisen tarkasti.¹⁴⁰

Kansandemokraattien analyysissä korostettiin, että valtaosa Tapiolan asukkaista ei ollut suurporvareita, vaan tavallisia palkansaaajia. Vuosien 1963–64 vaalityösuunnitelmassa korostettiin, ettei SKDL voi ylläpitää ”Tapiola vastaan muu Espoo” -asetelmaa, sillä se vain vankistaa kokoomusta, joka jo tuolloin oli saanut itsellensä maineen Tapiolan ja tapiolalaisten puolustajana. Tapiola ei maineestaan huolimatta ollut ”kapitalistien pesäpaikka”, vaan sielläkin oli mahdollista lyödä kiilaa ”tavallisen kansalaisen” ja harvojen suurituloisten väliin. Oletamus Tapiolan ja muun Espoon vastakkaisuudesta oli väärä ja kitkittävä kansandemokraattisista järjestöistä.¹⁴¹

Ongelmana oli siis luokkajaon piirtyminen Tapiolan ja vanhojen alueiden väliin. Kansandemokraateilla olikin kaksi poliittista tavoitetta: yhtäältä tuli tukea vanhoja, alikehittyneitä asuinalueita, toisaalta luokkaraja tuli piirtää uudestaan, siirtää raja ruumiillisen ja henkisen työn tekijöiden välistä kapitalistien ja henkisen työn tekijöiden väliin. Tapiolasta varottiin tekemästä aluepoliittista kysymystä. Nimenomaan tällaisilla muuhun kuin luokkaan perustuvilla vastakkainasetteluilla porvaristo sai tukea palkansaaajien keskuudesta. Pää tavoitteeksi muodostui henkiseltä maailmaltaan porvarillisten alueiden palkansaaajien saaminen työväenliikkeen puolelle. Luokkakantaisuuden ei tullut olla primitiivistä, valmiisiin luokkaidentiteetteihin perustuvaa, vaan kaikki työtätekevät oli yhdistettävä.

Asuntosäätiö ja tapiolalaiset olivat alun perin halunneet liittää Tapiolan Helsinkiin ja tapiolalaisten porvarilliset poliittiset edustajat asettuivatkin Tapiolan puolustajiksi. Kansandemokraattien kunnallisjärjestö kritisoi tapiolalaisten valtuutettujen nurkkakuntahenkeä. Tapiolalaiset porvarit olivat määrävähemmistöllään estäneet kauppala toteuttamasta toimitalohankettaan. SKDL korosti Espoon jakamattomuutta: ”Espoon kauppalaa on yksi kokonaisuus, jossa asioita on hoidettava vallitsevan yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan.” SKDL:n periaatteellisena linjana oli

---

¹⁴⁰ Vuoden 1964 kunnallisvaalien yhteenveto. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K31, Kansan Arkisto.

¹⁴¹ SKDL:n vaalityösuunnitelma Espoossa 1963–64. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K3, Kansan Arkisto.

kieltäytyminen asuinalueiden vastakkainasettelusta, minkä katsottiin vain vahvistavan kokoomuksen identiteettiä tapiolalaisten puolustajana.¹⁴²

Nurkkakuntaisuutta vastustettiin myös kansandemokraattien kunnallislehdistössä. Urho Väre kirjoitti vuonna 1960 artikkelissaan ”Tapiolakin osa yhteiskuntaa” paljon puhutusta huvilakaupungista. Väreen mukaan kokoomus oli mainostanut Tapiolaa muusta kunnasta ja yhteiskunnasta erillisenä ja kutsui ilmiötä ”Tapiola-psykoosiksi”. Linja oli luokkatietoinen: Tapiolan työläisten puolesta, Tapiolan erityisasemaa ja porvarien harhautusta vastaan. Väre korosti espoolaista identiteettiä: espoolaisten oli ”tultava espoolaisiksi”. Myönteisiä identiteettejä olivat siis luokkaidentiteetti ja espoolainen identiteetti, kielteisiä taas nurkkakuntaiset asuinalue- ja kieli-identiteetit. Tältä pohjalta SKDL:n tuli yhtäältä kehittää vanhoja asuinalueita, toisaalta saada yhteys kaupunkimaisiin asuinalueisiin ja uusiin ammattiryhmiin.¹⁴³

5.2 Työväenliikkeen ristiriitainen 1960-luku

Niin Suomessa kuin maailmallakin 1960-luku muistetaan mullistusten vuosikymmenenä. Myös Espoon työväenliikkeessä seurattiin niin kansainvälistä kuin suomalaistakin kehitystä. Asenneilmapiirin vapautuminen ja vasemmistolaistuminen huomattiin ilolla. Työväenpuolueiden voitto vuoden 1966 eduskuntavaaleissa tulkittiin käännökseksi vasempaan, lisäksi SDP:n katsottiin vasemmistolaistuvan.

Vaikka kulttuurin muutos olikin hengeltään vasemmistolaista, oli esillä myös huolestuttavia ilmiöitä. Ihmisten osallistuminen järjestötoimintaan väheni, into osallistua tapahtumiin tai esimerkiksi ostaa vappumerkkejä ja -julkaisuja väheni. Samanaikaisesti harrastustoiminta poliittisten järjestöjen ulkopuolella lisääntyi, kuten myös television katselu. Erityisesti nuoriso erkaantui poliittisesta toiminnasta. Työväenliike ei enää koonnut ihmisiä yhteen kuten vielä joitain vuosia aiemmin.

Oli siis havaittavissa kaksi vastakkaista dynamiikkaa. Sosialismi tuntui löytävän aiempaa enemmän kaikupohjaa kansalaisten keskuudessa, mistä tehtiin havaintoja

---

¹⁴² SKDL ja Espoon toimistotilat, 21.5.1965. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K21, Kansan Arkisto; SKDL:n vaalityösuunnitelma Espoossa 1963–64. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K3, Kansan Arkisto.

¹⁴³ Väre, Urho: *Tapiolakin osa yhteiskuntaa*. Kuntamme Tänään 1/1960. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K27, Kansan Arkisto.

työväenjärjestöissä.¹⁴⁴ Tähän sisältyy niin sosiaalidemokraattien sisäinen vasemmistokehitys kuin myös keskiryhmien ja nuorison aiempaa suurempi kiinnostus sosialismia kohtaan. Toisaalta taas välineet sosialismin edistämiseen – työväenliikkeen perusjärjestötyö – olivat ruostumassa.

Perusjärjestötoiminnan rapautuminen ilmeni monin tavoin 1960-luvulla.

Työväenliikkeen perinteiset toimintahaarat menivät alamäkeä. Osallistumisen heikkeneminen ja aktiivien ja muiden työläisten välille kasvanut kuilu näkyivät niin kommunistien ja kansandemokraattien, sosiaalidemokraattien kuin ammattiyhdistystenkin toiminnassa. Työväen lojaalisuus työväenpuolueita kohtaan ei vielä horjunut, vaan äänestäminen pysyi luokkaperustaisena. Lisäksi ammattiyhdistysliikkeen poliittinen luottamus säilyi, vaikka varsinainen järjestötoiminta jäi yhä enemmän aktiivien harteille.

Leppävaaran kommunistit olivat 1960-luvulla tyytymättömiä kansantalon käyttöön.

Kansantalosta oli rakennettu ”kulttuuriahjo”, monitoimitalo, jonka toimintaa ohjasi vahva aatteellisuus. Käytännössä kansantalo tuntui toimivan lähinnä tanssipaikkana.

SKP:n Leppävaaran osaston toimintakertomuksessa vuodelta 1966 valiteltiin, kuinka taloa oli laajennettu, mutta käyttö rajoittui lähinnä ”nuorison tanssittamiseen”.

Kokousten ja selostustilaisuuksien yleisömäärät olivat heikkoja. Samankaltaisen huolen oli esittänyt kansantalojen liiton edustaja Leppävaaran järjestöyhdistyksen kokouksessa yleistäen ilmiön laajemmin kansantaloja koskevaksi. Kansandemokraatit toivoivat talossa järjestettävän enemmän ”kulttuuritoimintaa”, jollaiseksi tansseja ei luettu.¹⁴⁵

Perusjärjestötoiminnan heikkeneminen näkyi myös SKP:n Leppävaaran osastossa.

Aiemmin vilkas osasto järjesti vuonna 1964 vain kaksi kuukausikokousta. Vuoden 1965 vuosikokouksen avaussanoissaan puheenjohtaja Otto Aaltonen paheksui heikkoa vuosikokousedustusta: paikalla oli vain kolmetoista jäsentä. Heikosta osallistumisesta huolimatta paikkakunta tuntui edelleen punaiselta: leppävaaralaiset äänestivät työväenpuolueita, äänestysalueen hyvä tulos osoitti luottamusta. Vaalikamppailu ei ollut

---

¹⁴⁴ *Hiipivä vallankumous*, Espoo Tänään, 1/1968. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HB6, Työväen Arkisto; SKDL:n yhdistyksien johtokunnan kokous 6.2.1969. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto; Toimintasuunnitelma 1969-70. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹⁴⁵ Toimintakertomus 1966; johtokunnan kokous 8.3.1965. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

saanut ”joukkoluonnetta”, ja toiminta oli lähinnä toimikunnan varassa, mutta väen uskottiin löytyvän, jos vain kehitettäisiin uusia toimintamuotoja vanhojen rinnalle.¹⁴⁶

Myös sosiaalidemokraattisella puolella vallitsi kulttuuriapatia. Maineikas Leppävaaran työväen näyttämö ei koskaan täysin toipunut Leppävaaran työväentalon palosta vuonna 1952, ja 1960-luvulla toiminta lakkasi. Vielä 1950-luvun lopulla toiminta oli ollut jatkuvaa: esimerkiksi vuonna 1957 esitettiin seitsemän näytelmää, joista yksi ensi-ilta, ja lisäksi pienenäytelmiä. Seuraavalla vuosikymmenellä toimintaa ei enää yrityksistä huolimatta saatu kunnolla käyntiin. Vuonna 1964 harjoiteltiin, mutta näytelmiä ei enää saatu valmiiksi.¹⁴⁷

Kauklahdessa 1960-luku näkyi sosiaalidemokraattien toiminnan apaattisuutena, jäsenmäärän laskuna, kokousten vähäisenä määränä ja talohankkeen etenemisen hitautena. Kauklahden sosiaalidemokraatit olivat menettäneet Rannikon työväentalon 1940-luvun lopulla, jolloin kansandemokraatit olivat vallanneet Rannikon työväenyhdistyksen. Uutta taloa oli sitten suunniteltu 1950-luvun alusta lähtien, mutta tuloksettomasti. Esa Lahtinen on historiikissaan ristinyt ajanjakson 1963-68 ”pitkäksi odotukseksi”.¹⁴⁸

Kontrasti 1950- ja 1960-lukujen välillä on voimakas. 1950-luvulla oli talkoovoimin rakennettu omia taloja, joiden valmistumista juhlittiin. Taloille oli langetettu suuret odotukset: niiden tuli toimia niin konkreettisenä kuin symbolisenakin kotipaikkana liikkeelle. Talojen todellisuus 1960-luvulla ei vastannut toiveita ja tavoitteita, joita taloille oli asetettu. Talojen käyttötarkoitusten kapenemisessa kristallisoitui työväenliikkeen rapautuminen, jota ei täysin osattu sanallistaa.

Ei ole työväenliikkeen haaraa, joka ei olisi kärsinyt 1960-luvulla. Kaikissa järjestöissä havaittiin sama ilmiö. Esimerkiksi Leppävaaran rakennustyöläisten osaston toimintakertomuksissa valiteltiin vähäiseksi jäänyttä osallistumista osaston toimintaan. Kuukausikokousten osanotto vakiintui alle kymmeneen prosenttiin jäsenistöstä. Vuoden 1968 toimintakertomuksessa toivottiin jäsenistön aktiivisuuden suuntautumista muuhunkin kuin jäsenmaksujen maksamiseen. Passiivisuutta päiviteltiin myös seuraavan vuoden toimintakertomuksessa: ”Kokouksissa on usein mm. keskusteltu siitä,

---

¹⁴⁶ Vuosikokous 1965. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

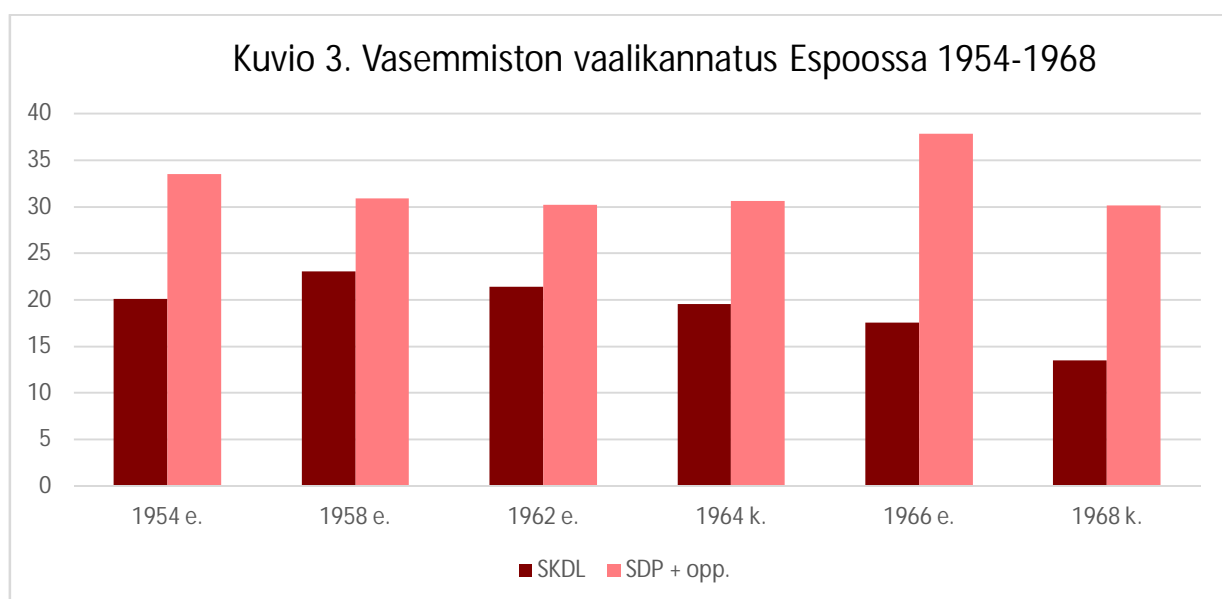
¹⁴⁷ Teerimäki 1986, 93-98.

¹⁴⁸ Nimitys ”pitkä odotus” implikoi sitä seuraavaa toiminnan viriämistä. Lahtinen, Esa: *Eräitä huomioita Kauklahden sos.dem. yhdistyksen 25-vuotistaipaleelta*. Kauklahden sos.dem. yhdistys 1974.

millä saataisiin jäsenistö kiinnostumaan ja tulemaan ja ottamaan osaa niin osaston kuin työpaikkatoimintaan. ”¹⁴⁹

Heikkoa osallistumista pidettiin häiriönä. Sitä ei osattu selittää sen paremmin, eikä siihen osattu kehittää ratkaisua. Järjestötoiminta oli aina ollut rajatun aktiivijoukon vastuulla, mutta aktiivin ja tavallisen jäsenen välinen kuilu ei ollut aiemmin niin suuri. Ongelma ei ollut jäsenkato, vaan jäsenistön passiivisuus. Lakkoraporteissa saatiin ilolla todeta, ettei rikkuruutta esiintynyt, vaan jäsenistö oli yksituumaisesti lakkokamppailujen takana. Jäsenistö oli poliittisesti sitoutuneet ammattiyhdistysliikkeeseen – sen sijaan heitä eivät kiinnostaneet ammattiyhdistystoiminnan laajemmat aspektit.

Kansandemokraateille 1960-luvun kehitys oli sosiaalidemokraatteja vaikeampi, mikä näkyy myös vaalituloksissa. Sosiaalidemokraateille osallistuvan työväenliikkeen rapautuminen ja toiminnan muuttuminen vaalikeskeisemmäksi ei ollut yhtä kova isku kuin kommunisteille.

Lähde: Vasemmiston vaalikannatus Espoossa 1954-1968. E=eduskuntavaalit, k=kunnallisvaalit. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K34, Kansan Arkisto.

¹⁴⁹ Toimintakertomukset 1960- ja 1970-luvuilta. Rakennustyöväen liiton osasto 96 Leppävaara, K1, Kansan Arkisto.

SKDL:ssä vaalitappioita selitettiin sekä rakenteellisilla syillä että suhdanteilla. Vuoden 1962 eduskuntavaaleissa SKDL:n kannatus Espoossa oli 22,3 % ja vuoden 1964 kunnallisvaaleissa tulos oli 19,4 %. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa tulos oli laskenut jo 17,5 %:iin. Perättäiset vaalitappiot osoittivat, että jotain oli vialla. Järjestön syyskokouksessa käydyssä keskustelussa Taisto Terävä huomautti, että kun vuonna 1950 Espoon ammatissa olevista 66 % oli työskennellyt raskaan työn parissa, oli vuonna 1965 palvelusammateissa jo 60 % työntekijöistä. Terävän mielestä politiikka tuli suunnata siten, että nämä ihmiset tavoitettaisiin.¹⁵⁰

Mielenkiintoista on, että SDP:n tulos oli noussut vuoden 1962 vaalien 25,7 %:sta neljässä vuodessa 34,8 %:iin. SDP:llä ei siis vielä tuolloin näyttänyt olevan ongelmaa Espoon demografisen muutoksen takia. Puolue oli muutamassa vuodessa onnistunut kasvamaan kannatukseltaan kaksinkertaiseksi verrattuna SKDL:ään.

Dramaattisempaa kuin SKDL:n kannatuksen lasku oli perusjärjestöjen toiminnan heikkeneminen. Vuoden 1966 syyskokouksessa katsottiin, että järjestötoiminta suuntautui liiaksi sisäänpäin. Kokouksessa esitetty katsaus tarjosi kaksi vaihtoehtoa parantaa liikkeen kannatusta: 1) järjestöjäsenten ohjaaminen kansalaisjärjestöihin, painopisteen suuntaaminen pois perusjärjestöjen sisäisestä toiminnasta 2) perusjärjestötyön parantaminen kuitenkin samalla varsinainen joukkotyö muistaen, kansalaisjärjestötyö ja hyvät suhteet alueiden asukkaisiin.¹⁵¹

Työväenliike oli vaikeuksissa yhteiskunnallisen muutoksen kanssa. Ihmisten elämäntapa oli yksityistynyt ja kiinnostus poliittista järjestötoimintaa kohtaan hiipunut, kuntaan muuttanut uusi väestö ei aiempaan tapaan integroitunut työväenliikkeeseen. Samaan aikaan tapahtui kehitystä, jota Kalela on kuvannut siirtymiseksi työväenkulttuurista järjestökulttuuriin – työväenkulttuurista tuli järjestöaktiivien omaa kulttuuria ilman vahvempaa sidettä muuhun työväkeen.¹⁵² Jollain tavalla ilmiö oli havaittu jo 1950-luvulla, kun kansandemokraattien arvioissa epäiltiin ”koteloitumista”

---

¹⁵⁰ Kunnallisjärjestön syyskokouksen pöytäkirja, 20.11.1966. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K7, Kansan Arkisto.

¹⁵¹ Sama.

¹⁵² Kalela 1986, 106-109.

syyksi siihen, että järjestöjäsenien määrä suhteessa puolueen äänestäjiin oli korkea.¹⁵³ Tästä 1960-luvulla tilanne erosi sikäli, että myös järjestöaktiiveista oli puutetta.

SKDL:n kunnallisjärjestön syyskokouksessa 1966 järjestöväen kääntymistä sisäänpäin käsiteltiin kriittisesti. Kokousta varten tehdyssä katsauksessa todettiin: ”jos mennään kylään, mennään mieluummin varman kansandemokraatin luokse eikä minnekään muualle”, ”suuri joukko (– –) ei hoida millään tavalla suhteita alueensa asukkaisiin”.¹⁵⁴ Joukot ja aktiivit erkaantuivat, kansandemokraattinen liike uhkasi muuttua muusta yhteiskunnasta erilliseksi lahkoksi. Lahkoutumista vastaan piti kamppailla, mihin löydettiin lääke aktiivisesta joukkotyöstä.

Kansandemokraatit ymmärsivät yhteiskunnallisen muutoksen väistämättömyyden. Arvi Hampisen alustus kevään 1966 ylimääräisessä kokouksessa oli itsekriittinen. ”Tietyissä tapauksissa saatamme olla konservatiiveja”, Hampinen myönsi. Oli hyväksyttävä lisääntyvä elementtirakentaminen, eikä aluerakentamista sinänsä tullut vastustaa, vain monopolikapitalistien valtaa. Muutosvastarinta oli myös taktisesti virheellistä, sillä se antoi kokoomukselle ja SDP:lle mahdollisuuden leimata SKDL kehityksen jarruksi. Hampinen arvioi SKDL:n elinmahdollisuuksia tulevaisuuden Espoossa, jonka väkiluvun arvioitiin tuolloin kasvavan 350 000:een vuoteen 2000 mennessä. ”Mikä on meidän asemamme poliittisena liikkeenä silloin kuin näissä tavoitteissa ollaan, riippuu (– –) ennen kaikkea itsestämme.” Pääkysymys oli ”kuinka paljon me saamme taaksemme huomisen työntekijöitä”.¹⁵⁵

Muutos oli väistämätön, ja muutoksen ymmärtämiseksi kansandemokraattien oli myös suhtauduttava avoimemmin yhteiskuntatieteisiin. Hampisen mielestä opintotoiminnassa oli laajennettava ”spygologian” ja sosiologian tutkimukseen. Hän kritisoi kansandemokraatteja, jotka hylkäsivät ”vähäisellä harkinnalla kaiken, mikä ei ole meille jo ennestään tuttua”.¹⁵⁶

Helmikuussa 1969 Espoon SKDL:n yhdistyksien johtokunta kokoontui jälleen käsittelemään ristiriitaa sosialismin kasvavan suosion ja työväen järjestötoiminnan

---

¹⁵³ *Espoo – monen uusi kotikunta*. SKDL:n kunnallistoimikunnan työvaliokunnan raportti 1950-luvun alkupuolelta. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K15, Kansan Arkisto.

¹⁵⁴ Kunnallisjärjestön syyskokouksen pöytäkirja, 20.11.1966. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K7, Kansan Arkisto.

¹⁵⁵ Arvi Hampisen alustus, SKDL:n kunnallisjärjestön ylimääräinen edustajakokous 24.4.1966. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K7, Kansan Arkisto.

¹⁵⁶ Sama.

heikkenemisen välillä ja mahdollisuuksia tilanteen ratkaisemiseksi työväenliikkeen eduksi. Edellisen vuoden syyskokous oli päättänyt kutsua kokouksen koolle osana kampanjaa järjestöorganisaation kunnostamiseksi.¹⁵⁷

Perustavoite oli selvä: sosialismin tekeminen ymmärrettäväksi kansalaisille.

Alustuksessa hahmoteltiin keinot tavoitteen saavuttamiseksi. Kansandemokraattien tuli löytää ihmisten tarpeita vastaavia toimintamuotoja. Järjestöjen toiminnallinen perusta oli kokonaisvaltaisesti heikentynyt: tämä näkyi jäsentilastoissa, myyntitilastoissa, vappuosallistumistilastoissa (vuoden 1965 jälkeen Espoossa ei ollut enää järjestetty omaa vappumarssia), kurssi- ja opintopäivätalustoissa, ja niin edelleen. Johtopäätös oli, että vanhat toimintamuodot eivät riittäneet.¹⁵⁸

Joukkotyöstä ei haluttu luopua, vaan se haluttiin kohdistaa ja muotoilla uudella tavalla. Toiminnan tuli olla vapaamuotoisempaa: kerhoja, retkeilyä, matkailua, ja sen sellaista. Järjestökulttuurista haluttiin omatoimisempaa: ajankohtaisuuden ja paikallisuuden tuli korostua poliittisessa toiminnassa. Epäpoliittisten muotojen omaksuminen ei tarkoittanut poliittisesta sisällöstä luopumista, vaan kaikkien edellä mainittujen toimintamuotojen tuli lisätä sosialistista tietoisuutta. Tavoitetta hahmoteltiin sotavertauksella: ”joukko-osastoille selväksi yleistavoite, jonka jälkeen yksityinenkin sotilas kykeni toimimaan omatoimisesti”.

Tulkinta oli, että perinteinen poliittinen järjestötoiminta ei enää vastannut nykyaikaisen ihmisen tarpeita. Ongelmana oli kansandemokraattisten järjestöjen suuntautuminen sisäänpäin: ohjelma järjestettiin jäsenistöltä jäsenistölle ja joukot jäivät ulkopuolelle. Kansandemokraattien oli suuntauduttava omiin asuinyhteisöihinsä, tehtävä todellista joukkotyötä. ”Merkittävää ei ole 40 jäsentä, vaan 400 osallistujaa”, lausuttiin kokoukseskustelussa. Vankat henkilökohtaiset siteet asuinyhteisöihin katsottiin välttämättömiksi luottamuksen rakentamiselle. Uusi asennoituminen näkyikin 1970- ja 1980-lukujen taktiikassa: kansandemokraatit olivat aktiivisia muun muassa omakotitaloyhdistyksissä.

Myös SKDL:n kunnallisjärjestön toimintasuunnitelmassa vuosille 1969-70 käsiteltiin yhteiskunnallista asennemuutosta ja SKDL:n mahdollisuuksia ja haasteita. Arvion

---

¹⁵⁷ Syyskokous 1968. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K5, Kansan Arkisto.

¹⁵⁸ SKDL:n yhdistyksien johtokunnan kokous 6.2.1969. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

mukaan oli tapahtunut yleinen asennemuutos suhteessa sosialismiin ja kansandemokraatteihin, ja tämä muutos oli voimistettavissa. Sosialistista tietoisuutta tuli levittää paitsi oman järjestökentän kautta, myös puolueettomien julkaisujen sekä kansalais- ja joukkojärjestöjen kautta. Pääresepti oli perinteinen: vanhojen järjestöjen voimistaminen, uusien järjestöjen perustaminen uusille alueille.¹⁵⁹

Työväenliikkeen ongelmiin liittyi elämäntavan muutos. Ihmisillä oli enemmän vapaa-aikaa ja yksityisyyttä, vähemmän siteitä lähiympäristönsä ihmisiin. Ossi Hiisiö kuvaa kirjassaan yhteisöllisyyden puutetta Tapiolassa. Tapiola ei poistanut kaupungille tyypillistä vieraantumista, vaan pikemminkin voimisti sitä. Jaakko Pakkasvirran elokuva *Vihreä Leski* oli tehnyt tapiolalaisen vieraantumisen tunnetuksi populaarikulttuurissa. Elokuva käsitteli kotirouvan elämää Tapiolassa. Hiisiö kirjoittaa tapiolalaisten pinnalle jäävästä sosiaalisuudesta:

Havaitsevinaan on myös amerikkalaistyylistä välittömyyttä, reippaita tervehdyksiä ja iloisia huudahduksia. Suhde jää kuitenkin pintaan. Avointa elämää Tapiolassa ei yleisesti vietetä.¹⁶⁰

Vieraantuminen ja sen aiheuttamat ongelmat työväenliikkeelle tulevat esiin myös SKDL:n aineistoista. Kansandemokraatit, kuten työväenliike yleensäkin, olivat perustaneet poliittisen vaikuttamisensa suoraan kanssakäymiseen ihmisten kanssa. Työväenliikkeen perustana olivat yhteisöt, ja ihmisiin oli suora, jokapäiväinen kontakti. Vanhoilla alueilla kansandemokraattinen liike oli juurtunut, uusilla alueilla sen läsnäolo jäi uupumaan. Ihmisiä oli vaikeampi tavoittaa kerrostaloissa, eräskin kansandemokraatti valitteli ”lokeroitumista” puhuessaan ongelmasta vuonna 1969. Toisen keskustelijan mukaan kerrostalot olivat ”mahdottomia (– –) ei löydy ihmisiä, jotka olisivat kiinnostuneita järjestötehtävistä”.¹⁶¹ Yhteisöllisyys oli ollut työväenliikkeen vahvuus, eikä sitä ollut helppo rakentaa uusilla asuinalueilla.

---

¹⁵⁹ Toimintasuunnitelma 1969-70. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹⁶⁰ Hiisiö, 181.

¹⁶¹ Espoon SKDL:n yhdistyksien johtokunnan kokous, 6.2.1969. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

5.3 Työväenpuolueiden väliset suhteet 1960-luvulla

Kansandemokraattien taktiikkaan kuului yhteistyön hakeminen SDP:n kanssa. Ilman SDP:n tukea kansandemokraattien olisi ollut vaikea saada tavoitteitaan läpi. Ongelmana olivat sosiaalidemokraattien voimakkaat epäilykset kansandemokraatteja kohtaan. Tarkoituksena oli hakea SDP:n peruskannattajien luottamusta, hyökkäykset heitä kohtaan olivat yksiselitteisesti virheellinen ja tuomittava taktiikka. Esimerkiksi SKDL:n kunnallisjärjestön vuosikokouksessa 1962 mainittiin, ettei ”ole loukattava ketään työläistä sen perusteella, että hänellä on SDP:n jäsenkirja”.¹⁶² Taktiikassa vältettiin hyökkäyksiä SDP:n kannattajakuntaa vastaan, hyökkäykset rajattiin puoluejohtoon.

Vanha sosiaalidemokraattinen antikommunismi tuntui ajan mittaan hieman hälvenevän. SKDL:n kunnallisjärjestön vuoden 1960 toimintakertomuksessa todettiin, että ”vihan ja vastenmielisyyden tunne, millä sosiaalidemokraattiset työläiset ovat aiemmin katselleet kansandemokraatteja ja kommunisteja on selkeästi hälvenemässä”. Asenneilmapiirin muutoksen takia katsottiin mahdolliseksi hakea työläisten yhteisrintamaa. Tosin sisäisesti sosiaalidemokraatit olivat hajanaisia – puoluehajaannuksen lisäksi valtuustossa oli tuolloin kolmaskin sosiaalidemokraattinen ryhmä ruotsinkielisille.¹⁶³

Kansandemokraattien vuonna 1964 tekemän arvion mukaan SDP:ssä oli paikallistasolla aitoa halua yhteistyöhön, vaikka oikeistolainen puoluejohto sitä vastusti ja joutui erikseen kieltämään yhteistoiminnan.¹⁶⁴ Kansandemokraatit käyttivät Espoossa rakennusosastoja välittäjänä: ajateltiin, että työväenpuolueen olisi helpompi tarttua ammattiosastojen kuin kansandemokraattisten järjestöjen yhteistyötarjoukseen.

Työväenpuolueiden välien paraneminen ilmeni myös kansallisella tasolla. Vuonna 1966 muodostettu Paasion hallitus rakentui työväenpuolueiden ja keskustan varaan. SKDL:n kahdeksantoista vuotta kestänyt oppositioeristys katkesi. Lisäksi ammattiyhdistysliike eheytyi neuvottelujen tuloksena 1960-luvulla. Vuonna 1966 Leskisen-Saarisen sopimuksessa SDP ja SKP sopivat voimasuhteista SAK:n johdossa.

---

¹⁶² SKDL:n kunnallisjärjestön vuosikokous 1962, pöytäkirja. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹⁶³ SKDL:n kunnallisjärjestön toimintakertomus 1960. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

¹⁶⁴ *Valmistautuminen vuoden 1964 Vappujuhlien viettoon Uudenmaan piirin alueella*. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K26, Kansan Arkisto.

Kummassakin puolueessa puoluejärjestöt seurasivat ylhäältä annettua linjaa: Kansandemokraatit pyysivät sosiaalidemokraatteja yhteistyöhön, sosiaalidemokraatit kieltäytyivät. SDP:ssä rangaistiin järjestöjä, jotka tekivät puolueen linjan vastaista yhteistyötä SKDL:n kanssa. Kunnallispolitiikassa työväenpuolueet tekivät yhteistyötä, mutta esimerkiksi vappujuhlien tai mielenosoitusten järjestäminen yhteistoimin oli kiellettyä. Yhteistyö rajattiin poliittisiin instituutioihin.

SKDL:n näkökulmasta SDP oli horjuva puolue, joka kyllä vaalien alla puhui vasemmistolaisesti, mutta vaalien jälkeen teki yhteistyöpolitiikkaa porvarien kanssa. Espoon SKDL:n vuosien 1963–64 vaalityösuunnitelmassa Espoon SDP:n katsottiin lisääntyneestä yhteistyöhalustaan huolimatta olevan perusluonteeltaan epäluotettava.¹⁶⁵ Arvio TPSL:stä oli samanlainen. Myöhemminä vuosina SKDL teki Espoossa vaaliliittoja TPSL:n kanssa, mutta nämä olivat luonteeltaan taktisia ja TPSL:n yhteistyöhalua selitti sen vähäinen kannatus.

Kansandemokraattisessa liikkeessä havaittiin SDP:n sisällä erilaisia suuntauksia: puolueen sisäisen vasemmistosuuntauksen katsottiin kumpuavan syvältä työläiskannattajien parista, ja tätä suuntausta yritettiin vahvistaa ulkoapäin. Perusjärjestöille ehdotettiin yhteistyötä taustaoletuksella, että mitä alemmas mennään, sitä enemmän on yhteistyöhalua. Tämä ”yhteisrintama alhaalta” oli ollut kommunistien taktiikkaa jo 1920-luvulta lähtien. Useimmiten yhteistyöpyrkimykset eivät tuoneet tulosta. Vaikuttaa siltä, että kansandemokraatit eivät täysin ymmärtäneet katkeruutta, jota heitä kohtaan koettiin sosiaalidemokraattien keskuudessa.

Erimielisyyksistään huolimatta työväenpuolueet tekivät yhteistyötä kunnallispolitiikassa ja vasemmiston yhteisösuuden laskua kunnanvaltuustossa seurattiin huolestuneena kummassakin puolueessa. Yhteistyötarjouksissa vedottiin yhteiseen työväenliikkeeseen. Esimerkiksi SKDL:n kunnallisjärjestön vuonna 1967 SDP:n kunnallisjärjestölle lähettämässä kirjeessä vedottiin yhteistyöhön ”työätekevän kuntalaisen” nimissä.¹⁶⁶ Kirjeessä vedottiin vasemmistoenemmistön tärkeyteen.

Muutos sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällä eteni 1960-luvun aikana ja se pantiin merkille myös kansandemokraattien keskuudessa. Vuonna 1968 SKDL:n työvaliokunta

---

¹⁶⁵ Vaalityösuunnitelma 1963–64. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K20, Kansan Arkisto.

¹⁶⁶ Kirje SKDL:n kunnallisjärjestöltä SDP:n kunnallisjärjestölle, 1967. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

arvioi SDP:n sisäisiä suuntauksia. Antikommunistisena ja talouspoliittisesti oikeistolaisena pidetty oikeisto oli arvion mukaan menettämässä valta-asemaansa keskustasuuntaukselle, joka suhtautui varauksellisen myönteisesti yhteistyöhön työväenpuolueiden kesken. Keskustalinjaa ei pidetty silti sosialistisesti suuntautuneena, toisin kuin SDP:ssä kasvanutta vasemmistosuuntausta. Vasemmistosuuntauksen edustajien katsottiin olevan vilpittömästi yhteistyöhaluisia ja aatteeltaan sosialistisia, vaikka heidänkin käsityksensä sosialismista oli työvaliokunnan mukaan selkiytymätön. Suuntauksen katsottiin saavan tukea ay-työläisiltä ja nuorelta sivistyneistöltä.¹⁶⁷

Tässä vaiheessa siis SKDL:n sisällä katsottiin, että ”länsimainen sosialidemokratia” ei edustanut sosialismia. Se oli integroitunut kapitalistiseen järjestelmään, sopeutunut sen arvoihin ja normeihin. SKDL:n päälinja, sisältäen sekä enemmistökommunistit että profiiliaan nostaneet vasemmistosocialistit, katsoi tehtäväkseen löytää vaihtoehdon sekä länsimaiselle sosiaalidemokratialle että ”kaavoittuneelle marxismi-leninismille”¹⁶⁸.

SKP:n enemmistö tunnustautui marxilais-leniniläiseksi, toisin kuin SKDL:n sosialistit, mutta ryhmällä oli yhteinen tavoite: löytää rauhanomainen tie sosialismiin, välttää sekä integroituminen kapitalistiseen järjestelmään että dogmaattinen marxismi-leninismin tulkinta. SKP:n enemmistö ei irtisanoutunut marxismi-leninismistä ja esimerkiksi SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen korosti aidon marxismi-leninismin olevan erilaisiin tilanteisiin sopeutuva ja uudelleen tulkittava eikä kaavamainen oppi.¹⁶⁹

SDP:n vasemmistolaistumisesta huolimatta sen perusluonnetta pidettiin epäluotettavana. Suhtautumista kuvaa Kansan Uutisten Ilmarin pilapiirros, joka julkaistiin myös Espoon SKDL:n *Kuntamme Tänään* -lehdessä eduskuntavaalien alla vuonna 1975.

Pilapiirroksessa kokoomusta ja keskustaa edustavat hahmot tuovat sosialismi-kylttiä kantavan SDP:n lääkärin pakeille ja toteavat, että kyseessä on punatauti. Lääkäri toteaa huolen olevan aiheeton: tauti on aina parantunut heti vaalien jälkeen.

Merkit nuorison vasemmistolaistumisesta havaittiin myös SDP:ssä. Vuoden 1968 ensimmäinen *Espoo Tänään*¹⁷⁰ sisälsi jutun nimeltä ”Hiipivä vallankumous”, jonka

---

¹⁶⁷ SKDL:n työvaliokunnan kokouksen arvio hallituspuolueista, 5.12.1968. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

¹⁶⁸ Jorma Hentilän alustus SKDL:n liittotoimikunnan kokouksessa 14.12.1968. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

¹⁶⁹ Aarne Saarisen puhe SDPL:n liittokokousjuhlassa 10.4.1976. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K21, Kansan Arkisto.

¹⁷⁰ Espoon sosiaalidemokraattien kunnallislehti.

teesit olivat, että nuoriso oli luokkatietoistunut, vasemmistolaistunut ja suhtautui aiempaa myönteisemmin SDP:hen. Nuorison vasemmistolaistuminen enteili myös SDP:n vasemmistolaistumista.¹⁷¹

SDP:n kunnallistoimikunnan toimintakertomuksissa 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa käsiteltiin sekä kansainvälistä tilannekehitystä että Suomen työväenliikkeen tilaa. Näkökulma oli yksiselitteisesti vasemmistolainen ja työväenliikkeen näkökulma, vaikka rajanveto kommunisteihin olikin tarkka. Myös sosiaalidemokraattien sivistystoiminnassa näkyi vasemmistolaisuus: opintokerhojen aiheita olivat ”sosialismi nyky-yhteiskunnassa”, ”taloudelliseen kansanvaltaan” ja niin edelleen¹⁷². Elina Hakoniemi on kuvannut, kuinka sosiaalidemokraattisen Työväen Sivistysliiton opetusmateriaaleissa korostui kansainvälinen demokraattinen sosialismi pitkän aikavälin tavoitteena 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla.¹⁷³

5.4 Järjestötoiminnan elpyminen 1970-luvun alussa

1970-luku ei ole 1960-luku. 1970-luku tulee olemaan luokkataistelun kymmenluku.¹⁷⁴

Yllä olevat sanat ovat SKP:n Uudenmaan piirisihteerin Markus Kainulaisen suusta. Kainulainen esitti ajatuksensa SKP:n Leppävaaran osaston vuosikokouksessa keväällä 1970. Paikalla oli Kainulaisen lisäksi seitsemän yhdistyksen jäsentä eli viesti ei vielä kuulunut monille. Lohkaisun itsevarma, ilmoitusluontoinen sävy oli kuitenkin ennakoiva: 1960-luvun järjestöelämän apatia kääntyi uuden vuosikymmenen alkuvuosina noususuhdanteeksi. Jäsenkato vaihtui jäsentulvaksi, uusia osastoja perustettiin, nuorisotoiminta elpyi, kuten myös työväenliikkeen perinteinen mielenosoituskulttuuri.

---

¹⁷¹ Espoo Tänään, 1/1968. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HB6, Työväen Arkisto.

¹⁷² Työväen sivistysliiton alustussarjan otsikoita Espoosta kevättalvelta 1970. Espoon Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, CB2, Työväen Arkisto.

¹⁷³ Hakoniemi, Elina: *Taistelua tiedon taltioin. Kansallinen ja kansainvälinen suomalaisen sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen kansainvälisyyskasvatuksessa 1965-1978*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos 2014.

¹⁷⁴ SKP:n Uudenmaan piirisihteerin Markus Kainulaisen puheenvuoro SKP:n Leppävaaran osaston vuosikokouksessa keväällä 1970. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

Vuonna 1972 Espoossa oli jo kymmenen kansandemokraattista nuorisojärjestöä, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 350.¹⁷⁵ Muutamaa vuotta aiemmin isoimmilta ja työväenvaltaisimmilta Espoon paikkakunnilta oli ollut vaikea löytää työväenliikkeen nuorisotoimintaa. Kehitys katkaisi puheet perinteisen työväenliikkeen järjestötoiminnan katoamisesta. Jo pioneerien¹⁷⁶ Espoon aluejärjestöjen toimintakertomuksessa vuodelta 1969 oli havaittu toiminnan selvää vilkastumista. Osallistujien määrä oli kasvanut. Kunnallisia pioneeritapahtumia oli järjestetty yhteensä seitsemän, osallistujien määrä oli vaihdellut kahdenkymmenen ja kahdensadan välillä. Lapsi- ja nuorisotyön vilkastuminen oli ilmapuntari, joka ennakoi liikkeen lähitulevaisuutta.¹⁷⁷

Myös SDP:n uinahtanut nuorisotoiminta sai uutta tuulta siipiensä alle. 1970-luvun alkuvuosina nuoriso- ja kotkaosastoja¹⁷⁸ perustettiin ympäri Espoota ja toiminta oli vireää. Esimerkiksi kunnallisjärjestön lehdessä nuorten palstat paisuivat ja muuttuivat sisällöltään vakavammiksi, poliittisemmiksi. Espoon nuorten kotkien vuoden 1972 toimintakertomuksen mukaan kehitys oli voimakasta. Osastoja oli seitsemän, joista kolme uusia. Järjestöt tekivät ”espoolaista työväenhenkistä (– –) nuorisotyötä” ja kasvattivat ”vastuuntuntoisia, kriittisesti ajattelevia, ja toisinajatteleviakin ymmärtäviä kansalaisia”.¹⁷⁹

Sosiaalidemokraateissa 1970-luvun alku näkyi vasemmiston nousuna, jota etenkin nuoriso edusti. Vuoden 1973 kolmas *Espoo Tänään* antoi puheenvuoron Espoon Nuorille Kotkille. Kotkien kirjoittaman jutun otsikko oli ”Kouluneuvostot kansan käyttöön” ja jutun vieressä komeili itse Karl Marx. Jutussa SNK:n Espoon aluejärjestö esitti, että Suomen hallituksen tulisi katkaista suhteensa sotilasjuntan johtamaan Chileen. Lisäksi nuoret vaativat EEC:n hylkäämistä.¹⁸⁰ Ajan ilmiö olikin, että sosiaalidemokraattien vasemmisto toi omia tavoitteitaan esille liikkeessä ja painosti myös puoluejohtoa vasemmalle.

---

¹⁷⁵ SKDL:n kunnallisjärjestön jäsentiedot, 1972. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K6, Kansan Arkisto.

¹⁷⁶ SKDL:n lapsijärjestö.

¹⁷⁷ SDPL:n Espoon aluejärjestön toimintakertomus 1969. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K21, Kansan Arkisto.

¹⁷⁸ Nuoret Kotkat on sosiaalidemokraattien varhaisnuorisojärjestö.

¹⁷⁹ Espoon SNK:n toimintakertomus 1972. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, D1, Työväen Arkisto.

¹⁸⁰ Espoo Tänään, 3/1973. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HB6, Työväen Arkisto.

Ajoittain nuoriso karkasikin sosiaalidemokraateista vasemmalle. Tapiolan sosialidemokraattinen kerho järjesti nuorille keskustelutilaisuuden joulukuussa 1969 otsikolla ”Nyt tulee sosialismi Tapiolaan”. Keskustelutilaisuutta vetivät Ilkka Taipale ja Erkki Tuomioja. Tulos oli heikonlainen, mistä Niilo Teerimäki kirjoittaa runollisesti: ”Kerhon nuorimmat jäsenet hävisivät puolueen vasemman laidan yli punaisen hämärän liikkeeseen”.¹⁸¹

SDP:n jäsenmäärä kasvoi voimakkaasti 1970-luvun alkuvuosina. Vuonna 1970 sosiaalidemokraattisiin perusjärjestöihin kuului Espoossa yhteensä 1790 jäsentä, joista ruotsinkielisiä oli 266 ja nuoria 118. Järjestöjä oli yhteensä 44. Vuonna 1973 järjestöjen määrä oli jo 56 ja jäseniä oli 2325. Isoimpia, yli satahenkisiä osastoja olivat Kaukalahden ruotsinkielinen osasto ja suomenkieliset Tapiolan, Etelä-Espoon, Kaukalahden, Laajalahden ja Leppävaaran osastot sekä Otaniemen Sosialistiseura. Sosiaalidemokraateilla oli siis vahva järjestöpohja sekä perinteisillä että uusilla asuinalueilla. Kasvua selittää osittain Espoon väkiluvun kasvu, mutta suhteellisestikin jäsenmäärän kasvu ylitti väkiluvun kasvun.¹⁸²

Kauklahti, yksi Espoon työväenliikkeen perinteisistä sydänseuduista, käy esimerkiksi sosiaalidemokraattisen liikkeen elpymisestä. Paikallisosaston jäsenmäärä kasvoi 35 jäsenestä 107 jäseneseen vuosien 1969 ja 1972 välisenä aikana. Myös kokousten lukumäärässä näkyy samansuuntainen kasvu. Kauan odotetun Puikkarin kerhotalon vihkiäisiä vietettiin marraskuussa 1971 ja talo saikin runsaasti käyttöä seuranneina vuosina bingo-, tanssi- ja teatteri-iltojen muodossa. Lisäksi yhdistys järjesti retkiä ja julkaisi omaa Kauklahti-lehteään.¹⁸³

Myös kansandemokraattinen liike sai jatkuvasti lisää jäsenjärjestöjä eri puolilta Espoota. Esimerkiksi helmikuussa 1973 kunnallistoimikunnan kokouksessa kirjattiin uusina järjestöinä Muurala-Suvelan kansandemokraatit, Karakallion demokraattiset naiset ja Iivisniemi-Soukan demokraattinen nuorisojärjestö. Keski-Espoon demokraattisten nuorten hakemus jätettiin pöydälle – syytä ei kerrota.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Teerimäki 1982, 41.

¹⁸² Toimintakertomus 1970; toimintakertomus 1973. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, D1, Työväen Arkisto.

¹⁸³ Lahtinen 1974, 13-14.

¹⁸⁴ Kunnallistoimikunnan kokous 5.2.1973. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K8, Kansan Arkisto.

SKDL:n kunnallisjärjestön syyskokouksessa 1975 kehitystä arvioitiin myönteisesti: ”kommunistien ja kansandemokraattien vaikutus on laajentunut (– –) järjestövoiman kasvu uusien järjestöjen ja jäsenten myötä on ollut se voima, joka on ratkaisevasti vaikuttanut tuloksiin.” Lisäksi tiedotustoiminnan kehittymistä kiitettiin. Asiantilaan ei silti sopinut tyytyä, vaan jäsenmäärää oli kasvatettava, toimintaa laajennettava yhteiskunnan eri alueille, levikkityötä tehtävä ja opintotoimintaa kehitettävä. Saavutettujen tulosten takana oli järjestötyö, vain järjestötyötä kehittämällä olisi mahdollista saavuttaa vielä enemmän.¹⁸⁵

Aatteellinen nousukausi näkyi myös kansainvälisten kysymysten uutena nousuna. Kyseessä oli perinteinen osa työväenliikkeen palettia: esimerkiksi työväenjärjestöjen toimintakertomuksissa oli perinteisesti edetty yleisestä erityiseen. Niissä aloitettiin katsauksella kansainväliseen politiikkaan, työväenliikkeen kamppailuihin maailman eri maissa, ja päädyttiin lopulta paikallisjärjestötoimintaan. Kansainväliset kysymykset eivät olleet konkreettisesti läsnä työväenliikkeen paikallisessa toiminnassa, mutta paikallinen toiminta asetettiin silti osaksi kansainvälistä työväenliikettä, kansainvälistä sosialismia. 1970-luvun alun vasemmistosuhdanteessa kansainväliset kysymykset, esimerkiksi Chile, nousivat jälleen enemmän esiin.

Esimerkiksi SDP:n kunnallisjärjestön vuoden 1970 toimintakertomus aloitettiin kansainvälisten asioiden katsauksella, jossa muun muassa kiinnitettiin myönteistä huomiota sosialismin etenemiseen latinalaisessa Amerikassa.¹⁸⁶ Lisäksi rauhanasia oli sosiaalidemokraattien Kuntamme Tänään -lehdessä jatkuvasti esillä, erityisesti ydinaseita vastustettiin. Kansainvälisyyden ja rauhan kysymysten käsittely ei juuri eronnut työväenpuolueiden välillä, teemat ja näkökulmat olivat samankaltaisia.

SDP:n kunnallisjärjestö perusti 1970-luvun puolivälissä oman kansainvälisten asioiden jaoston, jonka toiminta lähti vilkkaammin käyntiin vuonna 1976, jolloin se järjesti kaksi seminaaria. Aiheena ensimmäisessä seminaarissa oli Chile, toisessa Espanja ja Etelä-Afrikka. Seminaareissa oli osallistujia yli odotusten. Lisäksi yli puolella paikallisosastoista oli nimetty kansainvälisten asioiden yhteyshenkilö. Kiinnostus kansainvälisiin asioihin kuitenkin horjui: vuoden 1978 seminaarit uudesta

---

¹⁸⁵ SKDL:n kunnallisjärjestön syyskokous 23.11.1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K20, Kansan Arkisto.

¹⁸⁶ SDP:n kunnallisjärjestön toimintakertomus vuodelta 1970. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, D1, Työväen Arkisto.

kansainvälisestä talousjärjestelmästä, kansainvälisestä sosiaalidemokratiasta ja Lähi-idän kysymyksistä herättivät ”erittäin vähäistä” kiinnostusta Espoon sosiaalidemokraattien keskuudessa.¹⁸⁷

Myös juhla- ja mielenosoituskulttuuri elpyi työväenliikkeessä 1970-luvun alkuvuosina. Vuonna 1970 kansandemokraatit järjestivät Leninin 100-vuotisjuhlats Karakalliossa, paikalla 500 ihmistä, ja Matinkylässä, paikalla 300 ihmistä. Vuonna 1972 kansandemokraattien vappujuhla Espoossa oli suurempi kuin kertaakaan sitten 1950-luvun.¹⁸⁸

Vuonna 1973 Forssan kokouksen 70-vuotisjuhla keräsi joukkoja kokoon. Sekä kansandemokraatit että sosiaalidemokraatit järjestivät oman juhlaansa aiheesta. Sosiaalidemokraattiseen juhlaan osallistui satoja espoolaisia, mitä pidettiin kunnallisjärjestössä osoituksena sosiaalidemokraattisen liikkeen järjestövoimasta. Kansandemokraattien juhlaa kulkueessa korostettiin SKP:n ja SKDL:n roolia Forssan perinteen jatkajina. Kulkue esitti Suomen työväenliikkeen historian: kertomus alkoi Forssasta, eteni vuoden 1917 suurlakon ja 1918 sisällissodan kautta ”luokkasodan tulesta nousseeseen SKP:hen”. Lopulta saavuttiin fasismiin nousun ja tuhon kautta Suomen kansan demokraattisten oikeuksien toteutumiseen.¹⁸⁹

Myös EEC:n vastustaminen keräsi mielenosoittajia yhteen. Syyskuussa 1973 SKP:n Leppävaaran osasto, Leppävaaran demokraattiset nuoret ja Nybackan demokraattinen yhdistys järjestivät aiheesta mielenosoituksen Leppävaarassa. SKP:n osaston toimikunta piti mielenosoitusta onnistuneena: kulkueeseen osallistui 250 henkeä ja kansantalo täyttyi yleisöstä, joka kokoontui seuraamaan hyvätasoisiksi mainittua ohjelmaa. Toimikunta arvioi kulkueen herättäneen ”myönteisessä mielessä huomiota paikkakunnalla”.¹⁹⁰

Etsikkoajasta kertovat myös taistolaisten kulttuurisiiven helmen Kom-teatterin näytökset, jotka keräsivät täyden tuvan Leppävaaran kansantalolle. Lokakuussa 1973

---

¹⁸⁷ Toimintakertomus 1976; toimintakertomus 1978. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, D1, Työväen Arkisto.

¹⁸⁸ Toimintakertomus 1970. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K5, Kansan Arkisto; Kuntamme Tänään, syyskuu 1972. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K34, Kansan Arkisto.

¹⁸⁹ Toimintakertomus vuodelta 1973. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, D1, Työväen Arkisto; SKDL:n Forssan ohjelman 70-vuotisjuhlan kulkuesuunnitelma. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K33, Kansan Arkisto.

¹⁹⁰ Toimikunnan kokouksen pöytäkirja, 8.10.1973. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

Kom-teatteri esitti kansantalolla uuden näytelmänsä *Kaamos*, syyskuussa 1974 vuorossa oli näytelmä *Ruukin jaloissa*. Myös opintotoiminta eli nousukautta: vuoden 1974 aikana Veikko Sippola piti kansantalolla marxilaisen filosofian luentosarjaa, johon osallistui ”lukuisasti” sekä jäseniä että ulkopuolisia. Kevätkaudella käsiteltiin dialektista, syksyllä historiallista materialismia. Kansantalo sai taas monipuolisempaa ja aatteellisempaa käyttöä huonompien vuosien jälkeen.¹⁹¹

Työväenliikkeen järjestötoiminta siis elpyi 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Erityisesti nuorison mukaantulo vireytti toimintaa. Iso osa uudesta nuorisosta oli opiskelijoita, ensimmäistä kertaa korkeakouluopiskelijoista tuli merkittävä kannattajaryhmä työväenliikkeelle. On silti muistettava, että työväenliikkeen perustan muodosti edelleen ruumiillista työtä tekevä työväenluokka. Lisäksi on korostettava, että nuorten ikäluokkien vasemmistolaistuminen ei rajoittunut taistolaisuuteen, vaan myös enemmistökommunistit ja sosiaalidemokraatit saivat uutta verta.

Työväenliikkeen järjestöllinen elpyminen noudatti työväenliikkeen perinteisiä järjestö- ja toimintamuotoja. Nimenomaan sellaiset toimintamuodot, jotka olivat 1960-luvulla kärsineet ja vaikuttaneet hautautuvan osaksi menneisyyttä kokivat uuden kevään. Vielä muutamaa vuotta aiemmin juuri toimintamuotojen vanhanaikaisuutta oli pidetty ongelmana kansandemokraattien itsearvioinneissa.

5.5 SKP:n kahtiajako

Myös Suomen kommunistisen puolueen vähemmistö, niin kutsutut taistolaiset,¹⁹² nosti profiliaan osana elpynyttä työväenliikettä 1970-luvun alussa. SKP:n vähemmistö oli

---

¹⁹¹ Kom-teatteri kiersi ahkerasti Suomea ja esiintyi ulkomaillakin, myös monia muita näytelmiä esitettiin Espoossa, mikä ilmenee Kom-teatterin sivuilta, mutta tarkempi esityspaikka jää kertomatta. Kom-teatterin sivujen historiaosio: <<http://www.kom-teatteri.fi/historia.html>>;

Toimikunnan kokousten pöytäkirjat, 1973 ja 1974. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto; toimintakertomus 1974. SKP:n Leppävaaran osasto, K5, Kansan Arkisto.

¹⁹² Nimi taistolaisuus tuli vähemmistön keulakuvan Taisto Sinisalon nimestä. Vähemmistöläisyys ja taistolaisuus eivät olleet vähemmistön itsemäärittelyjä, vaan vähemmistö esitti itsensä puolueen päätöksiä kunnioittavana ja yhtenäisyyttä kannattavana ja luokkakantaisena runkona. Enemmistön kielenkäytössä puhuttiin enemmistöstä ja vähemmistöstä. Taistolaisuus vakiintui porvarillisessa mediassa kuvaamaan vähemmistöä. Kansandemokraattisen liikkeen ulkopuolella vähemmistöön viitattiin avoimesti stalinisteina, mutta se ei ollut vähemmistön itsemäärittely, eikä myöskään enemmistö avoimesti viitannut vähemmistöön stalinisteina. Enemmistön itsemäärittelyjä olivat enemmistö ja päälinja. Liikkeen sisällä osapuoliin viitattiin hienovaraisemmin kuin sen ulkopuolella.

alun perin 1960-luvun lopulla leimautunut vanhakantaiseksi menneisyyden liikkeeksi, mutta 1970-luvun vaihteesta lähtien se saikin uutta nuorta kannattajakuntaa.

SKP:n hajaannusprosessi alkoi vuonna 1964, jolloin Nikita Hruštšov syrjäytettiin neuvostojohdosta. SKP:n johto tapojensa mukaisesti hyväksyi suuren veljespuolueensa toimet. Sitten tapahtui jotain arvaamatonta: kommunistien kentässä ilmeni laajaa tyytymättömyyttä sekä johtajanvaihdosta että etenkin SKP:n myöntyväistä linjaa kohtaan. Vuoden 1965 aikana puoluejohto sai runsaasti kritiikkiä lehdistökeskustelussa. Vuoden 1966 puoluekokouksessa uudistusmielinen, osin ay-taustainen oppositio valtasi puoluejohdon, vaikka ei kokonaan, ja tulos oli NKP:n kätilöimä kompromissi. Vuoden 1967 aikana puolueen aiempi valtaryhmä alkoi rakentaa omaa organisaatiotaan puolueen sisällä. Vuonna 1969 osapuolijako jähmetettiin osapuolisopimuksella. Puolue säilyi muodollisesti yhtenäisenä.¹⁹³

Kumpikaan osapuoli ei kieltänyt marxismi-leninismää. Enemmistö, aiempi oppositio, halusi kuitenkin muuttaa puoluetta periaatteellisella tasolla. Puolueen piti olla aiempaa itsenäisempi ja sen tuli tukea myös muiden kommunististen puolueiden ja sosialististen maiden itsenäisyyttä. Vähemmistön maailmankatsomuksessa korostui maailmanpoliittinen leirijattelu: vastakkain olivat Neuvostoliiton johtama proletaarisen internationalismin leiri ja Yhdysvaltain johtama imperialistinen kapitalismin leiri. Enemmistökommunistit eivät hyväksyneet viittaa Neuvostoliiton vastustajina, jota vähemmistö heidän päällensä sovitti. Neuvostoliiton ja Varsovan liiton maiden miehitettyä Tšekkoslovakian elokuussa 1968 kommunistien jakolinja konkretisoitui. SKDL ja SKP tuomitsivat miehityksen loukkauksena sosialistisen maan itsenäisyyttä kohtaan, vähemmistö sen sijaan osoitti tukensa Neuvostoliiton toimille.

Espoon kansandemokraatit eivät olleet aiemmin avoimesti riidelleet keskenään. Latenttia erimielisyyttä oli kuitenkin olemassa. Syyskuussa 1963 Espoon ja lähikuntien (Kauniainen, Inkoo, Kirkkonummi ja Siuntio) kansandemokraatit tapasivat kuntaryhmän kokouksessa. Kokouskeskustelussa pidettiin puheenvuoro, jonka mukaan ”valta voi siirtyä työläisille ’siviilioloissakin’. Unkarin kapina ei ollut porvariston vastavallankumousyritys vaan tyytymättömyyden ilmausta”.¹⁹⁴ Siis jo ennen puoluehajaannukseen johtanutta prosessia SKDL:ssä kyseenalaistettiin virallinen

---

¹⁹³ Perusteokset SKP:n 1960-luvun hajaannuksesta: Leppänen; Viialainen.

¹⁹⁴ Kuntaryhmän kokouksen pöytäkirja, 22.9.1963. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K2, Kansan Arkisto.

Unkarin kansannousun historia, ja lisäksi katsottiin rauhanomaisen sosialismiin siirtymisen olevan mahdollista.

SKP:n hajaannus tapahtui aluekohtaisesti: osa piirijärjestöistä jäi enemmistölle, pienempi osa taas vähemmistölle. Kun piirijärjestö oli kerran jäänyt toiselle osapuolelle, oli sitä vaikea vallata takaisin. Uudelleen piiri jäi hajaannuksessa vähemmistölle. Tärkeä hahmo hajaannuksessa oli SKP:n piirisihteeri Markus Kainulainen, joka kuului vähemmistön johtohahmoihin.¹⁹⁵ Eräs tapaus huhtikuulta 1966 kuvaa hajaannuksen varhaisvaiheita Espoossa ja Uudellamaalla. Uusmaalaisen kommunistien epävirallinen delegaatio vieraili puheenjohtaja Aarne Saarisen luona kertomassa piirisihteeri Kainulaisen mahdottomasta käytöksestä. Espoolainen Taisto Terävä kertoi Kainulaisen mananneen uudistajien hävittävän marxilaisuuden ja vahingoittavan puoluetta. SKDL:n ja SKP:n piirijärjestöjen suhteet jäättyivät jo keväällä 1966 Kainulaisen ilmaistua hyvin suoraan epäluottamuksensa SKDL:n kommunisteja kohtaan.¹⁹⁶

Alun perin hajaannuksen vaikutus perusjärjestötasolla oli epäselvä. SKP:n Leppävaaran osasto piti vuoden 1966 ”käänteentekevän” edustajakokouksen päätöksiä ”kauaskantoisina” ja arvioi niiden vahvistavan pohjaa työväen voimien kokoamiselle. Vuoden 1967 toimintakertomusluonnoksessa taas kirjoitettiin: ”tuntuu kuin esiintyisi oppositio”, kun kansantalon ravintolavuoroille ei saatu työvoimaa – kohta päätettiin poistaa lopullisesta toimintakertomuksesta. Vuoden 1969 vuosikokouskeskustelusta käy ilmi, että osasto oli päätenyt vähemmistön puolelle: ”selostuksen johdosta keskusteltiin ja merkitään, että puolueen on pysyttävä marxilais-leniniläisellä linjalla”. Piirin edustaja selosti, että Tšekkoslovakiassa oli ollut tarkoitus palauttaa kapitalismi, mihin Neuvostoliitto oli joutunut reagoimaan.¹⁹⁷

Aineistosta ei käy ilmi sen tarkemmin, miten vähemmistö lujitti valtansa osastossa. Piirijärjestön vaikutus lienee ollut merkittävä, sillä piirin edustajat olivat tuttuja ja luotettuja, ja heillä oli monia keinoja vaikuttaa kunnallisjärjestöjen ja osastojen valintoihin. Veli-Pekka Leppänen on väitöskirjassaan korostanut piirijärjestöjen ja piirisihteerien merkitystä SKP:n valtataistelussa. Joka tapauksessa sekä SKP:n Espoon

---

¹⁹⁵ Kainulainen edusti vähemmistön sisälläkin jyrkintä linjaa. Leppänen kuvailee Kainulaisen luonnetta: ”kommunismin asioista hän ei laskenut leikkiä”. Leppänen, 207.

¹⁹⁶ ”SKDL:n kommunistit” viittaa tässä yhteydessä SKDL:n järjestöissä toimineisiin kommunisteihin. Leppänen, 79.

¹⁹⁷ Toimintakertomus 1966; vuosikokouspöytäkirja 1968 ja toimintakertomus 1967; vuosikokouspöytäkirja 1969. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

kunnallisjärjestö että useimmat SKP:n osastot vakiintuivat vähemmistöläisiksi 1960-luvun loppuvuosina, viimeistään 1970-luvun alussa. Kun SKP:n vähemmistö valtasi SKP:n kunnallisjärjestön, jäi SKP:n enemmistön haltuun SKDL:n kunnallisjärjestö. Käytännössä organisaatiot alkoivat toimia erillisinä puolueina, vaikka osallistuivatkin vaaleihin yhdessä. Enemmistöläiset siirtyivät toimimaan pääasiassa SKDL:n osastoihin. Kyse oli silti ennen kaikkea kommunistien sisäisestä jaosta.

Espoossa jakautuminen tapahtui kirjaimellisesti ”fifty-sixty” – vuoden 1972 helmikuussa pidetyssä SKDL:n kunnallisjärjestön vuosikokouksessa enemmistö voitti kaikki äänestykset suurin piirtein lukemin 60–50. Vähemmistön valtausyritys jäi tuloksettomaksi. Kamppailun mittasuhteista kertoo, että vuosikokouksessa oli edustettuna kaikkiaan 63 kansandemokraattista järjestöä ja paikalla oli yli 110 äänivaltaista kokousedustajaa. Kumpikin osapuoli oli mobilisoinut joukkonsa.¹⁹⁸

Kunnallistoimikunta oli ennen kokousta arvioinut ääniosuuksia. Se oli luokitellut perusjärjestöt joko enemmistöläisiksi, vähemmistöläisiksi tai epävarmoiksi. SKDL:n järjestöt olivat pääosin enemmistöläisiä, poikkeuksena Otaniemen kansandemokraatit, joka oli Sosialistisen opiskelijaliiton jäsen. Järjestöllä oli yli 120 jäsenmaksunsa suorittanutta jäsentä, enemmän kuin yhdelläkään kansandemokraattisella perusjärjestöllä Espoossa tuolloin. SKP:n järjestöistä useimmat olivat vähemmistöläisiä (lukemin 12-8, kaksi epävarmaa), kuten myös nuorisojärjestöistä. Naisjärjestöt jakaantuivat 6-5 enemmistölle. SKP:n, SDNL:n ja SNDL:n kunnallisjärjestöt olivat kaikki vähemmistön hallussa.¹⁹⁹

SKDL:n kunnallistoimikunnan puheenjohtaja Taisto Terävä arvioi marraskuussa 1972, että osapuolten välillä ei ollut perustavanlaatuista antagonismia, vaan niiden pitäisi pystyä löytämään yhteinen strategia ja taktiikka. Samankaltaisesti tilannetta arvioi valtuustoryhmää johtanut Pertti Kovács, joka piti dialogia ja vähemmistön mukaan ottamista välttämättömänä: ”tulkoon meistä yhtenäisyyden ja kansandemokraattien uuden nousun esimerkki!” Sovitteluyrityksistä huolimatta osapuolet ajautuivat aina

---

¹⁹⁸ Vuosikokous 27.2.1972. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K7, Kansan Arkisto.

¹⁹⁹ SKDL:n kunnallisjärjestön muistio vuoden 1972 vuosikokoukseen. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K8, Kansan Arkisto.

uudestaan poteroihinsa. Riidat eivät myöskään jääneet asiatasolle, vaan vuosia kestänyt taistelu vahingoitti myös henkilösuhteita.²⁰⁰

Terävä arvioi vuonna 1972, että SKP:n sisäiset erimielisyydet olivat heijastuneet jo vuosien ajan SKDL:n politiikkaan. Ensin tämä erimielisyys näkyi Terävän mukaan järjestöjen sisäänpäin lämpiävyytenä. Sitten se johti avoimeen hajaannukseen. Blokit kerääntyivät johtohenkilöidensä ja äänenkannattajiensa ympärille: vähemmistön äänenkannattaja oli Tiedonantaja, enemmistön Kansan Uutiset. Enemmistökommunistit puolustivat SKDL:n itsenäisyyttä ja niin puolusti SKDL:n kunnallistoimikuntakin SKDL:n puheenjohtajaa Ele Aleniusta kannanotossaan syksyllä 1973 Tiedonantajan hyökättyä vasemmistososialistien voimahahmon kimppuun.²⁰¹

SKDL:n valtuustoryhmä hajosi vuoden 1974 alussa neljän vähemmistöläisen marssittua ulos valtuustoryhmän kokouksesta. Vähemmistöläisten valtuustoryhmän nimeksi tuli kryptisesti ”kommunistien ja kansandemokraattien valtuustoryhmä”. SKDL:n valtuustoryhmän tekemässä katsauksessa eroamisen viralliset syyt arvioitiin epäolennaisiksi. Analyysin mukaan taustalla oli vähemmistön kansallinen kokonaissuunnitelma, jonka tarkoituksena oli selvittää vähemmistön omien valtuustoryhmien elinkelpoisuus. Espoo oli valittu kohteeksi, sillä se oli tarpeeksi merkittävä toimiakseen esimerkkinä kansallisesti. Väitettä perusteltiin siten, että pienemmissä kunnissa oli esiintynyt voimakkaampiakin kiistoja ilman, että SKDL:n valtuustoryhmä oli hajonnut.²⁰²

Enemmistöläisten salapoliisityö ajoitti hajottamispäätöksen myöhäisyyksyllä 1973 Karkkilassa pidettyyn puolueopposition kunnallisseminaariin. Lisätodisteena hajottamisen suunnitelmallisuudesta esitettiin mahdollisten lisäehtojen vyöry, joka tuli vastaan, kun ryhmien väliset neuvottelut olivat johtamassa johonkin. Pääpiruiksi

---

²⁰⁰ Terävä, Taisto: *Järjestöllinen yhtenäisyys Espoossa*. 25.11.1972; Pertti Kovácsin kirje, 1972. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K8, Kansan Arkisto.

²⁰¹ Tiedonantajan ja Kansan Uutisten sivuilla käytiin syksyllä 1973 monien lehtikirjoitusten mittainen kamppailu Tiedonantajan päätoimittajan Urho Jokisen ja Aleniuksen välillä. Jokinen syytti Aleniusta muun muassa epäselvästä suhteesta maolaisuuteen. Kuvaavaa kansandemokraattisen liikkeen hajaannukselle oli, että keskustelu käytiin kahdessa lehdessä.

²⁰² ”Katsaus SKDL:n Espoon valtuustoryhmän hajoamiseen johtaneista syistä ja eräitä hajottamisen seurausvaikutuksia”, allekirjoittanut SKDL:n Espoon valtuustoryhmä. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K10, Kansan Arkisto.

enemmistö maalasi piirisihteerin Kainulaisen ja tämän ”käskyvallan alaisuudessa” toimivan SKP:n Espoon kaupunkikomitean sihteerin Arvo Nuutisen.²⁰³

Osapuolet sopivat yhteisistä vaalilistoista ennen vaaleja. Varmistaakseen menestyksensä kumpikin osapuoli keskitti äänensä pääehdokkaalleen. Usein mainoksissa ei kerrottu kumpaa osapuolta ehdokkaat edustivat, vaan sekä ennemmistö että erityisesti vähemmistö mainostivat ehdokkaitaan ainoastaan ”SKDL:n ehdokkaina” tai ”kommunistien ja kansandemokraattien ehdokkaina”. Osapuoliriita pidettiin viestinnässä taka-alalla, vaikka järjestöjen sisäinen keskustelu pyöri sen ympärillä. Tosiasiassa osapuolet olivat toistensa päävastustajia. Vaalitappioiden jälkeen muistettiin mainita osapuolijaon vahingollisuus tappion taustasyynä.²⁰⁴

Jos vähemmistö näyttäytyykin SKP:n sisäisen kamppailun pääasiallisena konnana, oli ennemmistönkin toiminta välillä hämärää. Esimerkiksi eräs nuorisoliiton osasto kieltäytyi Tiedonantajan mukaan ottamasta erästä SKP:n jäsentä jäsenekseen vedoten siihen, että kyseessä on hippi, anarkisti, maolainen tai kokoomusnuori. Lisäksi SKP:n kaupunkikomitea syytti SKDL:n kunnallisjärjestöä vaalimainontaan liittyvien sopimusten rikkomisesta, kun se mainosti ehdokastaan Taisto Terävää julkisilla henkilömainoksilla vuoden 1975 eduskuntavaaleissa. Vähemmistö nosti toistuvasti esille ennemmistön likeiset suhteet rakennusliikkeisiin, joiden rahoilla ennemmistö julkaisi kunnallislehteään ja vaalimainoksia.²⁰⁵

Missä määrin tavallinen kansandemokraatti välitti osapuolijaosta tai samaistui jompaankumpaan osapuoleen? Ulospäin suunnatussa viestinnässä osapuolten korostama viesti oli samankaltainen: sosialismin puolesta kapitalismia vastaan, päävastustajana porvarit. Kumpikin osapuoli korosti työväenliike-, kommunisti- ja kansandemokraatti-identiteettejä. Ulospäin näkyvät ideologiset erot eivät olleet voimakkaita, vaan tulivat selvemmin esiin järjestöelämässä.

---

²⁰³ Sama.

²⁰⁴ Kuntamme Tänään -lehdet, 1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K29, Kansan Arkisto.

²⁰⁵ *Espoon ja Kauniaisten kunnallisjärjestön nuorisosaasto: ”kommunistit hippejä ja anarkisteja”*. Tiedonantaja 10.2.1973; *Vaaliyhteistyötä rikottu*. Tiedonantaja, 9.9.1975; Viesti SKP:n Kauklahden osastolta SKDL:n kunnallistoimikunnalle: Terävän henkilömainokset sääntöjen vastaisia. 9.9.1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K9, Kansan Arkisto; *Grynderit ja Espoon Kansan Uutiset*. Tiedonantaja, 15.3.1979.

Se, miten tavallinen jäsen tai tavallinen kannattaja suhtautui osapuolijakoon, ei tule kovin selvästi esiin aineistosta. Joissain yhteyksissä osapuolijaon vaikeus kommunisteille kuitenkin ilmenee. Huhtikuussa 1973 SKP:n Leppävaaran osaston toimikunta keskusteli kokouksessaan vapputervehdyksistä. Esitettiin, ettei tervehdystä julkaistaisi Kansan Uutisissa. Esitystä vastustettiin, huomautettiin, että suurelle osalle osaston jäseniä tuli Kansan Uutiset ja he olivat tottuneet näkemään osastonsa nimen lehdessä. Esitys vapputervehdyksen julkaisematta jättämisestä voitti äänin 4-2, yksi pidättäytyi äänestämästä. Tiedonantajassa julkaistava vapputervehdys hyväksyttiin yksimielisesti. Kuukausikokous siunasi toimikunnan päätöksen pitemmittä puheitta.²⁰⁶

Jonkinlaista oppositiota osaston linjaa esiintyi myöhemminkin, vuonna 1973 toimikunnan jäsen Skoutti toivoi enemmistön edustajaa alustamaan SKP:n tilanteesta, mutta ei saanut kannatusta. Vuosikokouksessa helmikuussa 1974 sama Skoutti kyseli, miksi kokouksesta ei oltu ilmoitettu Kansan Uutisissa.²⁰⁷

Lisäksi rivivähemmistöläisten oli vaikea hyväksyä tai ymmärtää kaikkia SKP:n vähemmistön teoreettisia näkökulmia. Helmikuussa 1973 SKP:n Leppävaaran osaston toimikuntaa keskustelutti piirin kiertokirjeen liite ”SKDL yhteistyöjärjestöksi”. Erityisesti puututtiin sanamuotoihin kuten ”SKDL ei ole luokkajärjestö eikä työväenpuolue.” Keskustelussa katsottiin, että sanamuotoja ei SKDL:n jäsen ”hevin ymmärrä eikä hyväksy”. Osaston rivivähemmistöläisille oli selvää, että teoreettinen puhe yhteistyöjärjestöstä oli ristiriidassa käytännön kanssa. Osasto muotoili vuosikokouskantansa SKDL:n luonteesta: se oli ”väljempi järjestäytymismuoto sosialistiseen suuntaan pyrkivien voimien toiminnalle”. Muotoilu piti yllä etäisyyttä jyrkimpään taistolaisten teoretisointiin.²⁰⁸

SKP:n osapuolijako yritettiin ilmeisesti pitää erossa rakennusosastojen politiikasta, vaikka osastojen johdossa olikin kommunisteja ja kansandemokraatteja. Silloin tällöin jako silti heijastui ammattiyhdistystoimintaan. Helmikuussa 1975 Leppävaaran rakennusosaston kuukausikokous käsitteli Helsingin Sanomien artikkelia, jossa kerrottiin Rakennustyöväen liiton puheenjohtajan, enemmistöläisen Aarno Aitamurron

---

²⁰⁶ Toimikunnan kokous 9.4.1973; kuukausikokous 16.4.1973. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

²⁰⁷ Toimikunnan kokous 19.11.1973; vuosikokous 10.2.1974. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

²⁰⁸ Toimikunnan kokous 12.2.1973. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

”syytteistä ns. ’taistolaisia’ vastaan. Asiasta käytiin vilkasta keskustelua, jonka kuluessa tuli esille myös lukuisia muita (– –) tapahtumia, joissa liiton ja aluejärjestön johdon toimenpiteet ovat herättäneet työläisissä laajalti suuttumusta.” Maaliskuun kuukausikokous tuomitsi liittojohdon suhtautumisen etujaan ajaviin työläisiin – eriäviä mielipiteitä jätettiin neljä.²⁰⁹

Rakennusosaston pyrkimystä neutraaliuteen kuvaa myös tapaus vuodelta 1976, jolloin se teki Rakennustyöväen liiton liittovaltuustolle aloitteen Tiedonantajan tuomisesta työväenlehtisetelin piiriin. Kiinnostavaa tapauksessa on se, että osaston puheenjohtaja Pentti Ruotsalainen oli itse enemmistöläinen, ja kaulaa myöten mukana osapuolikiistoissa puoluepolitiikan puolella.²¹⁰

Hajaannus varmasti heikensi kansandemokraattisen liikettä. Lisäksi se teki osapuolten toiminnasta lahkomaisempaa. Toisaalta kumpikin osapuoli eli 1970-luvun alkuvuosina nosteessa ja järjestötoiminta oli vilkasta. Osittain juuri osapuolikamppailu aktivoi jäsenistöä. Lisäksi SKDL:n vaalikannatus Espoossa pysyi vakaana 1970-luvun ajan, vaikka kaupungin väkiluku kasvoi. Lyhyellä aikavälillä osapuolten kamppailu ei siis välttämättä heikentänyt kansandemokraattisen liikkeen kokonaiskannatusta.

Kommunistien keskinäinen kamppailu ei Espoossa juurikaan heijastunut kansandemokraattien ja sosiaalidemokraattien välisiin suhteisiin eikä suhtautuminen SDP:hen noussut juurikaan esille kommunistien kiistoissa. Vähemmistö suhtautui kriittisesti kaikkeen reformismiin, joita SDP ja varsinkin sen aluerakentamissiipi edustivat sen silmissä, mutta toisaalta myös enemmistöläisten ja SDP:n vasemmistolaistenkin keskuudessa ilmeni tämän kaltaista kritiikkiä. Konfliktin leviäminen SDP:n ja taistolaisten välille ei juurikaan tule esiin aineistosta. Yksittäisenä esimerkkinä voidaan mainita vuodelta 1975 tapaus, jossa Kaukalahden SDP:n osasto kritisoi taistolaisia Asukasliiton osaston perustamisesta. Sosiaalidemokraattien mielestä osaston toiminta oli päällekkäistä Kauklahti-seuran toiminnan kanssa, jonka puitteissa vasemmiston yhteistyö oli aiemmin tapahtunut.²¹¹

---

²⁰⁹ Kuukausikokous 10.2.1975; kuukausikokous 10.3.1975. Rakennustyöväen liiton osasto 96 Leppävaara, K1, Kansan Arkisto.

²¹⁰ Aloite Rakennustyöväen liiton liittovaltuustolle. Rakennustyöväen liiton osasto 96 Leppävaara, K3, Kansan Arkisto.

²¹¹ Kuukausikokous 15.4.1975. Kaukalahden Sos. Dem. yhdistys, K4, Työväen Arkisto.

5.6 Sosiaalidemokratian tienhaara

Tällä hetkellä yhdistys on jälleen eräänlaisessa tienhaarassa ja tulevaisuus näyttää mihin suuntaan ollaan menossa. Lopullinen päämäärä, sosialistinen yhteiskunta olkoon aina mielessämme, ja ainoastaan taistelemalla voimme sen saavuttaa.²¹²

Sosiaalidemokratia oli 1970-luvulla tienhaarassa. 1970-luku oli viimeinen vuosikymmen, jolloin sosiaalidemokratian vasemmistosuuntaus oli voimissaan. Kauklahden yhdistys selvästi edusti tätä suuntausta. Sosiaalidemokratian vasemmistosuuntaus ei tyytynyt pienuudistuksiin. Samanaikaisesti sosiaalidemokratia sai kuitenkin aiempaa valtiollisemman muodon. Sosialistisen diskurssin käsittein ilmaistuna tämä toinen sosiaalidemokratia oli integroitumassa kapitalismiin. Sen sosialistinen kaukotavoite oli häviämässä.

Vasemmistolainen sosiaalidemokratia pyrki sosialismiin, ei rakentamaan hyvinvointivaltiota, kuten sosiaalidemokraattien historiallinen missio on jälkikäteen selitetty.²¹³ Kauklahden yhdistyksen vuoden 1978 puoluekokoukselle tekemä aloite tarjoaa esimerkin vasemmistolaisen sosiaalidemokratian tavoitteista. Aloitteessa vaadittiin liikepankkien, vakuutusyhtiöiden ja eläkevakuutuslaitosten ottamista yhteiskunnan omistukseen. Hallitukselle vaadittiin täyttä päätäntävaltaa valuuttapolitiikassa. Kauklahtelaisille sosialismi ei ollut vain identiteetti- tai arvokysymys, vaan jyrkkää ja materiaalista. Osaston vasemmistosuuntautumista kuvaa myös suhtautuminen idänpolitiikkaan. Vuoden 1978 kevätkokouksessa painotettiin, että kaikkien SDP:n jäsenten tulisi olla myös Suomi-Neuvostoliitto -seuran jäseniä. Kauklahden osaston yhteydessä toiminut Kauklahden Työväen Näyttämö myös järjesti retken Kom-teatteriin keväällä 1978.²¹⁴

Sami Outisen mukaan sosialistinen kaukotavoite korostui SDP:n puoluekokouksessa vuonna 1975 käydyssä keskustelussa. Tuolloinkin keskusteltiin sosialismin luonteesta ja tarvittavista sosialisoinneista. Outinen siteeraa kauklahtelaista Olavi Hiirikoskea, joka tuolloinkin ehdotti liikepankkien ja vakuutuslaitosten ottamista valtion omistukseen – ei

---

²¹² Lahtinen 1974, 14.

²¹³ Kettunen 2015, 38-45.

²¹⁴ Kevätkokouksen pöytäkirja 21.2.1978 ja toimintakertomus 1977. Kauklahden sosiaalidemokraattinen yhdistys, K4, Työväen Arkisto.

siis yhteiskunnan hallintaan, kuten voittava (ja Hiirikosken mukaan riittämätön) kanta kuului.²¹⁵

Kauklauden sosiaalidemokraateilla oli myös hyvät suhteet paikkakunnan kansandemokraatteihin. Suhteita pidettiin yllä muun muassa SNS:n paikallisosastossa ja Kauklahti-seurassa. Vielä 1950-luvulla suhteet Kauklauden työväenliikkeen suuntausten välillä olivat olleet jäiset. Sosiaalidemokraattien toiminnan uusi vireytyminen oli yhteydessä sisällön vasemmistolaistumiseen.

Sosiaalidemokratian sisällä oli aina ollut ristiriitoja suhtautumisessa valtioon, kapitalismiin ja sosialismiin, mutta 1970-luvulla edennyt valtiojärjestelmän sosiaalidemokratisoituminen konkretisoi ristiriitoja entisestään. Tuolloin osuivat vastakkain 1970-luvun vaihteen vasemmistolainen impulssi ja samanaikainen hyvinvointivaltion rakentaminen ja sosiaalidemokraattien pitkittynyt valtakausi valtiollisessa politiikassa. Valtakunnallinen valta-asema samaisti SDP:n valtioon. Hegemoninen asema sai puolueen katsomaan asioita olemassa olevan järjestelmän näkökulmasta.

Järjestelmästä tuli sosiaalidemokraattien ”oma”, joten halu kaataa järjestelmä heikkeni. Tämä näkyy monella eri tavalla. Symbolisia esimerkkejä ovat esimerkiksi Maamme-laulun laulaminen ja kirkkotilaisuudet maakuntajuhlilla sekä kirkkovaaleihin osallistuminen puoluetunnuksilla vuodesta 1970 lähtien. Mauno Koiviston valinta tasavallan presidentiksi voimisti tunnetta valtion sosiaalidemokratisoitumisesta. Siitä lähtien presidentin kuva roikkui työväentalojen seinillä – ennenkuulumaton tilanne. Sukupolvinäkökulmaa tuo esiin se seikka, että toiminnassa oli mukana paljon vuosikymmenen alussa aktivoituneita nuoria, mutta samalla eläkeläistoiminnan merkitys kasvoi.²¹⁶

Sosiaalidemokratian kilpailevilla suuntauksilla oli pitkät juuret suomalaisen sosiaalidemokratian aatteellisessa maaperässä. Vasemmistolaisen sosiaalidemokratian taustalla oli marxilainen aate, jota syvensi sosiaalidemokraattienkin kokema alisteinen luokka-asema. Tästä näkökulmasta katsoen työväenliikkeen erityisasema työväen vapauttajana korostui. Suomessa sosiaalidemokraatit eivät olleet rakentaneet

---

²¹⁵ Outinen, Sami: *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin. Työllisyys sosiaalidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998*. Into, Helsinki 2015, 51.

²¹⁶ Kirkkovaaleihin osallistuminen, Maamme-laulu maakuntajuhlilla ja Koiviston kuva seinillä: Tuomisto 2006, 233, 250-251.

”kansankotia”, vaan ajoivat ennen kaikkea työväen asiaa. Toisaalta myös reformistinen sosiaalidemokratia oli vanha ilmiö. Toisen maailmansodan jälkeen suuntaus ilmeni niin kutsuttuna asevelisocialismina. ”Oikeistolainenkin” suuntaus oli tosin aina pohjannut kollektiiviseen työläisyyteen.²¹⁷

Espoossa sosiaalidemokraattien suuntautuminen vaihteli alueittain. Kauklahdessa valtalinja oli vasemmalle kallellaan 1970-luvulla, sen sijaan Tapiola oli vankasti oikealla. Myös Leppävaarassa oli perinteisesti luotettu sellaisiin miehiin kuin Väinö Tanner, Veikko Helle ja Olavi Lindblom. Vasemmistolaisempaa linjaa edustanut kartanonherra Kaarlo af Heurlin oli 1950-luvulla organisoinut puolustuksen opposition ryntäystä vastaan, mutta myöhemmin hän perusti oman järjestönsä ja irtaantui Leppävaaran sosiaalidemokraattisesta työväenyhdistyksestä. Sosiaalidemokraattiset opiskelijat olivat vasemmalla, esimerkiksi Otaniemen Sosialistiseura.

5.7 Proletarisoituuko keskiluokka?

Toivoa keskiluokan voittamisesta työväenluokan puolelle antoi 1970-luvulla marxilainen teoria, jonka mukaan kapitalismi syrjäyttää niin sanotut keskiryhmät osaksi työväenluokkaa. Lisäksi kehityskulut näyttivät tukevan teoriaa keskiluokan proletarisoitumisesta. Myös Espoossa seurattiin ilmiöstä käytyä debattia.

Enemmistöläisen Kimmo Kevätsalon kirjoitussarja *Toimihenkilöt ja virkamiehet sekä työväenluokka* 1970-luvun puolivälistä käsittelee yhteiskunnan keskiluokkaistumista ja kasvavan keskiluokan proletarisoitumista. Tuolloin uutta oli toimihenkilöiden yleistynyt ammatillinen järjestäytyminen ja lakkoilu – aiemmin lakkoase oli ollut vain työväen käytössä. Kevätsalo tulkitsi tämän osoituksena toimihenkilöiden suuntautumisesta kohti työväenliikettä. Lisäksi hän esitteli toimihenkilöluokan kasvua. Kyseessä ei ollut marxilaisessa mielessä itsenäinen luokka, vaan ryhmän ylempi osa oli lähellä kapitalisteja, alempi taas lähentyi työväenluokkaa. Alemman toimihenkilöluokan kasvaessa se myös työväenluokkaistui. Kevätsalo havaitsi merkkejä palkkatyöllä

---

²¹⁷ Suomalaisen sosiaalidemokratian aatteellisista taustajuonteista: Kettunen 2015, 61-79.

elävien yhteen liittymisestä. Toimihenkilöluokka oli muutoksen kourissa: se sekä kasvoi vauhdilla että muuttui luokka-asemaltaan proletarisemmaksi.²¹⁸

Työväenliikkeessä tiedettiin, että pikkuporvarilliset ryhmät ovat, kuten nimikin sen kertoo, ”pikkuporvarillisia”. Kevätsalo pitikin horjumista ominaisena alemmalle toimihenkilöluokalle. Toisaalta heidän taloudellisen asemansa heikkeneminen sysäsi heitä kohti työväenliikettä, toisaalta taas heidän perinteinen sitoutumisensa porvarilliseen asennemaailmaan oli vahva. Lisäksi symbolinen kuilu henkisen ja ruumiillisen työn tekijöiden välillä ylläpiti myös poliittista raja-aitaa. Seurauksena tästä horjumisesta oli ”oikeisto-opportunismi”, tuen antaminen porvareille tai oikeistolaisille sosiaalidemokraateille. Kevätsalo varoitti myös toisesta pikkuporvarillisesta piirteestä: ”vasemmisto-opportunismista”, jota oli ”anarkismi, vasemmistointoilu, äkkijyrkkyys”.²¹⁹

Kevätsalon analyysi yhteiskunnan toimihenkilövaltaistumisesta ja toisaalta toimihenkilöluokan proletarisoitumisesta oli Espoon työväenliikkeen näkökulmasta asian ytimessä. Kevätsalon huomiot tuntuivat tukevan niitä arvioita ja toiveita, joita Espoon kansandemokraatit olivat esittäneet jo vuosikymmen aiemmin. Kevätsalon näkökulma antoi teoreettista pohjaa espoolaisten kansandemokraattien tulkinnoille yhteiskunnan ja oman kuntansa muutoksesta.

Ajan henki antoi aihetta varovaiseen optimismiin. Toiveet toimihenkilöluokan laskeutumisesta lähemmäs työväenluokkaa ja työväenliikettä olivat saaneet taakseen todistusaineistoa. 1970-luvun puolivälissä marxilainen teoria valkokaulusköyhälistön kasvamisesta ja luokkatietoistumisesta vaikutti uskottavalta. Tätä uskoa vahvisti vasemmistolainen opiskelijaliike, vaikka siihenkin liittyi ongelmia – ennen kaikkea Kevätsalon kuvaama ”vasemmisto-opportunismi”, käytännössä taistolaisuus, jota ilmeni myös Espoossa.

Kevätsalo ei ollut ainoa, joka 1970-luvun puolivälissä käsitteli keskiluokan proletarisoitumista ja sen merkitystä työväenliikkeen politiikalle. Juhani Hulkkonen, Espoon SKDL:n *Kuntamme Tänään* -lehden päätoimittaja, käsitteli vuonna 1974 lehdistötyön merkitystä leniniläisestä perspektiivistä. Työväenlehdellä oli Espoossa

---

²¹⁸ Kimmo Kevätsalon lehtikirjoitusarja *Toimihenkilöt ja virkamiehet sekä työväenluokka*. Kansan Uutiset 8.1, 9.1, 14.1, 16.1.1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K30, Kansan Arkisto.

²¹⁹ Sama.

erityistavoite: saada asenteeltaan porvarillinen, mutta luokka-asemaltaan proletarisoituva keskiluokka työväenliikkeen puolelle. Hän arvioi espooalaisten kuuluvan ennen kaikkea ”valkokaulusköyhälistöön” toistaen Kevätsalon luokka-analyysin. Hän suositteli sensaatiouutisia ja politiikan vastaisten ennakkoluulojen hyödyntämistä tätä kasvavaa alempien toimihenkilöiden ryhmää ajatellen.²²⁰

Arvioiden johtopäätös oli selvä: kansandemokraattien oli pidettävä toimihenkilöiden joukkoa liittolaisena ryhmän horjuvuudesta huolimatta. Espoon kansandemokraatit olivat omaksuneet tavoitteen jo 1960-luvun alussa, mutta nyt tie näytti vihdoinkin aukeavan. Luokkarakenne tuntui muuttuvan työväenliikkeen eduksi.

Keskiluokkaistuvassa Suomessa, keskiluokkaistuvassa Espoossa, kansandemokraattien erikoistehtävänä oli voittaa proletarisoituva keskiluokka puolelleen. Tämä oli sekä demografinen välttämättömyys että marxilaisen teorian mukainen strategia.

Ruumiillisen työn tekijöille ja proletarisoituvalle toimihenkilöluokalle oli osoitettava niiden yhteinen etu.

Uusi keskiluokka ei sopinut vanhaan poliittiseen kulttuuriin – sen henkinen maailma oli irtaantunut vanhasta porvarillisesta konservatismista, ja se näytti lähentyvän työväenluokkaa poliittisilta toimintatavoiltaan ja näkemyksiltään. Keskiluokka ei näyttänyt vanhalta porvaristolta, jota olivat vielä 1960-luvulla edustaneet pilapiirrosmaisesti papit, upseerit ja pankinjohtajat. Toisaalta se ei näyttänyt myöskään työväenluokan kirvesmiehiltä ja viilareilta. Sekä työväenliike että porvaripuolueet edustivat maailmoja, jotka eivät olleet täysin tuttuja Espoon uudelle enemmistölle. Murroskaudelle tyypillistä olivatkin tästä ristiriidasta kummunneet nopeat suhdannevaihtelut, joista parhaana esimerkkinä on opiskelijoiden yhtäkkinen vasemmistolaistuminen.

Vaikka kokoomuslaisen kolmannen Espoon hegemoniakehitys ei ollut pysähtynyt, eli työväenliikkeessä toivo. 1970-luvun puolivälissä oli viitteitä siitä, että työväenliike oli uudessa nousussa. Markus Kainulainen oli tavoittanut jotain ajan hengestä kutsuessaan keväällä 1970 alkanutta vuosikymmentä ”luokkataistelun kymmenluvuksi”, eikä tämä tulkinta ollut menettänyt uskottavuuttaan vielä vuosikymmenen puolivälissä.

---

²²⁰ Hulkkonen, Juhani: ”Lehdistön tehtävät”. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K18, Kansan Arkisto.

6. KRIISI

Tulevaisuudenusko vallitsi työväenliikkeessä vielä 1970-luvun puolivälissä.

Työväenliikkeen aatteellinen nousukausi jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Nousukausi oli peittänyt työväenliikkeen sosiaalisen perustan rapautumisen, mikä oli ensi kertaa havaittu jo 1960-luvulla. 1970-luvun alun vasemmistolainen nousukausi oli omaksunut perinteisen työväenliikkeen muodon ja symboliikan, vaikka valtaosalla ihmisistä oli yhä vähemmän tekemistä perinteisen työväenliikkeen määrittämän elämäntavan kanssa.

Uusia ikäluokkia oli tullut mukaan työväenliikkeen toimintaan, mutta ilmiö ei jäänyt pysyväksi. 1970-luvun lopussa oltiin samankaltaisissa tunnelmissa kuin kymmenen vuotta aiemmin: järjestötoiminta oli lamaanut, nuoria ei tullut mukaan. Tosin tunnelma oli pessimistisempi: 1960-luvun lopussa oli ollut havaittavissa vasemmistolaisen ajattelun nousu, vaikka se ei vielä ollut näkynyt työväenliikkeen järjestötoiminnan elpymisenä. 1970-luvun lopussa tämän kaltaisia ilonaiheita ei ollut.

1980-luvun alun perspektiivistä työväenliike oli toivottomasti kiinni menneisyydessä, eikä se onnistunut rakentamaan linkkiä nykyisyyden, tulevaisuuden ja menneisyyden välille. Samaan aikaan poliittinen kartta muuttui. Kokoomus oli muuttunut perinteisestä konservatiivisesta, nationalistisesta puolueesta uudenlaiseksi keskiluokan liberaalipuolueeksi. Vihreät irtaantui sitäkin selvemmin perinteisistä poliittisista asetelmista.

Käsittelen työväenliikkeen kriisiä useammasta eri näkökulmasta. Luku alkaa Espoon aluerakentamissopimusten ja työväenpuolueiden niihin liittyvän roolin käsittelyllä. Sen jälkeen esittelen yksityiskohtaisemmin kriisin ilmenemisen Espoon työväenliikkeessä. Ennen muuta kriisi havaittiin järjestötoiminnan lamaanumisena sekä toistuvina vaalitappioina, jotka pakottivat puoluejärjestöt analysoimaan yhteiskunnallista muutosta syvemmin. Päätän ajallisen tarkasteluni vuoteen 1984, jolloin katson kriisin päättyneen – kriisi lakkasi olemasta kriisi, sillä siitä oli tullut pysyvät olotila.

6.1 Aluerakentaminen ja korruptio

Aluerakentaminen oli Espoon kunnallispolitiikan tärkein kysymys 1960-luvulta lähtien. Työväenliikkeen suhtautuminen aluerakentamissopimuksiin oli skitsofreeninen: ulospäin työväenpuolueet vastustivat gryndereiden ja pankkiirien valtaa, mutta samanaikaisesti ne olivat mukana tekemässä aluerakentamissopimuksia.

Aluerakentamissopimusten tärkein taustasy syy oli voimakas muuttoliike maan syrjäseuduilta. Suomalaisia muutti satojatuhansia, osa Vantaalle ja Espooseen, osa Ruotsiin, osa muualle. Tilanne oli valtiollisen tason näkökulmasta vakava: oli isänmaallinen velvollisuus rakennuttaa, etteivät ihmiset muuttaisi pois maasta.

Velvollisuuden täyttämiseksi keksittiin aluerakentamissopimukset. Järjestelmä syntyi ilman kattavaa etukäteissuunnittelua. Kaavoitusvalta oli siirtynyt Espoolle, kun siitä oli tullut kauppalalla vuonna 1963. Kunnan organisaatio oli kuitenkin vähäinen, se ei ollut valmis rakennuttamaan suuria kerrostaloalueita. Instrumentiksi keksittiin aluerakentamissopimus: Kunta myönsi kerralla suuren määrän rakennusoikeutta rakennusliikkeelle jollain tietyllä alueella, pankki hoiti rahoituksen ja rakennusliikkeen velvollisuutena oli huolehtia kunnallistekniikasta ja yksityiskohtaisemmasta kaavoituksesta.²²¹

Järjestelmän syntymiseen johti valtiollisen tason interventio: Espoon kauppalanjohtaja Teppo Tiihonen muistelee sisäasiainministeriön kansliapäällikön Arno Hannuksen ja Työväen säästöpankin johtajan Mauno Koiviston vaikuttaneen voimakkaasti taustalla. ”Kaavoittakaa, kaavoittakaa niin, että saadaan asuntoja ja pysäytetään tämä Ruotsiin muuttajien virta”, painotti Hannus.²²² Espoon uudet kerrostaloalueet syntyivät yksi toisensa jälkeen 1960-luvulta lähtien.

Työväenliikkeen näkökulmasta aluerakentamissopimuksiin liittyi paljon ongelmia. Ensinnäkin työväenpuolueet, joille yhteistyö kapitalistien kanssa oli periaatteellisesti ongelmallista, joutuivat tiiviisti tekemisiin rakennusliikkeiden kanssa. Ne suosivat työväenliikkeen oman rakennusyhtiön Hakan kanssa tehtyjä sopimuksia, mutta jo varhain syntyi järjestelmä, jossa rakennusliikkeet ja puolueiden vaikuttajahenkilöt

---

²²¹ Lähiöiden suunnitteluprosessista 1960-luvulla: Hankonen, Johanna: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Otatieto Oy/Gaudeamus, Tampere 1994.

²²² Teppo Tiihosen haastattelu. Luoto, 94–95.

sopivat kartellihengessä aluerakentamissopimusten jaosta. Espoolaiset sosiaalidemokraatit Olavi Hiirikoski ja Martti Karjala kuvaavat ”grynderisosialistin syntyä” kirjasessaan:

Kasvu oli kuitenkin niin rajua ja mahdollisuuksia hyödyn saamiseen ilmeni usein. Tarvittiin nopeampia toimenpiteitä ja päätöksiä. Tämä johti käytäntöön, että mm. työväenliikkeen yrityslohko sopi etukäteen etujen jaosta yksityisen pääomapiirin kanssa. (– –) Asian edelleen edistämiseen tarvittiin kuitenkin uskotut, vahvat luottamushenkilöt, jotka kykenivät saamaan poliittisen tahdon asian puolelle.²²³

Reima T.A. Luoto taas kirjoittaa ”salaisten kytkentöjen saaristosta”:

Vaikka asiat käsiteltiinkin muodollisesti kunnanvaltuustossa ja -hallituksessa, niin todelliset päätökset tehtiin usein sulassa sovussa grynderien saunakabineteissa, ulkomaisissa hotelleissa ja muissa virkistyslaitoksissa. Asialla olivat pääasiassa luottamusmiehet. Jokaisella merkittävällä puolueella oli edusmiehensä, joka hoiti yhteydet ’omaan grynderiin’ – joskus parikin.²²⁴

Sopimukset loivat kaupunkia, joka ei vastannut työväenliikkeen ihanteita. Uusilta alueilta puuttuivat esimerkiksi teolliset työpaikat, ja niihin muutti paljon korkeakoulutettua väkeä. Työväenpuolueiden peruskannattajakunta koki, että heidän asuinalueensa oli unohdettu. Kritiikki konkretisoitui vaatimuksina Espoon tasapainoisesta kehittämisestä, ja 1960- ja 1970-lukujen mittaan sekä SKDL että SDP julkaisivat omia, monikymmensivuisia kunnallispoliittisia ohjelmiaan²²⁵, joissa vaadittiin alueellisesti tasapainoisempaa rakentamista, enemmän hartiapankkirakentamista, julkisen liikenteen kehittämistä, rakentamisen painopisteen siirtämistä Etelä-Espoosta rautatien varteen, Espoon teollistamista ja niin edelleen.

Näissä ohjelmissa artikuloitiinkin työväen toiveita Espoon kehityksen suunnasta. Ohjelmien periaatteet olivat kuitenkin ristiriidassa työväenpuolueiden käytännön politiikan kanssa. Periaatteista huolimatta työväenpuolueet olivat osana järjestelmää, jossa poliitikot, rakennusliikkeet ja pankit sopivat keskenään mihin rakennetaan, kuka rakentaa ja kuinka paljon. Kunnallisjärjestöt olivat taloudellisesti riippuvaisia

---

²²³ Hiirikoski, Olavi & Martti Karjala: *Espoo – maalauskunnasta kaupungiksi*. Espoo 1977, 45.

²²⁴ Luoto, 142–143.

²²⁵ SKDL:n kunnallispoliittinen ohjelma vuodelta 1972. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K33, Kansan Arkisto.

aluerakentajista, Luodon mukaan joissain tapauksissa grynderit jopa maksoivat palkkaa kunnallisjärjestöjen sihteereille.²²⁶

Aluerakentamissopimukset ja niihin liittynyt korruptio heikensivät työväenliikkeen legitimizeettii. Työväenliikkeen menestys oli kiinni sen integriteetistä. Työväenliikkeen perinteisen ymmärryksen mukaan porvarit olivat määritelmällisesti korruptoituneita, työväenliike taas lahjomaton. Erityisen vaikea asia aluerakentamissopimukset olivat kommunisteille, joiden nyt ainakin piti olla systeemikriittinen voima.

Työväenliikkeen sisäinen oppositio aluerakentamisjärjestelmää vastaan aktivoitui 1970-luvulla. Likapyykki haluttiin pestä salaa ilman porvarillisen lehdistön huomiota. Syksyllä 1971 Otaniemen Sosialistiseura lähetti SDP:n kunnallisjärjestön edustajistolle viisisivuisen kirjeen, jonka oli allekirjoittanut yhteensä 16 henkilöä. Kirjeen aiheena oli aluerakentajia suosinut kaavoituspolitiikka, erityisesti sosiaalidemokraattien vahvan kunnallismiehen Veikko Kaljusen osuus siinä.²²⁷

OSS muistutti kunnallisjärjestön päätöksistä: Espoon rakentamisen tulisi tapahtua tasapainoisuutta noudattaen, vähävaraisten edut huomioiden. Käytännössä tämä tarkoitti enemmän rakentamista radan varteen, enemmän työpaikka- ja teollisuusrakentamista ja enemmän painoa omakotirakentamiselle, joka vielä tuolloin oli leimallisesti työväenluokkainen asumismuoto.

”Näitä yksimielisiä päätöksiä ei kuitenkaan ole toteutettu kuin vähäisessä määrin”, totesivat OSS:n toverit, ja arvostelivat ”oikeistohenkistä voitontavoittelua suosivaa politiikkaa”, joka oli suosinut suuria rakennusyhtiöitä. Kirjeessä muistutettiin kunnallisjärjestön edustajiston päättäneen joulukuussa 1968, ”ettei aluerakentajien edustajia tule käyttää aluerakentamista sivuavissakaan kunnallispoliittisissa avainasemissa, varsinkaan sosiaalidemokraattien edustajina”. OSS totesi, että aluerakentajien edunvalvojia oli kaikkien puolueiden luottamustehtävissä.

Kirjeen toisella sivulla päästiin varsinaiseen asiaan: ”Ratkaisevin kielteinen osuus puolueemme (– –) vahingoksi on ollut monina menneinä vuosina ja tälläkin hetkellä kauppalanvaltuutettu, isännöitsijä Veikko Kaljusella.” OSS syytti oikeistoryhmien kanssa yhdessä toiminutta Kaljusta itsensä ja muiden rakennusliikkeiden edustajien

---

²²⁶ Luoto, 143.

²²⁷ Otaniemen Sosialistiseuran kirje SDP:n kunnallisjärjestölle. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, CB2, Työväen Arkisto.

sijoittamisista sellaisiin luottamuselimiin, joissa valmisteltiin tai tehtiin aluerakentajien etuihin vaikuttavia päätöksiä.

Syytöskirje jatkui: ”Valtuustoryhmän neuvottelijana ja puheenjohtajana on V. Kaljunen usein tehokkaasti käyttänyt asemaansa mm. Asuntosäätiön, sen tytäryhtiön Aluerakennus Oy:n sekä viimeksi mainitun kanssa myöskin renkaassa olevien Keskus-Sato Oy:n ja Polar Oy:n samoin kuin eräiden muidenkin vain voittoa tavoittelevien suurrakentajien hyväksi.” Lukuisissa luottamustehtävissä toiminut Kaljunen oli muun muassa valittanut itsensä ”vastoin kunnallisjärjestön päätöksiä oikeiston tuella” asuntotuotanto-ohjelmatoimikuntaan, kuntasuunnittelutoimikuntaan ja Helsingin Seutukaavaliiton hallitukseen.

Kaljunen työskenteli aluerakentajien päätoimisessa isännöitsijän tehtävässä, lisäksi OSS luetteli hänen luottamustehtävikseen 15 vuotta kestäneen kauden Asuntosäätiön hallituksessa ja jäsenyydet Aluerakennus Oy:n ja muiden Asuntosäätiön perustamien yhtiöiden hallituksissa. Kaljunen oli työväenliikkeen veteraani, hän oli muun muassa toiminut SDP:n piirisihteerinä sosiaalidemokraattisen liikkeen osapuolikamppailun aikana. Työuransa hän teki lähinnä puoluetoimitsijana.

Otaniemeläisten kirje oli poikkeuksellinen, sillä harvoin asioita sanottiin näin suoraan. Nuoret ja vasemmistolaiset opiskelijat katsoivat tehtäväkseen horjuttaa puolueen ja Espoon kauppalan valtarakenteita. SDP:n edustajistossa aiheen käsittely siirtyi seuraavaan kertaan. Pöytäkirjoista ei kuitenkaan löydy mainintaa asian käsittelystä. Mitään seuraamuksia Kaljuselle ei tullut.

Myös kansandemokraatit olivat mukana aluerakentamisjärjestelmässä. Enemmistöläinen Juhani Hulkkonen, joka toimi SKDL:n kunnallislehden päätoimittajana, kirjoitti vuonna 1975 kriittisen arvion SKDL:n kunnallispolitiikasta. Kirje oli osoitettu kunnallisjärjestölle – keskustelu käytiin yksityisesti. Hulkkonen oli sikäli optimistinen, että hän uskoi ”gryndereihin ja pankkeihin nojaavan valtarakennelman” olevan murenemassa, osittain median takia, sillä aihe oli saanut paljon julkisuutta. Lisäksi SDP:n sisäinen kehitys kävi ”kaljuslaisia” vastaan, ja jopa porvaripuolueissa esiintyi kritiikkiä grynderivaltaista järjestelmää kohtaan.²²⁸

---

²²⁸ Hulkkonen, Juhani: Arvio SKDL:n Espoon ja Kauniaisten kunnallisjärjestön tämän hetken tilanteesta ja tulevaisuuden näköaloista, 12.3.1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K39, Kansan Arkisto.

Hulkkonen piti läheistä suhdetta rakennusliikkeisiin ongelmallisena paitsi periaatteellisesti myös taktisesti: se uhkasi litistää SKDL:n vasemmistodemarien ja SKP:n vähemmistön väliin. Rahoitus oli tärkeimpiä kysymyksiä, sillä kunnallisjärjestö oli joutunut taloudelliseen riippuvuussuhteeseen gryndereistä. Kunnallistoimikuntaa oli jo edellisenä vuonna syytetty rahan ottamisesta gryndereiltä, mihin Taisto Terävä oli puolustautunut, että raha ei ollut vaikuttanut tehtyihin päätöksiin. Hulkkonen kyseenalaisti tämän väitteen ja sanoi törmänneensä tilanteisiin, joissa SKDL oli asettunut grynderien puolelle Espoon työtätekevien etujen vastaisesti.

Erityisesti kritiikin kohteeksi joutui kaupunginhallituksen jäsen Olavi Mustonen, joka piirtyy esiin kaljusmaisena hahmona: ”Varsin monet Mustosen teot ovat vastoin liikkeemme periaatteita ja jopa kollektiivisia päätöksiä.” Hulkkosen mukaan Mustonen oli ”täysin sitoutunut” eräiden rakennusliikkeiden hankkeisiin. Hän ehdotti, että kunnallisjärjestö hoitaisi Mustosen siististi syrjään hankkimalla tälle jonkin viran.

Hulkkonen katsoi, että SKDL:n oli muodostettava yhteinen rintama muiden puolueiden grynderien vastaisten voimien kanssa. Tämä oli välttämätöntä paitsi rakennusyhtiöiden vallan murentamiseksi, myös puolueen korruptoituneen maineen puhdistamiseksi. Mielenkiintoista on, että kritiikistään huolimatta Hulkkonen oli valmis jatkamaan tuen ottamista rakennusyhtiöiltä, kunhan pidettäisiin visusti huolta, ettei päätösten itsenäisyys vaarannu.

Enemmistöläisten sisäiset kiistat nousivat esiin myös valtakunnanjulkisuudessa. Ilta-Sanomat kirjoitti 16.3.1977, että kunnallisjärjestön vuosikokouksessa helmikuussa oli ”puhdistettu toisinajattelijat”. Taustalla olivat lehden mukaan toisinajattelijoiden esittämät syytökset siitä, että kunnallisjärjestön johto oli myynyt SKDL:n tuen aluerakentajille. Artikkelissa esitettiin esimerkkejä päätöksistä, jossa näin oli tapahtunut. Mustonen puolustautui korostaen päätöksiä elintärkeinä Espoon työllisyydelle. Kunnallisjärjestön puheenjohtaja Telavuoren mukaan taas kunnallisjärjestön johdossa ei ollut puhdistusta, vaan normaalia vaihtoa.²²⁹

Luonnollisesti SKDL:n kunnallisjärjestön opposition²³⁰ oli osoitettava julkinen paheksuntansa lehtikirjoitusta kohtaan. Luottamustehtävissä toimineet Antero Krekola, Juhani Hulkkonen ja Hannu Jokela lähettivät Ilta-Sanomille kirjeen, jossa he kiistivät

---

²²⁹ Ilta-Sanomat 16.3.1977.

²³⁰ Ei sekoitettava SKP:n oppositioon: kyse enemmistöläisten sisäisestä oppositiosta.

”puhdistukset” normaalina vaihtuvuutena, ja moittivat ”Erkon lehtikonsernin” antikommunistisuutta.²³¹

Erimielisyydet eivät kuitenkaan olleet Erkon seipitettä. Toukokuun lopussa Jokela lähetti kunnallistoimikunnalle kirjeen, jossa hän otti taas esiin Mustosen ja rakennusyhtiöiden välisen likeisen suhteen. Hänen sanoistaan käy ilmi kysymyksen periaatteellinen ja kipeä luonne:

Olen toivonut ja tähän asti myöskin uskonut, että liikkeemme ajaa sosialismin ja työväenluokan asiaa rehellisesti, johdonmukaisesti ja pääomasidonnaisuudesta vapaana. (– –) Minulle työväenluokan taistelu on arvo sinänsä. (– –) Elän elämääni tälle aatteelle. En tahdo itselleni mitään.²³²

Jokela päätti kirjeensä uhkavaatimukseen: joko lahjusten ottaminen loppuu, tai hän eroaa kaupunkisuunnittelulautakunnasta.

Kritiikki ei jäänyt tähän. Espoolaiset sosiaalidemokraatit Olavi Hiirikoski ja Martti Karjala julkaisivat vuonna 1977 kirjasen nimeltä *Espoo – maalaiskunnasta kaupungiksi*, jossa käsiteltiin Espoon kasvua 1960- ja 1970-luvuilla. Se oli tarkoitettu sosiaalidemokraattien sisäiseen keskusteluun ja sen kanteen oli painettu ”ei julkisuuteen”. Kirjan näkökulma oli samanlainen kuin edellä käsitelty kritiikit, tosin se oli perusteellisempi, ja pyrki tekemään yleisesityksen SDP:n politiikan vaikutuksista yhtäältä yhteiskuntaan, toisaalta SDP:n kannatukseen, nostamatta yksittäisiä henkilöitä tikunnokkaan.²³³

Sekä SDP:ssä että SKDL:ssä grynderivastaisen opposition luonne oli vasemmistolainen ja korosti tehdyn politiikan ristiriitaa työväenliikkeen periaatteiden kanssa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että aluerakentajien kanssa yhteistyössä toimineet henkilöt olisivat olleet ”oikeistolaisia”, tai eivät olisi välittäneet työväenliikkeen perinteestä. ”Intressipiirien yhdysmiehet”²³⁴, jotka edistivät rakennusliikkeiden asiaa luottamuselimissä, olivat luotettuja työväenliikkeen miehiä ja sellaisina myös esiintyivät.

---

²³¹ Krekolan, Jokelan ja Hulkosen kirje IS:lle. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K12, Kansan Arkisto.

²³² Hannu Jokelan kirje kunnallistoimikunnalle, 31.5.1977. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K12, Kansan Arkisto.

²³³ Hiirikoski & Karjala.

²³⁴ Hiirikosken ja Karjalan ilmaus. Hiirikoski & Karjala, 46.

Esimerkkinä tästä kaksoisroolista yhtäältä työväenliikkeen, toisaalta rakennusliikkeiden luottomiehenä käyvät sekä Kaljunen että Mustonen. Mustonenkin oli vankasti työväenliikkeen mies ja kommunisti, niin voi päätellä ainakin kauniista muistokirjoituksesta, jonka hän kirjoitti toveri Aleksanteri Salon ”nukuttua pois joukostamme” 30.8.1978. Vuonna 1895 syntyneen Salon ”teräs karaistui” jo maanalaisuuden kaudella, jolloin hän joutui jättämään Lohjan johdettuaan kalkkitehtaan työläisten lakkoa. Salo päätyi Helsinkiin, ja työskenteli betoniraidoittajana. Sotien jälkeen hän muutti perheineen Espoon Martinmäkeen.²³⁵

Mustosen kirjoittama muistokirjoitus piirtää selkeän kuvan hyvästä kommunistista: kommunisti on taitava, työteliäs ja taisteleva. ”Myös vaikeissa maanalaisen toiminnan oloissa hän onnistui välttämään vankilatuomion. Ohranan tiukoista kuulusteluista ja uhkauksista huolimatta Santulle ei saatu linnareissua.” Salo teki uupumatonta työtä useissa järjestöissä ja vielä viimeisenä iltanaan osallistui ”tavanomaisella tarmollaan kotialueensa ongelmien ratkomiseen ja työmuotojen etsimiseen SKP:n Martinmäen osaston toimikunnassa”.

Muistokirjoituksen sävy ja sisältö panevat ajattelemaan työväenliikkeen, erityisesti kommunistien, historiallista omakuvaa, ja sen ristiriitaa kirjoittajan henkilön kanssa. Salon tarinassa tiivistyy kaikki se, mistä kommunistit olivat ylpeitä, ja mistä Mustonenkin vaikuttaa olevan ylpeä, liikuttunutkin. Toisaalta samaan aikaan hän itse oli leimautunut korruptoituneeksi ja moraaliltaan joustavaksi. Jos Salon tarina oli kertomus kommunistisista hyveistä, oli Mustosen tarina kertomus hyveiden rappiosta.

Vähemmistökommunisteille pankkien ja grynderien vallan vastustaminen oli Espoossa tärkein poliittinen teema 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Taistolaisten kamppailussa yhdistyivät luonnonsuojelu ja vanhojen asuinalueiden puolustaminen. Syytös kohdistui työväenliikkeen edustajiin, jotka olivat ajautuneet kapitalistien puolelle ja pettäneet historiallisen missionsa. Aseenaan SKP:n vähemmistö käytti asukasyhdistyksiä, joissa sillä oli vaikutusvaltaa ja joiden kautta se pystyi käymään kaavakamppailua tehokkaammin kuin valtuustossa. Vähemmistön vahvimmat kannatusalueet olivatkin vanhoja työväen pientaloalueita, joiden kaavoitus oli esillä

---

²³⁵ *Aleksanteri (Santtu) Salon matka päättynyt*, lehtileike ehkä Kansan Uutisista. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K28, Kansan Arkisto.

1980-luvun taitteessa. Kaavakamppailu tarjosi vähemmistölle hedelmällisen poliittisen foorumin.

Vähemmistökommunistien julkaisema *Leppävaaran yhteistyö* tammikuulta 1980 tarjoaa ikkunan taistolaisen kunnallispolitiikan teemoihin ja propagandaan. Lehti hyökkäsi Karl Koivusta ja Torsti Toivosta vastaan, kumpikin leppävaaralaisia sosiaalidemokraattisia vaikuttajia. Pyrkimyksenä oli paljastaa Koivusen ja Toivosen sanojen ja tekojen ristiriita – he esittivät asukasilojen järjestämistä ja kysyivät kirjeitse leppävaaralaisten toiveita kaavoituksesta, mutta olivat lehden mukaan johdonmukaisesti kieltäytyneet kuuntelemasta paikallisten asukasyhdistysten mielipiteitä.²³⁶

Henkilöhyökkäys oli johdanto laajempaan teemaan: grynderivaltaan ja puolueiden korruption. ”Asukasillat” – halveksuen sitaateissa – ja tiedottaminen olivat vain teennäistä avoimuutta, jolla peitettiin puolueiden ja luottamushenkilöiden todellinen rooli grynderien edunvalvojina. Leppävaaran yhteistyö muistutti, että Espoon yleiskaavasta oli tehty yli tuhat valitusta – silti ainoina yleiskaavaa vastaan äänesti neljä kommunistia. Lihavoiduin kirjaimin lehti muistutti realiteeteista: ”Poliitikko ei voi samanaikaisesti olla sekä asukkaiden että suurrakentajien edusmiehenä, hänen on selvästi valittava, kumman luottamusmiehenä hän toimii.”

6.2 Järjestötoiminnan kriisi

Työväenliikkeen järjestötoiminta oli kokenut renessanssin 1970-luvun alkuvuosina. Aatteellinen nousukausi jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi ja vuosikymmenen lopulla järjestöelämä oli uudessa lamassa. Järjestötoiminnan lamaantuminen oli selkein merkki työväenliikkeen rapautumisesta 1970-luvun lopussa. Lisäksi työväenpuolueiden kokonaiskannatus heikkeni vaaleista toiseen.

Vuoden 1979 eduskuntavaalitappion jälkeen SDP:n kunnallisjärjestö nimitti kahdeksanhenkisen työryhmän arvioimaan tappion syitä. Työryhmä tarttui rivakasti toimeen: raportti on laaja ja käsittelee ilmiötä muutenkin kuin pinnallisella tasolla eikä tyydy pyörittelemään kannatusprosentteja.²³⁷

---

²³⁶ Leppävaaran yhteistyö, 29.1.1980. SKP:n Leppävaaran osasto, K4, Kansan Arkisto.

²³⁷ Eduskuntavaalien 1979 tulos Espoossa ja siihen vaikuttaneita syitä. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HA4, Työväen Arkisto.

Vaaliarviossa huomioitiin, että SDP oli kärsinyt isoimmat tappionsa perinteisillä kannatusalueilla Suur-Leppävaarassa ja Suur-Kauklahdessa. Kannatus oli tosin melko tasaista Espoon eri suuralueilla, pienimmillään 16 % ja suurimmillaan 29 %. Rikkaimmilla äänestysalueilla tulos oli heikoin ja jäi alle kymmenen prosentin Westendissä ja Haukilahden molemmilla äänestysalueilla. Vahvimpien alueiden joukossa oli sekä vanhoja pientaloalueita (Lintuvaaran pohjoinen äänestysalue) että uusia kerrostalolähiöitä (Suvela, Espoon keskus, Karakallion itäinen äänestysalue). Tässä näkyi ero SKDL:ään, joka oli voimakkaammin riippuvainen juuri vanhoista pientaloalueista.

Äänestysaktiivisuus oli ollut korkea (82,4 %), joten äänestämättömyys ei ollut syy SDP:n huonoon tulokseen. Sen sijaan kaupungin uuden asukaskunnan korkea koulutustaso selitti paljon: Espooseen vuonna 1975 muuttaneista 51 prosentilla oli yliopistotutkinto (Vantaalla sama luku 26 %, Helsingissä 39 %). Muuttoaines oli siis hyväosaista. Tämä oli pääsyy työväenpuolueiden heikentyneeseen kannatukseen.

Työryhmä kritisoi SDP:n ehdokkaiden tapoja mainostaa: ”miltei poikkeuksetta vedottiin ehdokkaiden erinomaisiin yksilöllisiin ominaisuuksiin joukkoliikkeen kustannuksella”, mikä oli vierasta työväenliikkeessä. Työväenliikkeen toimintakulttuurin ja perusarvot olivat rapautuneet. ”Järjestöväen aktiivisuus on ratkaiseva vaalityössä. Toimitsijavoimin ei työväenliike yksiäkään vaaleja voita. Talkoohenkeä, uhrimieltä ja solidaarisuutta tarvitaan. (– –) Tärkeintähän puolueessa on nimenomaan jäsenten ja perusjärjestötason toiminta.” Yleinen järjestötoiminnan lama oli olennaisesti heikentänyt sosiaalidemokraattien vaalityötä.

Raportissa haluttiin siis palata juurille, tehostaa perinteistä joukkotyötä. Toisaalta siinä vaadittiin vaalityömuotojen ennakkoluulotonta uudistamista – tansseja, diskoja, elokuvakerhoja ja niin edelleen. Työväenliike haluttiin nostaa uudistamalla toimintamuotoja, mutta kuitenkin säilyttämällä sen vanha toimintakulttuuri, sitä määrittänyt työn ja taistelun eetos.

Työryhmän raportti oli perinteiseen työväenliikkeen näkökulmaan kiinnittyneiden sosiaalidemokraattien kritiikki puolueen heikentyntä työväenliike-identiteettiä kohtaan. Puolue oli saanut aiempaa enemmän toimihenkilöehdokkaita, mutta he eivät tuntuneet omaksuneen työväenliikkeen ajatusmaailmaa. Eräät toimihenkilöehdokkaat olivat pyrkineet vetoamaan äänestäjiin ammattiin samaistumisen kautta, mutta

”tällöinkin vetoamisperusteena olivat kuitenkin ehdokkaan henkilökohtaiset ominaisuudet”.

Aatteellinen ja järjestöllinen lama näkyivät vaalityössä liian vähäisenä suullisena vaikuttamisena ja liian monina lentolehtisinä. Kunnallisjärjestön byrokraattisuutta kritisoitiin, kuten myös vaaliteemojen raha- ja prosenttikeskeisyyttä – ”inhimilliset sosiaalidemokraattiset tavoitteet jäivät hyvin vähälle käsittelylle”. SDP:lle oli muodostunut teknokraattis-byrokraattinen valtapuolueen imago. Raportissa korostettiin myönteistä suhtautumista ihmisten omaehtoiseen harrastus- ja järjestötoimintaan byrokratisoitumisen vastapainona.

Työryhmän pohti, miksi syrjäseudulta Suur-Helsinkiin muuttavasta toimihenkilöstä todennäköisesti tuli porvari. SDP:n teollisuuspuolueen imagoa pidettiin esteenä toimihenkilökannatuksen paranemiselle. SAK:lainen ja toimihenkilöiden ay-toiminta asettautuivat vastakkain tässä kuvassa. Lisäksi ihmisten katsottiin pitävän SDP:n voittamia palveluja itsestäänselvyytenä. Ideologisesti työryhmä katsoi ihmisten menneen oikealle. Erityisesti nuorison katsottiin oikeistolaistuneen: ”arvostukset ovat tänään tyypillisesti porvarillisia. Työväenliikkeen arvomaailma, solidaarisuus, tasa-arvo ja niin edelleen, ovat hyvin huonossa kurssissa.”

Elämän yksityisen piirin kasvu, vapaa-ajan ja vapauksien kasvu olivat siis havaittavia ilmiöitä niin 1960-luvun lopulla kuin myös kymmenen vuotta myöhemmin. Erona oli se, että 1970-luvun lopussa nuorison vapausihanteeseen ei enää sisältynyt sosialistisia sävyjä.

Raportissa katsottiin ihmisten myös vieraantuneen ja turhautuneen politiikkaan etenkin pääkaupunkiseudulla. Ihmisillä oli löysemmät siteet toisiinsa, ja poliittiset kannat muotoutuivat herkemmin yleisen ilmapiirin ja median kautta. Se oli ongelma työväenliikkeelle, jonka aate oli perinteisesti tarttunut lähiympäristön kautta. SKDL:n kunnallisjärjestössä näitä ongelmia oli pohdittu jo 1960-luvulla, mutta 1970-luvun alun nousukausi oli piilottanut ne.

Raportista nousee esiin ristiriitojen syvyys. Vastakohtaisuus perinteisen ay-liikkeen ja toimihenkilöliikkeen välillä oli voitettava, mutta toisaalta SDP:hen tulleet toimihenkilöt eivät tuntuneet omaksuneen työväenliikkeen poliittista kulttuuria. Kannatuspohjan laajeneminen tapahtui työväenliike-identiteetin kustannuksella. Vallitsi ristiriita uuden ja vanhan välillä: haluttiin pitää kiinni vanhasta järjestökulttuurista ja työväenliikkeen

eetoksesta, mutta samalla ymmärrettiin toimintamuotojen uudistamisen ja monipuolistamisen välttämättömyys.

Työväenliikkeen kriisi näkyi myös nuorisotoiminnassa, joka heikkeni nopeasti 1970-luvun loppuvuosina sekä SKDL:ssä että SDP:ssä. Pioneerien ja nuorten Espoon aluejärjestöt esittivät SKDL:n kunnallisjärjestön kevään 1980 vuosikokoukselle hätähuutonsa otsikolla *Järjestötoimintaa elvyttämään*. Pioneerien kuva yhteiskunnallisesta tilanteesta oli synkkä:

Yhteiskunnan yksilöiden henkinen tila on vakavasti järkkynyt. Perinteiset arvot ja arvostukset on hylätty. Työnteon merkitys on kadonnut tai hälventynyt aikuistenkin keskuudessa, mutta vakavammin lasten ja nuorten keskuudessa. (– –) Yhteistoiminta, ihmisten jokapäiväinen kanssakäyminen on ainakin kaupunkiyhteisöissä vähentynyt, politiikka ja poliittinen osallistuminen on yleisesti ja ainakin tiedotusvälineiden suunnalta tuomittu ja väheksytty. Kaiken kaikkiaan tavallinen ihminen elää tässä ja nyt henkisessä tyhjiössä.

Perinteisessä perheessä vanhempien toiminnan ja työnteon kannustimena oli aikaansaada lapsille parempi ja onnellisempi olotila, kuin heillä itsellään on ollut. (– –) Elämä katsottiin tarkoituksettomaksi, vajaaksi, ellei perheessä ollut lapsia.

Kansandemokraattinen liike on myös perhe. Pioneeriosasto ja nuoriso-osastot ovat tämän perheen lapset. (– –)

Kansandemokraattisen perheen tila on vakavasti järkkynyt Espoossa.²³⁸

Kirjeessä on tavoitettu työväenliikkeen kriisin eksistentiaalinen luonne. Mielenkiintoista on tekstin yhteiskuntakritiikin jopa konservatiivinen sävy. 1960-luvulla kulttuurin muutos oli kauhistuttanut ennen kaikkea konservatiiveja, mutta nyt työväenliikkeen nuorisojärjestöt puhuivat ”perinteisistä arvoista” kaihoten.

Lisäksi kirje toistaa työväenliikkeen perinteisen, orgaanisen käsityksen liikkeestä: liike on ”perhe”, pioneeri- ja nuoriso-osastot tämän perheen ”lapsia”. Nuorisotoiminta oli varsinaista puolue toimintaa alttiimpi yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksille.

---

²³⁸ *Järjestötoimintaa elvyttämään*. SDPL:n ja Espoon dem. nuorten aluejärjestöjen vetoomus vuoden 1980 vuosikokoukseen. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K12, Kansan Arkisto.

Hätähuutoon ei kyetty vastaamaan: SKDL:n kunnallisjärjestön vuoden 1982 toimintakertomuksessa nuorisotoiminnan todettiin loppuneen.²³⁹

Puolueiden resepti työväenliikkeen kriisin katkaisemiseksi oli sama kuin ennenkin: perusjärjestötyön elvyttäminen. SKDL:n kunnallisjärjestön toimintasuunnitelma vuodelle 1980 korosti oma-aloitteisuuden merkitystä, osastojen oli kyettävä olemaan oman kotipaikkansa poliittisen elämän keskuspaikkoja. Lisäksi oli kehitettävä monipuolisesti yhteisökulttuurin eri muotoja, luotava uutta. Vuoden 1980 aikana kansandemokraatit myös tekivät järjestökartoituksen. SKDL:n osastoista viisi oli toimivia, yhdeksän vähemmän toimivia, viisi toimimattomia ja seitsemän nukahtaneita.²⁴⁰

Kansandemokraattien syyskokous vuonna 1980 keskittyi sekin käsittelemään järjestötoiminnan kriisiä. Yleistä ilmapiiriä mustasi kansandemokraattien vaalitappio vuoden 1980 kunnallisvaaleissa – SKDL:ssä oli odotettu voittoa. Ilmapiiriä heikensivät myös Puolan ja Afganistanin tapahtumat²⁴¹ ja se katsottiin myönteiseksi oikeiston etenemiselle. Erityisesti nuorison keskuudessa amerikkalaisuus oli valttia. Yhdistystoiminta oli vaikeuksissa, aktiivit ylityöllistettyjä. Kokouksella ei ollut ihmeresptiä vaikeuksien selättämiseen. ”Alku lähtee jokaisesta itsestä”, todettiin. Järjestötyö oli uudelleen arvioitava, suuntauduttava enemmän ulospäin.²⁴²

Ongelmat olivat syvällä ja ne olivat samoja kuin jo 1960-luvulla. Ihmisten osallistuminen työväenliikkeen toimintaan ei ollut aktiivista, harveneva aktiivijoukko oli vastuussa kaikesta toiminnasta. Kunnallisjärjestöllä oli vain vähän tapoja kääntää kehitys toiseen suuntaan. Järjestäytymisen mallina oli työväen omatoiminen organisoituminen paikallisosastoiksi, omatoiminen paikallistoiminta. Kunnallisjärjestö saattoi tehdä järjestökartoitusta, mutta laajeneva tieto ongelmasta ei edesauttanut

---

²³⁹ Toimintakertomus 1982. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K18, Kansan Arkisto.

²⁴⁰ Toimintasuunnitelma vuodelle 1980. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K12, Kansan Arkisto; Järjestökartoitus vuodelle 1981. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K13, Kansan Arkisto.

²⁴¹ Puolassa Solidaarisuus-liike kamppaili valtiojohtoa vastaan; tilanne eskaloitui 1981 niin, että maahan julistettiin sotatila. Afganistanissa taas Neuvostoliitto oli ajautunut vuonna 1979 sotaan puolustaakseen maan kommunistihallintoa.

²⁴² Kunnallisjärjestön syyskokous 7.12.1980. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K13, Kansan Arkisto.

ongelman ratkaisemista. Elävän liikkeen pitää syntyä omaehtoisesti. Ylhäältä päin annettu tuki ei voinut sytyttää sammunutta liekkiä.

Analyysit työväenliikkeen rapautumisesta olivat kulttuurisia: ”Työväenliikkeen arvomaailma, solidaarisuus, tasa-arvo ja niin edelleen, ovat hyvin huonossa kurssissa.” – ”Yhteiskunnan yksilöiden henkinen tila on vakavasti järkkynyt. Perinteiset arvot ja arvostukset on hylätty.” – ”Amerikkalaisuus valttia nuorison keskuudessa.”²⁴³

Marxilaisen historiakäsityksen mukaan kapitalismin tuli kaatua omaan ristiriitaisuuteensa. Kokemus työväenliikkeen kriisistä ja kapitalistisen kulttuurin hegemoniakehityksestä tuntui sitäkin vaikeammalta, kun aiemmin oli vaalittu teoriaa keskiluokan proletarisoitumisesta ja sulautumisesta työväenliikkeeseen.

Työväen sosiaalinen kollektiivisuus oli ollut työväenliikkeen ehtona.²⁴⁴ Se oli otettu itsestäänselvyytenä. Se, että kapitalismi ei väistämättä luonutkaan edellytyksiä työväenliikkeen voitolle, että työväenliikkeen ehtona olleen sosiaalisen kollektiivisuuden ja poliittisuuden *tuhoaminen* olikin kapitalismin tendenssi, olisi ollut työväenliikkeen näkökulmasta käsittämätöntä vielä hetkeä aiemmin. Työväenliikkeen ymmärrys historian väistämättömästä kulusta ja historian tosiasiallinen kulku olivat sovittamattomassa ristiriidassa.

Eräs muistio järjestötyön kehittämisestä SKDL:n perusjärjestöissä tarjosi sekin kuvan kansandemokraattisen liikkeen ongelmista. Sen mukaan järjestötyö ei enää kiinnostanut ihmisiä eikä kokousmuoto innostanut. Kokouksissa luettiin ylhäältä tulleita kirjeitä. Tilaisuuksia varten ei nähty vaivaa, eikä niitä arvostettu. Järjestöistä oli tullut ”eläkeläiskerhoja”. SKP:n kahtiajaon takia taas ei ollut uskallettu ottaa uusia jäseniä. Perusongelma oli kuitenkin henkinen ja syvemmällä: aiemmin työväenliikkeen toimintaa oli määrittänyt työn ja taistelun eetos. Nyt vastuuntunne ja motivaatio olivat kadonneet. Muistiossa nämä muutokset yhdistettiin yhteiskunnan lokeroitumiseen, turvattomuuden tunteen kasvuun ja yksityistymiseen.²⁴⁵

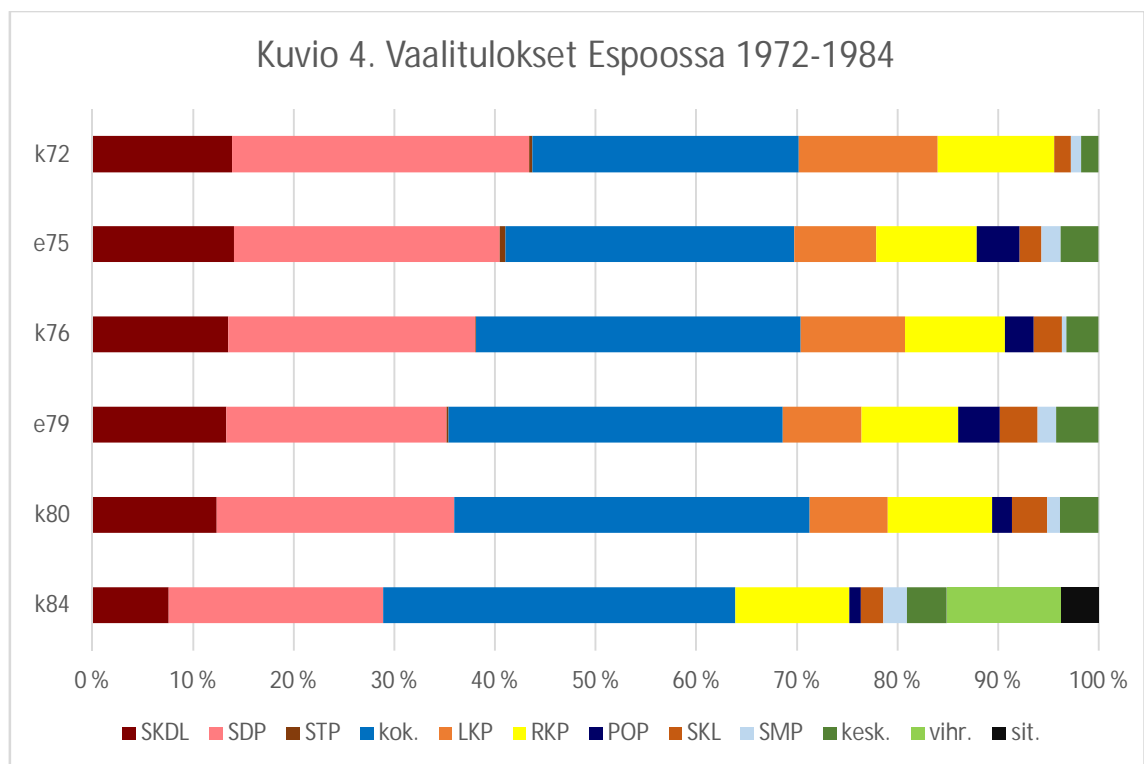
---

²⁴³Eduskuntavaalien 1979 tulos Espoossa ja siihen vaikuttaneita syitä. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HA4, Työväen Arkisto; ”Järjestötoimintaa elvyttämään”. SDPL:n ja Espoon dem. nuorten aluejärjestöjen vetoamus vuoden 1980 vuosikokoukseen. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K12, Kansan Arkisto; Kunnallisjärjestön syyskokous 7.12.1980. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K13, Kansan Arkisto.

²⁴⁴Kettunen 1986, 35.

²⁴⁵”Järjestötyön kehittäminen SKDL:n perusjärjestöissä”. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K18, Kansan Arkisto.

Kaiken ytimessä oli vastuuntunteen löytäminen, ”lähtökohtana oma henkilökohtainen työpanos”. Tässäkin korostuu kriittisyys kulttuurin muutosta kohtaan ja vastalääkkeenä tarjottiin perinteisen kulttuurin elvyttämistä, mutta muuttuneeseen yhteiskuntaan sopivalla tavalla. Kokousmuotoja oli kehitettävä, tapahtumia suunniteltava paremmin ja tapahtumilla tuli olla selvä tarkoitus. Ajatuksena oli, että kun tilaisuuksien eteen nähtiin vaivaa, niitä myös arvostettaisiin.

K=kunnallisvaalit, e=eduskuntavaalit. SKDL:n lukuun vuonna 1984 laskettu yhteen SKDL:n (4,7 %) ja kommunistiopposition (3,0 %) tulokset.

Vuoden 1984 kunnallisvaalit olivat todellinen shokki kansandemokraateille, jotka nyt olivat lopullisesti hajonneet erillisiksi vaaliliitoiksi vuosien kamppailun jälkeen.

SKDL:n arvion mukaan vaaleissa oli kyse protestista puolueita, poliitikkoja ja gryndereitä vastaan. Voittajia olivat vihreät, sitoutumattomat ja nukkuvat. Perinteisen politiikan murtuminen näkyi työväenpuolueiden tuloksessa: yhteistulos oli 29,2 %.

Vielä 20 vuotta aiemmin kunnassa oli vasemmistoenemmistö.²⁴⁶

²⁴⁶ Kunnallisvaaliarvio 1984. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K33, Kansan Arkisto.

Vaaliarvion mukaan toimihenkilö- ja palveluammateissa toimivat olisivat saatavissa SKDL:n kannattajiksi, mutta siinä ei ollut onnistuttu. Porvarien politiikkaa ei arvion mukaan koettu poliittiseksi samalla tavalla kuin vasemmiston. Arvion mukaan vihreiden kannatus tuli etupäässä vasemmistolta. Siinä ei, erikoista kyllä, käsitelty liberaalien katoamista poliittiselta kartalta, mikä oli lahja uudelle liberaalille, mutta liberalismiin perinteisestä taakasta vapaalle puolueelle. Vihreiden ilmestyminen tyhjältä yli kymmenen prosentin puolueeksi osoittaa, millainen kysyntä oli puolueella, joka ylitti vanhan jaon työväenliikkeen ja porvarillisen politiikan välillä.

Työväenpuolueet olivat vuosien ajan levittäneet viestiä luonnonsuojelun puolesta, grynderivaltaa vastaan. Vika ei ollut teemoissa, kuten vihreiden ja sitoutumattomien kasvu osoittaa, vaan siinä, että työväenpuolueet olivat menettäneet uskottavuutensa vallitsevan poliittisen järjestelmän kritisoijina. Ne eivät olleet onnistuneet tavoitteessaan osoittaa kapitalismin suhdetta korruptioon ja luonnon tuhoamiseen. Niillä ei myöskään ollut suhdetta uuden keskiluokan elämäntapaan, johon vihreät, uudistunut kokoomus ja sitoutumattomatkin pystyivät tarttumaan.

Vaalitappio oli kaikesta päätellen demoralisoiva. Se symbolisesti sinetöi työväenliikkeen, etenkin kansandemokraattien, menetetyn vaikutusvallan, menetetyn poliittisen vaihtoehdon. Työväenliikkeen kriisi lakkasi 1980-luvun puolessavälissä olemasta kriisi, sillä siitä oli tullut pysyvä asiantila. Tämä ei tarkoita, että työväenliikkeen muodostaneet puolueet, järjestöt ja ihmiset olisivat lakanneet olemasta. Sen sijaan ne lakkasivat olemasta vaihtoehto järjestelmälle, eivätkä ne enää muodostaneet holistista liikettä.

6.3 Elämäntavan muutos

SKDL:ssä käytiin 1980-luvun alussa keskustelua elämäntavan käsitteestä, joka oli tuolloin noussut sosiologisessa tutkimuksessa. Työväenliikkeelle elämäntavan käsite antoi välineen tarkastella yhteiskunnallista muutosta kokonaisvaltaisemmin.

SKDL:n puheenjohtaja Kalevi Kivistön mukaan elämäntavan käsite oli tapa tuoda marxilainen teoria lähemmäs ihmistä. Keskustelun taustalla oli havahtuminen siihen, että nuorempi sukupolvi ei enää kiinnittynyt SKDL:ään tai ylipäänsä sosialismiin ja työväenliikkeeseen. Tätä selitettiin elämäntavan muutoksella. Nuoren, ”lähiöiden

sukupolven” kokemusmaailma oli erilainen kuin vanhemmilla sukupolvilla. Nuorempi polvi ei enää tuntenut sitä kurjuutta ja turvattomuutta, sekä fyysistä että sosiaalista, joka oli niin voimakkaasti leimannut työtätekevän väestön elämää aiemmin.²⁴⁷

Kivistön esityksen taustalla oli sosiologi Jeja-Pekka Roosin tekemä jaottelu neljään tuolloin 1980-luvun vaihteessa havaittavissa olleeseen sukupolveen. Ensimmäinen sukupolvi oli syntynyt ennen itsenäisyyttä ja sen kokemuksia leimasi kurjuus ja turvattomuus. Toinen polvi oli syntynyt 20–30-luvuilla ja sillä oli yhteisiä kokemuksia ensimmäisen polven kanssa – sota, pula ja sen sellainen. Kolmas polvi oli sodan aikana ja jälkeen syntynyt murroksen sukupolvi ja neljäntenä uusi, lähiöiden sukupolvi. Eri sukupolvilla oli erilaiset kokemukset ja erilainen elämäntapa.²⁴⁸

Yksi muutoksista oli sosiaalisen ja fyysisen turvallisuuden lisääntyminen. Toinen oli työn muutos. Kolmantena koulutuksen merkitys oli noussut huomattavasti. Neljäntenä ihmissuhteet oli problematisoitu: aiemmin ne olivat olleet itsestäänselvyyksiä kahdelle ensimmäiselle sukupolvelle.²⁴⁹

Kivistö piti elämäntavan ja sukupolven käsitteitä hedelmällisinä, koska ne tekivät SKDL:n tilan ymmärrettäväksi ja antoivat myös eväitä tulevaisuuteen. Vaikka turvallisuus oli kehittynyt, elämäntavan muutos ei ollut vapauttanut ihmistä.

”Onnellisuusmuurin” takana oli ankeampi todellisuus. Ihmiset olivat käpertyneet yksityisyyteensä, omiin lokeroihinsa. Aiemmin sosialismi oli toiminut pelastususkonnon tavoin luvaten materiaalista ja sosiaalista turvaa. Nyt materiaaliset tavoitteet oli Kivistön mukaan saavutettu, joten kapitalistisen elämäntavan kritiikki olisi tapa tuoda sosialistinen pelastus tähän päivään.

Marxilaisten ongelmana Kivistö piti sitä, että tavallinen ihminen ei voi käsin kosketella ”pääomasuhdetta” tai yhteiskunnallisia rakenteita. Täytyi siis jollain tavalla konkretisoida kapitalismin ongelmallisuus uusien sukupolvien ihmisille. Aiemmille sukupolville ongelmat olivat olleet hyvin konkreettisia, samoin sosialismi oli hyvin konkreettinen tavoite.²⁵⁰

---

²⁴⁷ Kalevi Kivistön kirjoitus 1982. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K19, Kansan Arkisto.

²⁴⁸ Sama.

²⁴⁹ Sama.

²⁵⁰ Sama.

Kivistö ja SKDL jatkoivat jo 1950-luvulla syntynyttä linjaa, jossa SKDL:n ydinkannattajakunnan ympärille haluttiin luoda laajempi rintama. Espoossa, jossa yhteiskunnallinen muutos ja sitä kautta elämäntavan muutos oli erityisen nopeaa, uuden toivon löytäminen oli erityisen tärkeää. Kivistön pohdinta, elämäntavan käsitteen kriittinen käyttö muistuttaa niitä analyysejä, joita Espoon työväenliikkeessä samoina vuosina tehtiin. Elämäntavan käsite konkretisoi toisen ja kolmannen Espoon välisen laadullisen eron. Toista Espoota leimasi työväen perinteinen elämäntapa, kolmannen Espoon elämäntapa oli erilainen.

Työväenliikkeen kapitalismi-kritiikissä korostui aiempaa voimakkaammin kulttuurinen elementti, samaan aikaan työväenliike ymmärrettiin aiempaa selvemmin nimenomaan kulttuurisena liikkeenä. Tämä näkökohta oli tullut selvemmin esiin työväenliikkeen ajaututtua kriisiin. Uusi historiallinen tilanne vaati työväenliikkeen tehtävän uudelleenmäärittelyä – työväenliike ei ollutkaan historiallisen välttämättömyyden toteuttaja, vaan se joutui käymään puolustustaistelua kapitalistisen kulttuurin hegemoniaa, sen vieraannuttavaa ja lokeroivaa vaikutusta vastaan. Kivistön kirjoituksen ilmentämän uudistuspyrkimyksen tavoitteena oli säilyttää työväenliikkeen historiallinen missio, välttää työväenliikkeen vetäytyminen olemassa olevaa yhteiskuntaa ja saavutettuja etuja puolustavaksi voimaksi.²⁵¹

Pisimpään työväen perinteinen elämäntapa näkyi Espoon vanhoilla työläisalueilla työväenpuolueiden ja erityisesti SKDL:n korkeana kannatuksena. Vielä vuonna 1980 SKDL sai Lintuvaaran pientaloalueelta 30 prosentin kannatuksen ja oli äänestysalueen suurin puolue. Nykyään seutu on kokoomuslaista ja pikkuporvarillista siinä missä muutkin vastaavat espoolaiset asuinpaikat. Vielä 1970-luvulla työväenliikkeen vanha elämäntapa kuitenkin leimasi aluetta.

Espoon kansandemokraateilla oli aina ollut kehitysalueensa, joihin kiinnitettiin huomiota. Kansandemokraattien pitkä linja oli haalia liikkeelle lisää kannatusta laajentamalla kannatuspohjaa uusiin sosiaaliryhmiin ja sopeutumalla yhteiskuntarakenteiden muutoksiin – tinkimättä kuitenkaan aatteesta. Kivistökin korosti,

---

²⁵¹ Kalelan kirjoittamassa Paperiliiton historiassa on samankaltainen missio: löytää työväenliikkeelle edunvalvontaa syvempi merkitys. Tarkoituksena oli pelastaa myös työväenliikkeen historiatulkinta työväenliikkeestä ihmiskunnan vapauttajana – pelastaa se läpitunkevalta tulkinnalta, jossa työväenliikkeen historiallinen merkitys kavennettiin hyvinvointivaltion toteuttajaksi ja työväen edunvalvojaksi. Myös Pauli Kettusen *Historia petollisena liittolaisena* käsittelee työväenliikkeen historiallisen perspektiivin muutosta 1980-luvulla ja sen jälkeen, mihin kirjan nimikin viittaa.

että elämäntapa-käsitteen tuomisella poliittiseen keskusteluun ei hylätty periaatteita, vaan tuotiin marxilainen teoria lähemmäs ihmistä.

Pyrkimyksistään huolimatta SKDL oli pysyvästi riippuvainen alkuperäisestä kannattajajoukostaan, joka loppuun asti värjäsi kansandemokraattisen liikkeen identiteetin omalla työläisverenpunaistellaan. Työväenliikkeen rapautumisen etenemisessä kriisiksi oli kyse siitä, että myös tämä alkuperäinen pohja alkoi murtua. Jos ongelmana oli aiemmin ollut työväenliikkeen aatteen ja toiminnan laajentaminen ruotsinkielisten tai henkisen työn tekijöiden keskuuteen, oli ongelma nyt vielä perustavampi: itse työväenidentiteetti ja siihen liittyvä holistinen käsitys työväenliikkeestä olivat murtumassa.

6.4 Kokoomuksen uudistuminen ja työväenliike

Osana muuttuvaa yhteiskuntaa muuttui myös työväenliikkeen vastustaja, porvaristo. Vanha perivihollinen, kokoomus, muutti muotoaan. ”Remonttimies” Jouni J. Särkijärven mainos 1970-luvulta kuvaa hyvin tätä muutosta: kokoomuksen tuli ”muuttaa, ei säilyttää”, ja kunnallispolitiikan ”moraaliongelma” oli selätettävä.²⁵² Mainoksessa ei hyökätty vasemmistoa vastaan, eikä mikään sen julistamista tavoitteista ollut erityisen oikeistolainen. Särkijärvi on malliesimerkki tästä hyvin tietoisesta irtiotosta, jonka kokoomus teki suhteessa omaan menneisyyteensä. Työväenliikkeessä muutoksen todellisuuteen ei uskottu, vaan sen katsottiin olevan vain uusi peitetarina vanhalle huijaukselle. Tavoitteeksi tulikin paljastaa kokoomuksen todellinen luonne.

Kansalaiskeskustelu Espoon SKDL:n *Kuntamme Tänään* -lehdessä oli ajoittain värikästä. Vuoden 1980 kuudennessa numerossa oli mielipidekirjoitus otsikolla *Antakaa minun pitää ihmisarvoni*. Kirjoittajan suhtautuminen kokoomukseen ei ollut turhan diplomaattinen: ”Hyvät kokoomuksen roistot: viekää vaikka risat jalkarättinikin jalasta. Mutta älkää puhuko mitään ihmisestä ja ihmisen tärkeydestä. Minä nimittäin voin vetäistä vaikka hampaat kurkkuun kun vastakkain satutaan.”²⁵³

---

²⁵² Jouni J. Särkijärven vaalimainos. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K34, Kansan Arkisto.

²⁵³ Kuntamme Tänään, 6/1980. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K30, Kansan Arkisto.

Kansandemokraattisessa liikkeessä kokoomusta pidettiin yksiselitteisesti pääoman etujen ajajana ja työväenluokan vastustajana. Oli vaikea sulattaa kokoomuksen uutta retoriikkaa, jossa puhuttiin ”elämisen laadusta” ja ihmisyydestä. Tämä retoriikka katsottiin tietoiseksi harhauttamiseksi – kokoomus otti työväenliikkeeltä sen omat käsitteet luopumatta poliittisesta sisällöstään. Kokoomuksen ”elämisen laatu” tunnukselle irvailtiin Kuntamme Tänään -lehdessä vuonna 1975. Lehden visailuosiossa kysyttiin, onko kokoomuksen slogan kenties ”elämisen laatu”, ”köyhän tulee olla nöyrä” vai ”työ tekee vapaaksi”. Uuden tunnuksen mainittiin olevan Länsi-Euroopan oikeistopuolueilta kopioitu.²⁵⁴

Oikeiston katsottiin nyt menettäneen myös rehellisyytensä. Vanha oikeisto oli periaatteellisesti puolustanut kapitalistista yhteiskuntajärjestystä – uusi oikeisto lakkasi puhumasta yhteiskuntajärjestelmien eroista ja keskittyi ympäröivämpiin tunnuksiin ihmisyydestä ja elämisen laadusta. Tosin myös vasemmiston viestin kärki oli aiempaa ympäröivämpi. Vielä 1960-luvulla vasemmisto oli luottanut puhtaammin luokkakantaisiin tunnuksiin, vaikka toki SKDL:n taktiikkaan oli aina kuulunut olla helposti lähestyttävä laajalle osalle kansaa.

Sekä porvaristo että työväenliike joutuivat sopeutumaan yhteiskunnalliseen muutokseen ja omaksumaan uudenlaisen puhutavan. Työväenliikkeessä oli vaikeaa sietää kokoomuslaisen viestintästrategian menestystä, kuten ”hampaat kurkkuun”-yleisönosastokirjoitus osoittaa.

Jälkikäteen katsoen 1970-luvun alkupuolen vasemmistolaisuus ja opiskelijoiden innostuminen työväenliikkeestä oli suhdanneilmiö. Pysyväksi sen sijaan jäi uudistuneiden porvaripuolueiden kasvu, erityisesti kokoomuksen. Uudistunut kokoomus onnistui karistamaan oikeiston perinteiset rasitteet: vanhakantaisen konservatismiin ja yläluokkaisen elitismiin. Käsite *porvaripuolue* lakkasi kuvaamasta todellisuutta samalla tarkkuudella kuin aiemmin, samalla kun työväenliikkeen ja työväenpuolueen käsitteet menettivät konkreettista todellisuutta kuvaavan merkityksensä. Myös vihreiden nousu oli osa tätä perinteisen poliittisen asetelman murtumista ja osin seurausta siitä.

SDP:n kunnallisjärjestön vaaliraportissa vuodelta 1979 selitettiin kokoomuksen vahvistumista ruohonjuuritason ilmiönä: kokoomuslaiset olivat ottamassa kylän

---

²⁵⁴ Kuntamme Tänään, 4/1975. Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö, K29, Kansan Arkisto.

puuhamiesten aseman. Aiemmin tällainen oli ollut sosiaalidemokraattien paikallisen menestyksen avain.²⁵⁵

Yhteiskunta oli 1960-luvulla muuttunut voimakkaasti, eivätkä porvaripuolueet olleet pysyneet muutoksen perässä. Tämä oli jättänyt pelivaraa vasemmistolle, joka onnistui 1970-luvun alussa kaappaamaan kannatusta aiemmin porvarillisista instituutioista, kuten yliopistoista. 1970-luvun mittaan kokoomus sopeutui murrokseen, eikä sen hegemoniaa ole Espoossa sen koommin haastettu.

---

²⁵⁵ Eduskuntavaalien 1979 tulos Espoossa ja siihen vaikuttaneita syitä. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, HA4, Työväen Arkisto.

MITÄ ESPOON TYÖVÄENLIIKKEESTÄ JÄI JÄLJELLE?

Kun Leppävaaran kansantalo vihittiin käyttöön uutenavuotena 1950, puhui Ellen Johansson kansantalotoimikunnan puolesta ”muistomerkistämme jälkipolville”.²⁵⁶ Kansantalon tuli kestää ja olla muistutuksena työväenluokan kamppailuista. Talon perustuksiin oli muurattu viesti, jossa kerrottiin Suomen työväenliikkeen tuolloisista vaikeista ajoista. Viesti kuvaa työväenliikkeen historiakäsitystä: työväenliike oli voittava, viesti oli tarkoitettu luettavaksi tulevaisuuden sosialistisessa yhteiskunnassa.

Kansantalon merkitys oli sidottu työväenliikkeen tulevaisuudentavoitteeseen. Talolle oli akuutti käytännön tarve, mutta sen merkitys ei tyhjentynyt siihen. Rakentajilleen se oli liikkeen koti, kulttuuriahjo, symbolinen taistelukenttä, tulevaisuuden sosialismin siemen. Tulevien vuosikymmenten työväelle se oli kokoontumispaikka, tanssipaiikka ja työväenliikkeen arkisen kanssakäymisen keskus. Talon poliittinen merkitys säilyi, mutta kansandemokraatit olivat 1960-luvun lopulla tyytymättömiä tanssikeskeisyyteen ja liian heikkoon kulttuuritarjontaan. 1970-luvun alun aatteellinen nousukausi elvytti perinteistä kulttuuri- ja mielenosoitustoimintaa, mutta järjestölamaannus seurasi jälleen vuosikymmenen lopulla.

Talon alkuperäinen symbolifunktio unohtui kansandemokraattisen liikkeen kadottua. Kun olin lapsi, vieressä ollut päiväkotimme järjesti juhlasa kansantalolla. Paljon myöhemmin sain tietää talon alkuperäisestä merkityksestä – lapsuuden täysin epäpoliittinen juhlasali olikin kommunistien keskuspaikka. Sittemmin talo on purettu.

Mielenkiintoinen kontrasti syntyy, kun verrataan kansantalon unohdusta siihen äänekkääseen nostalgiaan, joka kohdistuu ”alkuperäiseen” Tapiolaan. Tapiola-projektissa onkin havaittavissa analogioita työväenliikkeen historialliseen hankkeeseen. Pari vuotta kansantalon vihkiäisten jälkeen syyskuussa 1953 juhlittiin myöhemmin Tapiolaksi nimetyn Hagalund-projektin alkusysäystä. Tuolloin muurattiin puutarhakaupungin peruskivi.²⁵⁷ Myös Tapiola-hankkeeseen sisältyi lupaus paremmasta tulevaisuudesta. Aivan kuten kansantalon tapauksessa, hankkeen taustajoukot uskoivat sen historialliseen merkitykseen. Kyse ei ollut vain talosta tai asuinalueesta, vaan

---

²⁵⁶ Ellen Johanssonin puhe Leppävaaran kansantalon vihkiäisjuhlassa 1.1.1950. Leppävaaran demokraattinen yhdistys, K1, Kansan Arkisto.

²⁵⁷ Von Hertzen, 6-12.

kokonaisesta tavasta järjestää yhteiskunta. Espoon 1950-luku oli kilpailevien tulevaisuusvisioiden aikaa.

Näitä juhlatilaisuuksia on kiinnostavaa vertailla työväenliikkeen näkökulmasta. Leppävaaran kansantalon tapauksessa vihkiäisyleisö koostui lähinnä paikallisesta työväestä. Hagalundin juhlavieraat taas olivat eturivin yhteiskunnallisia vaikuttajia, joista osa edusti porvaristoa, mutta osa työväenliikettä. Työväenliikkeen edustajia olivat SAK:n johtomiehet. Leppävaarassa oli muurattu viesti, Hagalundissa taas kätkettiin uurnaani lehtiä ja rahoja, ja peruskirja päätettiin ”profeetallisiin ja toiveikkaisiin sanoihin”.²⁵⁸

Työväenliikkeen vasemmistolaisempi osa ymmärsi ajan myötä, että Tapiola ja sen edustama elämänmuoto olivat tulleet jäädäkseen. Espoon työväenliike pyrki hahmottelemaan tulevaisuutta, jossa ”valkokaulusköyhälistö” – ”henkisen työn tekijät”, ”toimihenkilöluokka”, ”keskiluokka” – marxilaisen teorian mukaisesti proletarisoituisi objektiiviselta luokka-asemaltaan ja subjektiiviselta luokkaymmärrykseltään. Erityisesti 1970-luvun alussa tällainen teoria tuntui uskottavalta, kun työväenjärjestöjen toiminta oli elpynyt ja osa korkeakouluopiskelijoista löytänyt työväenliikkeen.

Olennaista oli piirtää luokkaraja uudelleen, siirtää se sinne minne se objektiivisesti kuuluisi: työtätekevän ja omistavan väliin. Ruumiillisen ja henkisen työn tekijän välinen ristiriita oli korjattava ja jälkimmäisten joukon kasvaessa tehtävän merkitys vain kasvoi. Tämän ristiriidan lisäksi Espoon työväenliikkeen tuli välttää kieliristiriitoja ja yhdistää ruotsin- ja suomenkieliset työläiset yhdeksi poliittiseksi voimaksi. Erityisesti Espoon kansandemokraattien kannalta näiden ristiriitojen kurominen oli välttämätöntä ja tehtävän luonne ymmärrettiinkin jo 1950- ja 1960-luvuilla.

Luokkaymmärrys muuttui kuitenkin toiseen suuntaan. ”Keskiluokan” sijaan katosikin itse työväenluokka tietoisena toimijana. Kapitalismi ei edellyttänytkaan työväen sosiaalista kollektiivisuutta, joka Kettusen sanoin oli työväenliikkeen konstitutiivisena ehtona. Työväenliikkeen rapautuminen ja ymmärrys siitä, ettei sen olemassaolo ollutkaan välttämättömyys, etenivät rinnakkain ja ruokkivat toisiaan. Tämä selittää työväenjärjestöjen lamaannuksen nopeuden 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa.

---

²⁵⁸ Paikalla olivat mm. Rainer v. Fieandt, Teuvo Aura, V.J. Sukselainen, Aarre Simonen, isäntinä Heikki von Hertzen ja Aku Sumu. Von Hertzen, 6-12.

Kasvuvauhdiltaan Espoo on ollut Suomessa ylittämätön ja yhteiskunnallinen muutos on ilmennyt kunnassa tavallista nopeammin ja dramaattisemmin. Espoo on kiteyttänyt kulloisenkin yhteiskunnallisen muutostendenssin. Vuosikymmenessä on tapahtunut muutoksia, jotka ovat muualla vaatineet sukupolven. Espoossa aiemmat historialliset kerrokset ovat kadonneet nopeammin kuin muualla, missä ihmisillä on tiiviimpi side paikkakuntansa lähihistoriaan.

Espoo oli edelläkävijä politiikan muutoksessa: kokoomus omaksui Espoossa uudenlaisen keskiluokkaisen, liberaalin ja epäpoliittisen habituksen ja vihreät ylittivät kymmenen prosentin rajan aiemmin kuin missään muussa kunnassa. Nykyään Suomi espoolaistuu: kokoomus hallitsee, vihreät kasvaa ja vasemmisto marginalisoituu.²⁵⁹ Vaikka Nevanlinnan ja Relanderin toimittama *Espoo – Totuus Suomesta* unohtaakin työväenliikkeen Espoon historiasta, on sen arvio Espoosta totuutena Suomesta Suomen espoolaistumisen valossa perusteltu.

Työväenliikkeen näkökulmasta nykyinen Espoo on eräänlainen dystopia. Nyky-Espoo ei ole toisaalta myöskään sellainen kuin Asuntosäätiö ja Heikki von Hertzen toivoivat 1950-luvun alussa. Vähän ennen kuolemaansa von Hertzen teki selväksi, ettei ollut lainkaan tyytyväinen suomalaiseen yhteiskuntasuunnitteluun.²⁶⁰ Silti Tapiolan perustaminen otetaan usein modernin Espoon lähtöpisteeksi, kuten *Totuus Suomesta* -teoksessa. Tällöin unohdetaan, että näitä lähtöpisteitä oli enemmänkin – vaihtoehtoisten tulevaisuusvisioiden häviäminen on saattanut myös niiden aiemman olemassaolon unohduksen.

Ei ole sattumaa, että juuri toisen Espoon historia on unohtunut. Siltä puuttuvat maamerkit, jotka säilyttäisivät sitä osana historiatietoisuutta. Esimerkiksi Leppävaarassa on jäljellä vanhoja rakennuksia, kuten 1800-luvulla rakennettu Albergan kartano ja huviloita rautatien molemmin puolin. Sen sijaan työväen- ja kansantalot on purettu tai ne ovat palaneet. Jäljellä ei ole myöskään työväen vanhoja pientaloja. Nykyaikaan säilynyt vanha edustaa sosiaalisia yläkerroksia. Vanhat hienot talot ja nykyaikainen keskiluokkainen Lintuvaara lyövät kättä. Jotta toisen Espoon voi havaita, pitää sen olemassaolo erikseen tiedostaa, sillä siihen ei voi törmätä sattumalta.

---

²⁵⁹ Tosin näillä ilmiöillä on omat suhdannevaihtelunsa liittyen kulloiseenkin hallituskokoonpanoon, taloudelliseen kehitykseen ja erilaisiin päivänpoliittisiin tapahtumiin.

²⁶⁰ Von Hertzen 1985, 232-243.

Jos vielä tarkastellaan Espoota muutostendenssien edelläkävijänä, voidaan havaita, ettei tutkimukseni aikarajauksen jälkeisenä aikana ole tapahtunut murroksellisia poliittisia, mentaalisia, kulttuurisia tai sosiaalisia muutoksia. Muutosta tapahtuu, mutta sillä ei ole 1960- ja 70-lukujen kaltaista murroksellista luonnetta. Poliittiset voimasuhteet eivät ole vuoden 1984 jälkeen muuttuneet dramaattisesti. 1980-luvun alun elämäntapakeskustelussa esitetyt arviot suomalaisen kulttuurin muutoksesta tuntuvat edelleen jokseenkin ajankohtaisilta. Erona aiempaan nämä ilmiöt eivät enää ole uusia, vaan vakiintuneita. Samantapaisen arvion voi esittää Jorma Kalelan vuonna 1986 työväenliikkeestä, ay-liikkeestä ja suomalaisesta historiakulttuurista tekemistä huomioista. Kalelan toive työväenliikkeen tulevaisuustehtävän elvyttämisestä on yhä täyttymättä – ja sisällöllisesti yhä ajankohtainen. Työväenliikkeen vapautustehtävän eettinen perustelu on aiempaakin vahvempi ihmiskunnan edetessä kohti eksistentiaalista kriisiä, mutta edes tietoisuus näistä ihmiskunnallisen tason uhista ei realisoidu yhteiskunnallisena liikkeenä.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansan Arkisto, Helsinki

Espoon ja Kauniaisten kansandemokraattinen kunnallisjärjestö

Leppävaaran demokraattinen yhdistys

Rakennustyöväen liiton osasto 96 Leppävaara

SKP:n Espoon ja Kauniaisten kaupunkijärjestö

SKP:n Leppävaaran osasto

Työväen Arkisto, Helsinki

Espoon Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö

Kauklahden Sos. Dem. yhdistys

Lehdet

Ilta-Sanomat, 16.3.1977.

Tiedonantaja:

Espoon ja Kauniaisten kunnallisjärjestön nuorisosaasto: ”kommunistit hippejä ja anarkisteja”. 10.2.1973.

Vaaliyhteistyötä rikottu. 9.9.1975.

Grynderit ja Espoon Kansan Uutiset. 15.3.1979.

Vapaa Sana, 6.9.1953

Kirjallisuus

Alapuro, Risto: *State and Revolution in Finland*. University of California Press, 1988.

Arppe, Tiina: *Espoo modernin yhteisöllisyyden paradigmana*. Teoksessa *Espoo – totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000.

Espoo – totuus Suomesta, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000.

Hakoniemi, Elina: *Taistelua tiedon taltoin. Kansallinen ja kansainvälinen suomalaisen sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen kansainvälisyyskasvatuksessa 1965-1978*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos 2014.

Hankonen, Johanna: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Otatieto Oy/Gaudeamus, Tampere 1994.

Hiirikoski, Olavi & Martti Karjala: *Espoo – maalaiskunnasta kaupungiksi*. Espoo 1977.

Hiisiö, Ossi: *Tapiola – parempien ihmisten kylä*. Tammi, Helsinki 1970.

Itkonen, Uolevi: *Espookirja*. Espoon kaupunki, Espoo 1992.

Itkonen, Uolevi: *Tapiolan arkea ja juhlaa*. Länsiväylä, Espoo 1985.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kalela, Jorma: *Näkökulmia tulevaisuuteen: Paperiliiton historia 1944 -1986*. Paperiliitto, Tampere 1986.

Kalela, Jorma: *Työväen perinteisen elämäntavan mureneminen ja joukkoviestintä*. Yleisradio, Helsinki 1988.

Kervanto Nevanlinna, Anja: *Kauas Tapiolat karkaavat*. Teoksessa *Espoo – Totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000

Kettunen, Pauli: *Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vantaa 2015.

- Kettunen, Pauli: *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosiaalidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.
- Kolbe, Laura: *Myyttinen menneisyys, jota ei ole – ”suo, kuokka ja Espoo”*. Teoksessa *Espoo – Totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000
- Lahti, Matti J.: *Espoo maalaispitäjästä suurkauppalaksi*. Espoon kaupunki, Espoo 1975.
- Lahtinen, Esa: *Eräitä huomioita Kaukalahden sos.dem. yhdistyksen 25-vuotistaipaleelta*. Kaukalahden sos.dem. yhdistys 1974.
- Lahtinen, Esa: *Sata lasissa: Kaukalahden Pyrinnön historia 1914 - 2015*. Omakustanne, 2016.
- Leppänen, Veli-Pekka: *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964-1970*. Edita, Helsinki 1999.
- Luoto, Reima T.A.: *Espoo – kasvun näkijät ja tekijät*. Espoon kaupunginmuseo, Espoo 2004.
- Marx, Karl & Friedrich Engels: *Kommunistisen puolueen manifesti*. Kansankulttuuri, Helsinki 1972 (1848).
- Mickelsson, Rauli: *Suomen puolueet*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Outinen, Sami: *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin. Työllisyys sosiaalidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998*. Into, Helsinki 2015.
- Relander, Jukka: *Espoo – totuus Suomesta*. Teoksessa *Espoo – totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000.
- Stiller, Ruben: *Matinkylä rules!* Teoksessa *Espoo – totuus Suomesta*, toim. Tuomas Nevanlinna & Jukka Relander. Tammi, Helsinki 2000.
- Suomen työväenliikkeen historia*, toim. Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela & Jussi Turtola. Työväen Sivistysliitto, Helsinki 1976.

Teerimäki, Niilo: *25 vuotta kamppailua Tapiolan puolesta: Tapiolan sos.-dem. kerhon historiikki*. Tapiolan sos.dem. kerho, Espoo 1982.

Teerimäki, Niilo: *Espoon kunnantyöntekijäin ammattiosasto ry 615 1951–1991*. Espoo 1991.

Teerimäki, Niilo: *Leppävaaran Sosialidemokraattinen Työväenyhdistys r.y. 1911–1986: 75 vuotta järjestötoimintaa Leppävaaran asukkaitten hyväksi*. Leppävaaran sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 1986.

Teerimäki, Niilo: *Pitäisi perustaa työväenyhdistys...: Etelä-Espoon sosialidemokraattinen työväenyhdistys 50 vuotta*. Etelä-Espoon sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 1989.

Teerimäki, Niilo: *Rakensimme Espoosta kaupungin: Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö 80 vuotta*. Espoon sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö, Espoo 1990.

Terävä, Taisto: *Työläiskodin arkea*. Teoksessa *Valtatien varrelta: tarinoita ja kuvia Leppävaarasta ja Harakasta*. Leppävaara-seura, Espoo 2015.

Tuomisto, Tero: *Espoon työväenliikkeen historia 1950-luvulle. Parempaa aikaa rakentamassa*. Espoon kaupunki, Espoo 1984.

Tuomisto, Tero: *Se alkoi Harakassa: sata vuotta sosialidemokratiaa Leppävaarassa*. Leppävaaran sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 2011.

Tuomisto, Tero: *Vuosisata lipunkantajana – Uudenmaan sosialidemokraatit 1906-2006*. Uudenmaan sosialidemokraatit, 2006.

Valtatien varrelta: tarinoita ja kuvia Leppävaarasta ja Harakasta. Leppävaara-seura, Espoo 2015.

Viialainen, Matti: *Neljä järjestyttävää päivää - SKP:n puolinainen vallanvaihdos 1966*. Edita, Helsinki 2005.

Waris, Heikki: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle I*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1932.

Von Hertzen, Heikki: *Raportti kaupungin rakentamisesta*. Länsiväylä, Espoo 1985.

Internet-lähteet

Kom-teatterin sivujen historiaosio: <<http://www.kom-teatteri.fi/historia.html>>
(28.10.2018)

Työväentutkimus-palkinto Esa Lahtisen kirjalle. Länsiväylän verkkosivut, 19.4.2017:
<<https://www.lansivayla.fi/artikkeli/509788-tyovaentutkimus-palkinto-esa-lahtisen-kirjalle>>

Olavi Lindblom eduskunnan sivuilla:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910972.aspx>>

Sauli Niinistön kampanjasivut: <<https://www.niinisto.fi>> (30.11.2017)

Sinikka Luja-Penttilä eduskunnan sivuilla:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910091.aspx>>